

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

KAMU YÖNETİMİ PROGRAMI

21. YÜZYILDA GLOBALLEŞMEYLE DEĞİŞEN SİVİL TOPLUM DÜŞÜNCESİ:

SİVİL TOPLUMDAN GLOBAL SİVİL TOPLUMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeynep (ERBAŞ) ŞAHİN

KASIM-2013

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

KAMU YÖNETİMİ PROGRAMI

21. YÜZYILDA GLOBALLEŞMEYLE DEĞİŞEN SİVİL TOPLUM DÜŞÜNCESİ:

SİVİL TOPLUMDAN GLOBAL SİVİL TOPLUMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeynep (ERBAŞ) ŞAHİN

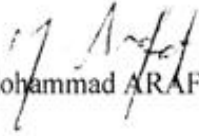
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa Çağatay OKUTAN

KASIM-2013

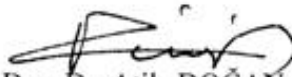
TRABZON

ONAY

Zeynep (ERBAŞ) ŞAHİN tarafından hazırlanan “21. Yüzyılda Globalleşmeyle Değişen Sivil Toplum Düşüncesi: Sivil Toplumdan Global Sivil Topluma” adlı bu çalışma 13/11/2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği/oyçokluğu) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Anabilim dalında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mohammad ARAFAT (Başkan)

Prof. Dr. Mustafa Çağatay OKUTAN (Danışman)

Doç. Dr. Atila DOĞAN

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım. ... / ... / ...

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM SAYFASI

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tezin yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Zeynep (ERBAŞ) ŞAHİN

04/11/2013

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın konusu, 21. yüzyılda globalleşmeyle değişen sivil toplum düşüncesidir. Sivil toplumun, globalleşme süreciyle nasıl global sivil topluma dönüştüğü irdelenmiştir. Buna paralel olarak global sivil toplum kavramıyla neyin ifade edilmek istendiği anlaşılır kılınmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütleri incelenmiş, konu bütün yönleriyle ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada, her şeyden önce bana öğrencisi olma fırsatı veren ve çalışmanın her aşamasında gerek sağlam akademik bilgisi ve tecrübesini gerekse de engin hoşgörü, sabır ve desteğini benden esirgemeyen değerli danışman hocam Prof. Dr. Mustafa Çağatay OKUTAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Ayrıca; hayat felsefesi ve bilgisiyle hayatıma yön veren, gerek sosyal gerekse de akademik duruşuyla kendime örnek aldığım çok değerli eşim Öğr. Gör. Mustafa Ergin ŞAHİN'e yardımları için yürekten teşekkür ediyorum. Bütün hayatım boyunca yanımda olan, her anlamda beni destekleyen aileme sonsuz minnettarlığımı arz ediyorum. Öğrenim hayatım boyunca üzerimde emeği olan bütün hocalarıma ve bu süreçte benden desteğini esirgemeyen arkadaşlarıma şükranlarımı sunar, çalışmanın konuyla ilgilenenler için faydalı olmasını dilerim.

Kasım 2013

Zeynep (ERBAŞ) ŞAHİN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET.....	IX
ABSTRACT.....	X
TABLolar LİSTESİ.....	XI
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XII
GRAFİKLER LİSTESİ.....	XIII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XIV
GİRİŞ	1-3

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SİVİL TOPLUM.....	4-50
1.1. Genel Olarak.....	4
1.2. Sivil Toplumun Tanımı ve Kavramsal Çerçevesi.....	5
1.3. Sivil Toplumun Özellikleri.....	10
1.4. Tarihsel Perspektiften Sivil Toplum.....	11
1.4.1. Siyasal Düşüncede Sivil Toplum.....	11
1.4.1.1. Sivil Toplum Kavramının İlk Ayak Sesleri: Aristoteles ve Podava'lı Marsilius.....	11
1.4.1.1.1. Aristoteles; Siyasal Toplum Anlamına Gelen Polis.....	11
1.4.1.1.2. Podava'lı Marsilius; İyi Yaşam Olarak Sivil Toplum.....	13
1.4.1.2. Doğal Hukuk Geleneği; Toplum Sözleşmecileri.....	15
1.4.1.2.1. Thomas Hobbes; Sivil Toplum ve Leviathan.....	15
1.4.1.2.2. John Locke; Politik Toplum Olarak Sivil Toplum.....	18
1.4.1.2.3. Jean Jacques Rousseau; Sivil Toplum ve Toplum Sözleşmesi.....	21

1.4.1.3. Devlete Karşı Sivil Toplum.....	23
1.4.1.3.1. Adam Ferguson; Modern Sivil Toplum Kavramı.....	23
1.4.1.3.2. Thomas Paine; Pozitif Anlamda Sivil Toplum.....	24
1.4.1.3.3. Adam Smith; Sivil Toplum ve Ticari Toplum.....	25
1.4.1.4. Sivil Topluma Karşı Devlet.....	26
1.4.1.4.1. George Wilhelm Friedrich Hegel; Devlet / Sivil Toplum İkiliği.....	26
1.4.1.5. Hegel'e Karşı Alexis de Tocquevelli; Yeni Despotizmin Doğuşu.....	29
1.4.1.6. Marksist Düşüncede Sivil Toplum.....	31
1.4.1.6.1. Karl Marks; Devlete Bağlı Sivil Toplum.....	31
1.4.1.6.2. Antonio Gramsci; Sivil Toplum ve Hegemonya Kavramı.....	33
1.4.1.7 Habermas; Sivil Toplum ve Kamusal Alan Eşitliği.....	36
1.4.2 Modern Sivil Toplum Kavramı.....	38
1.5 Sivil Toplumla İlgili Kavramlar.....	39
1.5.1 Sivil Toplum ve Demokrasi.....	39
1.5.2 Sivil Toplum ve Devlet.....	42
1.5.3 Sivil Toplum ve Kamusal Alan.....	45
1.5.4 Sivil Toplum ve Sivil İtaatsizlik.....	47

İKİNCİ BÖLÜM

2. FARKLI BİR SÖYLEM OLARAK GLOBALLEŞME.....	51-88
2.1. Globalleşme.....	51
2.1.1. Tanım ve Kavramsal Çerçeve	52
2.1.2. Tarihsel Gelişim.....	58
2.1.3. Globalleşmenin Genel Özellikleri ve Globalleşmeyi Hazırlayan Faktörleri...64	
2.1.3.1. Globalleşmenin Genel Özellikleri.....	64
2.1.3.2. Globalleşmeyi Hazırlayan Faktörler.....	66
2.1.3.2.1. Teknolojik Gelişmeler.....	66
2.1.3.2.2. Politik Gelişmeler.....	68

2.1.3.2.3. Ekonomik Gelişmeler.....	69
2.2. Globalleşmenin Üç Boyutu, Farklı Yaklaşımları ve Aktörleri.....	70
2.2.1. Globalleşmenin Üç Boyutu.....	70
2.2.1.1. Ekonomik Globalleşme.....	71
2.2.1.2. Siyasal Anlamda Globalleşme.....	73
2.2.1.3. Kültürel Alandaki Globalleşme.....	75
2.2.2. Globalleşmenin Farklı Yaklaşımları.....	77
2.2.2.1. Radikaller (Hyperglobalists).....	77
2.2.2.2. Kuşkucular (Skepticals).....	78
2.2.2.3. Dönüşümcüler (Transformationalists).....	79
2.2.3. Globalleşmenin Aktörleri.....	82
2.2.3.1. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması (GATT).....	82
2.2.3.2. Dünya Ticaret Örgütü (WTO).....	83
2.2.3.3. Uluslararası Para Fonu (IMF).....	84
2.2.3.4. Dünya Bankası (WB).....	85
2.2.3.5. Birleşmiş Milletler (UN).....	86
2.2.3.6. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO).....	87

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 21. YÜZYILI ŞEKİLLENDİRECEK ÖNEMLİ KAVRAM OLARAK GLOBAL SİVİL TOPLUM.....	89-125
3.1. Genel Olarak.....	89
3.2. Globalleşme ve Sivil Toplum İlişkisi.....	90
3.3. Global Sivil Toplum.....	92
3.3.1. “Global Toplum” ve “Dünya Toplumu” Kavramı.....	92
3.3.2. Tanım, Kavramsal Çerçeve ve Temel Özellikler.....	94
3.3.3. Global Sivil Toplumun Aktörleri: Uluslararası Sivil Toplum Örgütleri (INGOs).....	97

3.3.3.1. Sivil Toplum Örgütleri (NGOs): Tanım ve Temel Özellikler.....	97
3.3.3.2. INGOs Tanım ve Temel Özellikler.....	101
3.3.3.3. INGOs'ın Dünya Sahnesine Çıkışı.....	103
3.3.3.4. INGOs'ın Tarihsel Arka Planı.....	107
3.3.3.5. NGOs'ın Globalleşme Sonucunda Oluşan Örgütler, Komiteler, Gruplar ve Vakıflar.....	110
3.3.3.5.1. Bazı Örgüt, Komite ve Gruplar: Hedefler, Amaçlar ve Temel Özellikler.....	112
3.3.3.5.1.1. Yeşil Barış (Greenpeace).....	112
3.3.3.5.1.2. İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch).....	113
3.3.3.5.1.3. Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International).....	114
3.3.3.5.1.4. Uluslararası Kızılhaç Komitesi (International Committee of The Red Cross).....	115
3.3.3.5.1.5. Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International).....	117
3.3.3.5.1.6. Uluslar arası Kriz Grubu (International Crisis Group).....	118
3.3.3.5.1.7. Sınır Tanımayan Doktorlar Örgütü (Medicins Sans Frontieres)..	119
3.3.3.5.2. Uluslararası Alanda Faaliyette Bulunan Bazı Sendika Örgütlenmeler: Hedefler, Amaçlar ve Temel Özellikler.....	121
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	126
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	128
ÖZGEÇMİŞ.....	142

ÖZET

Globalleşme süreci; ortaya çıkışından itibaren birçok alanda etkisini göstererek, pek çok değişim ve dönüşüme sebep olmuştur. Bu değişimlerin en önemlisi, hiç kuşkusuz sivil toplum kavramı üzerinde meydana gelen dönüşümdür. 1980'lerin bitiminde ve 1990'ların başlangıcında, globalleşme süreci canlılığını yitiren sivil toplumun tekrar gündeme gelmesini sağlamıştır. Bu tarihlerden itibaren sivil toplum, globalleşmenin etkisiyle yeni bir içerik ve ad değişimine uğramıştır. Ayrıca uluslararası arenada kendine yer edinmeye başlamıştır. Sivil toplum kavramı, “global sivil toplum” kavramı adı altında dünya gündeminde yer edinmeye başlamış ve tartışılır hale gelmiştir.

Yapılan bu çalışmada, “global sivil toplum” kavramının neyi ifade ettiği ve globalleşme süreciyle olan etkileşimi incelenmiştir. Ayrıca, sivil toplum örgütlerinin (NGOs) globalleşmenin etkisiyle uluslararası arenada kendine yer bularak, global sivil toplumun aktörleri olarak nasıl karşımıza çıktığı gösterilmeye çalışılmıştır. Çalışmada, bazı uluslararası sivil toplum örgütlerine (INGOs) yer verilerek; bu örgütlerin hedefleri, faaliyetleri, amaçları, genel yapı ve özellikleri incelenmiştir. Ayrıca, global sivil toplumun tanımı, özellikleri ve tarihsel perspektifi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Global sivil toplum kavramı incelenmeden önce sivil toplum kavramının tanım ve kavramsal çerçevesi, tarihsel perspektifi ve modern içeriği incelenmiştir. Ayrıca sivil toplumu etkileyerek değişim ve dönüşüme zorlayan globalleşme süreci de bütün yönleriyle ayrıntılı olarak incelenmiştir. Böylece global sivil toplum kavramı anlaşılır kılınmaya çalışılmıştır. Global sivil toplumun, son on-on beş yılda ortaya çıkmasına rağmen literatürde nasıl kolayca yer bulduğu irdelenerek, bu kavram bütün yönleriyle ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Global Sivil Toplum, Sivil Toplum, Globalleşme, Sivil Toplum Örgütleri, Uluslararası Sivil Toplum Örgütleri.

ABSTRACT

Globalization process, showing the impact in many areas since the emergence, has caused a lot of changes and transformations. The most important of these changes undoubtedly has occurred on the transformation of the concept of civil society. At the end of the 1980s and at the beginning of the 1990s, the globalization process has enabled to come back on the agenda of civil society which lost vitality. After this dates civil society has a new context and name with influence of globalisation process. In addition, civil society has started to place in the international arena. Civil society under the name the concept of “global civil society” has begun to place on the world agenda and has discussed.

In these study, it has examined that the concept of “global civil society” what expressed and the process of globalisation interaction. In addition, it has tried to show that Non-Governmental Organizations (NGOs) have found how to place in the international arena by the influence of globalization and how come out of as the global civil society actors. In the study, some International Non-Governmental Organizations (INGOs) should be placed; these organizations goals, activities, objectives, the general structure and properties were investigated. In this context, the definition of a global civil society, tried to explain the features and historical perspective. Before reviewing the concept of global civil society, it has examined civil society’s definitions and conceptual framework, historical perspective and modern context. Also, all aspects of globalization process have detailed that civil society by forcing change and transformation. Global civil society, despite the emergence in the last ten to fifteen years, has investigated to how easily found in the literature and tried to reveal all aspects of this concept.

Key Words: Global Civil Society, Civil Society, Non- Governmental Organizations, International Non-Governmental Organizations.

TABLolar LİSTESİ

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Globalleşme Süreci.....	61
2	Üç Globalleşme Dalgası.....	63
3	Globalleşmenin Boyutları ve Tanımları.....	76
4	Globalleşmeye Farklı Yaklaşımlar.....	80
5	Globalleşmenin Kavramsallaştırılması.....	81
6	NGO'ların Zayıf ve Güç Yönleri.....	101
7	1948-2010 ECOSOC Nezdinde Danışman Statüsüne Sahip INGO'ların İstatistikleri.....	109
8	Sivil Toplum Örgütlerinin (NGOs) Globalleşmesi.....	111
9	Yeşil Barış.....	113
10	İnsan Hakları İzleme Örgütü.....	114
11	Uluslararası Af Örgütü.....	115
12	Uluslararası Kızılhaç Örgütü.....	116
13	Uluslararası Şeffaflık Örgütü.....	118
14	Uluslararası Kriz Grubu.....	119
15	Sınır Tanımayan Doktorlar Örgütü.....	120
16	Uluslararası Bazı Vakıflar.....	121

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Şekil Nr.</u>	<u>Şekil Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Teknoloji ve Alt Sistem İlişkisi.....	70

GRAFİKLER LİSTESİ

<u>Grafik Nr.</u>	<u>Grafik Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	1948-2010 ECOSOC Nezdinde Danışman Statüsüne Sahip INGO'ların Değişim (a) ve Artış Miktarının (b) Gösterimi.....	110

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
ECOSOC	: Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey
GAO	: Greenpeace Akdeniz Ofisi
GATT	: Gümrük Birliği ve Ticaret Genel Antlaşması
GT	: Gönüllü Teşekküller
GYÖ	: Gelişme Yolunda Olan Ülkeler
HIV	: İnsan Bağışıklık Yetmezliği Virüsü
ICRC	: Uluslararası Kızılhaç Komitesi
IFRC	: Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	: Uluslararası Para Fonu
INGOs	: Uluslararası Sivil Toplum Örgütleri
İTO	: İstanbul Ticaret Odası
M.Ö.	: Milattan Önce
MSF	: Sınır tanımayan Doktorlar Örgütü
NGOs	: Ulusal Sivil Toplum Örgütleri
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu

- STÖ : Sivil Toplum Örgütü
- TEMA : Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı
- TI : Uluslararası Şeffaflık Örgütü
- UN : Birleşmiş Milletler
- UNDP : Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
- WTO : Dünya Ticaret Örgütü
- WB : Dünya Bankası
- vb : ve benzeri

GİRİŞ

21. yüzyılda en çok üzerinde durulan ve tartışma konusu olan iki anahtar kavram hiç şüphesiz “globalleşme ve sivil toplum”dur. Sovyetler Birliği’nin dağılması ve Doğu Blok’unun çözülmesiyle iki kutuplu dünya sona ermiştir. Bu dönem, globalleşme ve sivil toplumun atağa kalktığı ve günümüze kadar etkisini sürdürdüğü zaman dilimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Globalleşme kavramı ekonomiden siyasete, çevreden kültüre kadar her alanda tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Globalleşme kavramının ne olduğu ve neyi ifade ettiğine dair tam bir görüş birliği sağlanamamıştır. Bunun nedeni, globalleşmenin farklı disiplinlerin bağımsız çalışma alanlarına girmesidir. Diğer bir neden ise, globalleşme kavramına yüklenen ideolojik anlam olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, globalleşme konusunda birbirinden farklı kuram ve yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yaklaşımları; globalleşme taraftarı olanlar, karşı tarafta yer alanlar ve tarafsız tavır takınanlar şeklinde sıralamak mümkündür. Bütün bu bilgiler ışığında çalışmada; globalleşme kavramının “neyi” ifade ettiği, devasa bir literatüre “nasıl” sahip olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Globalleşmeye yönelik farklı bakış açıları, bunların benzer ve çelişkili yönleri ortaya konulmak istenmiştir.

Sivil toplum ise, eski çağlardan beri ele alınıp incelenen ve üzerinde çokça tartışılan kavramlardan biridir. Bu kavram; ilk ele alındığı zamanki gibi canlılığını koruyamamasına rağmen 1980 ve 1990’larda belli kavramların etkisiyle yeniden gündeme getirilip tartışılmıştır. Günümüzde bu kavramı gündeme getiren ise, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi globalleşme sürecinin kendisinden başkası değildir. Sivil toplumun tekrar gündeme geldiği dönemde, yeni toplumsal hareketler ve globalleşme karşıtı gösteriler eş zamanlı olarak dünyanın çeşitli yerlerinde boy göstermeye başlamış, dünyadaki dengeler değişmiştir. Sivil toplum kavramı kazandığı yeni içerik ve ad değişimiyle uluslararası arenada kendine yer edinmeyi başarmıştır. Kavram, “global sivil toplum” adı altında günümüzde tekrar tartışılır hale gelmiştir. Bu çalışmada globalleşmenin, ilk olarak birçok faktörle oluşturduğu “global toplum”ve bunun sonucu olarak değişen sivil toplum içeriği, son

olarak da global düzeyde faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarıyla beraber “global sivil toplum”u nasıl meydana getirdiği ortaya konulmaya çalışılmış ve detaylı incelenmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde “sivil toplum kavramı” incelenmiştir. İlk önce sivil toplumun tanım ve kavramsal çerçevesine yer verilerek, nasıl “muğlâk” bir yapıya dönüştürüldüğü irdelenmiştir. Kavram, Aristoteles ve Marsilius tarafından ilk kullanımından ele alınarak, Habermas tarafından kamusal alanla eş tutulduğu zamana kadar getirilmiştir. Ardından kavramın, günümüzde kazandığı modern içerik incelenmiştir. Sivil toplum ilk ele alınışında, siyasi toplumla eş anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. 18.yüzyılın sonlarına kadar kavram devletten ayrı ve ona karşıt bir anlamı içermemektedir. Bu yüzyıldan sonra, farklı bakış açılarıyla tekrar gündeme gelmiş ve devletten bağımsız özerk bir alanı ifade etmeye başlamıştır. Sivil toplum kavramı, ele alınıp incelendiği zamandaki gibi canlılığını koruyamayıp farklı zamanlarda değişik düşünürlerce irdelenmiştir. Kısacası, kesintilere uğrayıp tekrar tekrar gündeme gelmiştir.

İkinci bölümde ise, “globalleşme kavramı” incelenmiştir. Globalleşme kavramı tanımdaki farklılık ve çeşitlilik açısından sivil toplumu aratmayacak bir literatüre sahip olduğu görülmektedir. Çalışmamızda kavramın tanımsal analizine yer verilmiş ve tarihsel gelişim içerisinde incelenmiştir. Globalleşmeyi meydana getiren teknolojik, politik ve ekonomik gelişmelere yer verilmiştir. Globalleşmeyi açıklamaya çalışan farklı tanımlar doğrultusunda meydana gelen farklı yaklaşımlara yer verilerek konu anlaşılır kılınmaya çalışılmıştır. Bu yaklaşımları: radikaller, kuşkucular ve dönüşümcüler olarak sıralamak mümkündür. Globalleşmenin farklı üç boyutuna yer verilmiştir: ekonomik, siyasal ve kültürel. Globalleşmenin aktörleri olarak adlandırılan; Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması (GATT), Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (WB), Birleşmiş Milletler (UN), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)’ya yer verilerek kavramın nasıl bir gelişim gösterdiği sergilenmek istenmiştir.

Son bölümde ise çalışmanın ana temasını oluşturan “global sivil toplum” kavramı incelenmiştir. İlk olarak globalleşme ve sivil toplumun karşılıklı etkileşimleri incelenmiş ve global sivil toplumun nasıl bir düzlemde filizlendiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. İkinci olarak global sivil toplum kavramına geçilmeden evvel “global toplum” ve “dünya toplum”u kavramları irdelenmiştir. Sonrasında global sivil toplum kavramının tanım ve

kavramsal çerçevesine, temel özelliklerine değinilmiştir. Global sivil toplumu temsil eden sivil toplum örgütlerine (INGOs) geçmeden evvel sivil toplum örgütü (NGO) tanımına ve temel özelliklerine yer verilmiştir. 1980'lerin sonu ve 1990'ların başı itibariyle globalleşmenin etkisiyle şekillenen sivil toplum kavramı, global sivil toplumu ve paralelinde oluşan birçok uluslararası sivil toplum örgütlerinin dünya gündemine oturmasını sağlamıştır. Bu bağlamda çalışmamızın geri kalan kısmında, INGOs'ın dünya sahnesine çıkışı ve tarihsel gelişimi incelenmiştir. Son kısımda ise, sivil toplumun globalleşmesi sonucunda oluşan örgütler, komiteler, gruplar ve vakıflar incelenmiştir: Yeşil Barış (Greenpeace), İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch), Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International), Uluslararası Kızılhaç Komitesi (International Committee of The Red Cross), Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International), Uluslararası Kriz Grubu (International Crisis Group), Sınır Tanımayan Doktorlar Örgütü (Medicins Sans Frontieres). Ayrıca uluslararası alanda faaliyette bulunan bazı sendikal örgütlenmeler incelenerek konu daha anlaşılır kılınmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak, çalışmada “global sivil toplum”un “neyi” ifade ettiği, dünya gündemine “nasıl” geldiği ve çok fazla bir geçmişinin olmamasına rağmen literatürde nasıl kendine yer edindiği, onu temsil eden sivil toplum örgütleri, bu örgütlerin faaliyetleri ve global bir işleyiş içerisindeki rolleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SİVİL TOPLUM

1.1. Genel Olarak

“Sivil toplum”, günümüzde çokça tartışılan kavramların başında gelmektedir. Birçok düşünür tarafından farklı tanımları yapılan kavramın ortak bir tanımının oluşturulmasında henüz bir konsensüs sağlandığını söylemek güçtür. Batı’da filizlenip ortaya çıkan kavram, kısa sürede yaygınlaşmış ve dünyanın değişik yerlerinde tartışılmaya başlanmıştır. 21. yüzyıla girdiğimiz bu dönemde de kavram aynı canlılığıyla farklı aktörlerin etkisiyle konuşulmaya devam etmektedir.

Sivil toplum kavramının tarihsel süreçteki aşamalarına bakıldığında, ilk önceleri siyasi toplumla özdeş kılındığı, devletten ayrı veya ona karşıt bir anlamda kullanılmadığı görülmektedir. Bu süreç Aristoteles’in sivil toplumu, *Politike koinonia* şeklinde *polis* anlamında kullandığı çağa kadar götürülebilmektedir. *Polis* ile ifade ettiği alan sivil toplumla aynı anlama gelen siyasi toplumdur. 14. yüzyılda Padova’lı Marsilius tarafından tekrar ele alınan bu kavram, düşünürce *iyi yaşamı sağlamak* olarak tanımlanmıştır. 18. yüzyılda ise kavram, toplum sözleşmecileri tarafından doğa halinin karşıtı olarak ele alınmıştır. Tüm bu tarihsel süreç içerisinde sivil toplum kavramı, devletten bağımsız olan bir kavram olarak düşünülmemiştir. 18. yüzyılın ortalarına kadar devlet ve sivil toplum arasında bir ayırım görülmezken sonraki dönemlerde birey ve devlet eksenli siyasi düşünce taraftarlarınca kavrama farklı anlamlar yüklendiği görülmektedir. 18. yüzyıl ortalarından sonra kavram tekrar gündeme gelmiş ve farklı bir bakış açısıyla tanımlanmıştır. Bu aşamada sivil toplum, devletten ayrı kendine özgü ilkeleri olan bir alan olarak ele alınmıştır.

Aslan’a göre, 18. yüzyıldan sonra meydana gelen gelişmelere paralel olarak sivil toplum-devlet ikiliğinin ortaya çıkmasında Batı dünyasında yaşanan ekonomik ve toplumsal değişimlerin etkisinin olduğu söylenebilir. Günümüzde ise sivil toplum daha

fazla özgürlük ve demokrasi taleplerinin bir aracı olarak gündeme gelmektedir (Aslan, 2010a: 2010).

Çalışmamızın bu bölümünde sırasıyla; sivil toplumun tanımına ve kavramsal çerçevesine, sivil toplumun tarihsel süreç içerisinde almış olduğu yola, modern içeriğine ve son olarak da demokrasi, devlet, kamusal alan ve sivil itaatsizlik kavramlarıyla olan ilişkisine yer verilecektir.

1.2. Sivil Toplumun Tanımı ve Kavramsal Çerçevesi

Sivil toplumu anlamak, onun siyasal düşünce tarihindeki farklı anlamları ve içerikleri üzerine bir incelemeyi zorunlu kılmaktadır. Kavramın tarihsel süreç içerisinde geçirdiği değişim ve dönüşümlere bakıldığında, filozofların tamamına yakını kavramı olmasını istedikleri toplum modelini oluşturmak amacıyla farklı anlamlara gelecek şekilde tanımladıkları görülmektedir (Gözübüyük Tamer, 2010: 89).

Erdoğan Tosun'a göre sivil toplum kavramı, Batı toplumlarının gelişim sürecinin ve Batı siyasal geleneğinin içinde doğup gelişmiştir. Aynı gelenek içinde siyasal-yönetimsel sistemi, demokrasi ve demokratikleşme arayışlarını çepeçevre saran ve onlara rehberlik eden bir kavramdır (Erdoğan Tosun, 2001: 29).

Kalaycıoğlu ve Sarıbay'a göre ise sivil toplum, 18. yüzyılda Batı Avrupa'da toplum halinde yaşamanın nasıl mümkün olduğunu anlamaya yönelik analitik bir araç olarak ortaya çıkan bir kavramdır (Kalaycıoğlu ve Sarıbay, 2007: 544).

Keane' e göre ise sivil toplum kavramı;

“On yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda ortaya çıkan ‘sivil toplum’ terimi, özel sermaye ve ücretli emeğin ‘siyasetdışı’ ilişkisinde ifadesini bulan, burjuvazinin proletarya üzerindeki tarihsel olarak kurulmuş egemenliğini anlatır. Sivil toplumun sadece içeriği değil, biçimi de burjuvadır. Sivil toplum, devlet garantisindeki meta üretimi ve mübadelesi - özel mülkiyet, açgözlü pazar rekabeti ve özel haklar- alanıdır” (Keane, 1994: 56).

Çaha'ya göre Batı'da sivil toplum; demokratik bir yapılanmayı toplumsal katılım temeline oturtacak, toplumsal farklılaşmayı sağlayacak, yaygın sosyal örgütlemelerin yolunu açacak, temel hak ve yükümlülükleri yaygınlaştıracak bir kavram olarak gelişmiştir. Sivil toplum; devletin şekillendirmediği, devlet dışı bir alanı ifade etmekle

sınırlı kalmamakta, aynı zamanda aktif ve örgütlü siyasal katılım sürecini de ifade etmektedir (Çaha, 2003: 94).

Özcan'a göre;

“Sivil toplum kavramı, modern kapitalist toplumunun olgunlaşma sürecine aittir. Kapitalist sistemin ulus devletler üzerinden toplumu yeniden örgütlediği 19. yüzyıl sonundan başlayarak gelişen süreçte, devlet, toplum, sınıflar, kent, okul, kilise, diğer birçok kurumsal olguda değişim yaşanmıştı. Yeni toplum bir yandan fabrikasyon üretime geçerken hayatı bu üretim biçimine göre yeniden formatlıyor, öte yandan ise tüm kurumsal değişimlere paralel olarak kurumsal bir gelişme yaşıyordu. Özellikle sınıf savaşı olarak kodlanan mücadele süreci, bu değişimlerin motoru durumundaydı. Burjuvazi, kral ve soylulara karşı mücadelesinde toplumsala, topluma, bu eski egemen sınıfların ihmal ettiği alana dayanmış, kendi sınıfsal gelişimini toplumsalın içinde yaratmıştı. Sivil toplum kavramı, işte böyle bir sürecin ürünüdür” (Özcan, 2005: 15-16).

Yaptığımız tanımlar doğrultusunda sivil toplum kavramının daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla, aşağıda “Sivil” ve “Toplum” sözcüklerin kavramsal içeriğine yer verilmiştir. Bu iki sözcüğün ne anlama geldiğini açıklayarak, sivil toplum kavramı tanımının daha anlaşılır hale geleceği düşüncesindeyiz.

Öncelikle, “Sivil” sözcüğü, Latince “*civis*” kökünden türemekte ve “yurttaş veya kenttaş” anlamına gelmektedir. “Sivil toplum” ise, Fransızcadaki “*société civile*”den gelmektedir (Güneş, 2004: 1). Mardin’e göre, kavramın karşıtı sanıldığı gibi “askeri” toplum değildir. Terimin vurgusu “şehir adabı”dır, karşıtı ise “gayri medeni”dir. “Sivil toplum”daki “sivil”in kökü şehir hayatının beraberinde getirdiği hakları ve yükümlülükleri ifade etmektedir (Mardin, 2006: 10). Avrupa’da “sivil” (*civil*) kelimesi “site”den gelmektedir. Sivil kavramı ilk yıllarda şehirli ve medeni insanlar için kullanılmıştır. Langenscheidt İngilizce-Türkçe sözlüğünde, “*civil*” kelimesi; devletle ilgili medeni, sivil, kibar nazik kavramları ile karşılanmaktadır (Akdikmen, 2000: 81).

İkinci olarak “Toplum” sözcüğü, “*societe*” kökünden ilk kez XII. yüzyıl’da Fransızcada kullanılmıştır. Bu kelimeye sosyal veya toplumsal diyebilmek için dört yüz yıl geçmesi gerekmiştir. Ancak XVI. yüzyıl’da insanlar çoktan “toplumsal”dan söz etmeye başlamışlardır (Doğan, 2000: 42). “Sivil” kelimesi, “toplum” kelimesi ile birleşerek “sivil toplum” şeklinde bir kavrama dönüşmesi bazı toplumsal ve siyasal hareketlere bağlı

olarak gerekleŒmiŒtir (Abay, 2009). Sivil toplum, toplumsal bir yaŒam biçimi olarak nitelendirilmektedir (Çaha, 2005: 20).

Sivil toplum ile ilgili yaklaŒımlara baktığımızda ise, kavramı üç ana grupta değerlendirmek mümkün olabilmektedir. Birincisi, Larry Diamon'a ait olan tanımdır. Diamon'a göre sivil toplum; “*rgtl sosyal yaŒamın gönüllü, kendi kendini üreten, kendi kendini destekleyen, devletten özerk olup bir yasal düzen ya da ortak kurallara bağlı olan alandır*” (OnbaŒı, 2005: 46). Kalaycıoğlu ve Sarıbay'a göre bu alan, yasal düzen veya ortak kurallar diziliŒi gibi özgürlüklerin ve zerkliklerin garantisi olan bir temele dayandırılmaktadır. Bu hem devlet iktidarını sınırlayıcı, hem de o iktidarı hukuka dayandığı sürece meŒrulaŒtırıcı bir güce sahiptir. Sivil toplum devletten özerk olmayı içerir ama ondan yabancılaŒmayı zorunlu kılmamakla beraber, devlet iktidarına karŒı dikkatli fakat saygılıdır (Kalaycıoğlu ve Sarıbay, 2007: 544).

İkincisi ise sol kesim liberallerinden John Keane aittir. Ona göre,

“Sivil toplum; Œiddet karŒıtı, kendi kendine örgütlenen, kendi kendini değerlendiren yansıtan ve hem birbirleriyle hem de onların eylemlerini çerçeveleyen, sınırlayan, mümkün kılan devlet kurumlarıyla sürekli bir gerilim içerisinde olma eyleminde bulunan yasal koruma altındaki devlet-dıŒı kurumların karmaŒık ve dinamik bir topluluğunu hem tanımlayan hem de tasavvur eden bir ideal-tip kategorisidir” (Keane, 1998: 6).

nc tanımlama ise, Ernest Gellner'e aittir. Ona göre sivil toplum, aile ya da birey ile devlet arasında mevcut olan boŒluęu dolduran bir yapı olma özelliğine sahiptir. Sivil toplum; daha çok sendikalar, siyasi partiler, dinsel örgütlenmeler, baskı grupları ve dernekler gibi ara kurumlardan oluŒan bir sistem olmaktadır (ulhaoğlu, 2001: 32).

Sarıbay ve Kalaycıoğlu'na göre ise sivil toplum, eŒitli aŒamalardan geçerek bugünkü anlamına ulaŒmıŒtır. Bu süreci, Sarıbay'ın analizleri doğrultusunda dört aŒamada toplamak mümkündür. Ona göre sivil toplumun geçirdiği ilk aŒama, sivil toplumun devletin bir yesiyemiŒ gibi algılanmasından kurtulmasıdır. İkinci aŒama ise, sivil toplum içindeki bağımsız toplulukların kendilerini devlete karŒı savunmalarının gerekliliğidir. nc aŒama, sivil toplumun içerdiği özgürlüğün ve bunun sonucu ortaya çıkan toplumsal atıŒmaların, devlet müdahalesiyle önleneceği bir anlayıŒı yansıtmaktadır. Son

aşama ise, üçüncü aşamaya tepki olarak, devlet müdahalesinin sivil toplumu ortadan kaldıracığı görüşüne dayanmaktadır (Kalaycıoğlu ve Sarıbay, 2007: 544).

Erdoğan sivil toplumu, devlet-toplum ilişkilerinin karşılıklı etkileşim göstermesiyle ilgili analitik bir kavram olarak tanımlamıştır. Bu analitik yaklaşım, devlet açısından bakıldığında devletin toplumdan ayrı olduğunu dile getirerek ve onun özerk yapısını incelemektedir (Erdoğan, 1998: 206).

Aslan'a göre sivil toplum kavramı; geçirdiği dönüşümler sonucunda, ilk olarak devlet ile özdeş olarak, daha sonra devlet ile modern toplumun farklı olarak gelişmiş, sonuçta devlete yardımcı veya dengeleyici bir güç konumuna gelmiştir (Aslan, 2010a: 210). Bayramoğlu'na göre sivil toplum; devletten gerek ilişki olarak, gerek düşünce olarak bağımsız değerlerin, organizasyonların bulunduğu sahadır. Yani sivil toplum devlet karşısında toplumsal olanın kendisini ifade eden bir dizi yapının değer sistemi olarak anlam kazanmıştır (Bayramoğlu, 2005: 41).

Sivil toplumun ekonomiyi içermediğini söyleyen Cohen ve Arato; ekonomik, politik ve sivil toplum şeklinde üçlü bir ayırım yapmıştır. Ekonomik toplum, klasik politika bilimi literatüründe baskı ve çıkar gruplarının örgütlenme ve faaliyet alanını; politik toplum ise, devlet iktidarının yasama, yürütme ve yargı işlevlerini yerine getiren örgütlü birimlerini ve bu iktidarı ele geçirmeyi amaçlayan örgütler olarak siyasi partileri ve bunların faaliyetlerini anlatır. Sivil toplum ise, bu kurulu iktidar düzeni ile onun sosyo-ekonomik payandalarının dışında kalan alanı ifade etmektedir (Köker, 2005: 118).

Ekonomik alanı sivil toplumun dışında gören egemen yaklaşımdan farklı olarak, Gellner'e göre, sanayi çağında devletten bağımsız kurumlar ve dernekler olarak sivil toplum, siyasi ve dini alanda değil, sadece iktisadi alanda ele alınabilir (Erdoğan, 1998: 208).

Taylor sivil toplumun üç anlamını ayırt etmektedir (Erdoğan, 1998: 207);

1. Devlet gücünün vesayet altında olmayan özgür dernekler ve örgütlü toplulukların olduğu yerde sivil toplum vardır.

2. Sivil toplum ancak bir bütün olarak toplumun devlet vesayetinden özgür olarak bu dernekler ve örgütlü topluluklar yoluyla kendini yapılandırabildiği ve eylemlerini koordine edebildiği yerde vardır.
3. Bunun seçeneği veya ona bir tamamlayıcı olmak üzere, bu örgütlerin bir bütün olarak devlet politikasının gidişatını önemli ölçüde belirlediğini veya onu etkileyebildiği yerde sivil toplumdan söz edebilmektedir.

Chandran ise sivil toplumu; kişisel çıkar, ekonomik olarak karşılıklı bağımlılık ile yasal kuralların şekillendirdiği ilişkiler içinde bir araya gelen karmaşık bireyler topluluğu olarak değerlendirmektedir. Böyle bir topluluk içinde birbirleriyle arkadaşlık kurmak için bir araya gelen ya da ortak amaçları takip eden veya birbirleriyle mal ve fikir alışverişi içinde olan bireyler bulunabilmektedir. Dolayısıyla sivil toplum, devletten ayırt edilmiş toplum anlamına gelmektedir (Chandran, 1999: 21-25).

Perez-Diyaz'a göre sivil toplum, bazı Kuzey Atlantik ülkelerindeki tarihi en az iki-üç yüz yıl öncesine giden bir dizi sosyo-ekonomik ve siyasi kurumun oluşturduğu ve bazı temel kültürel yönelimlerle iç içe geçmiş ve süregelen bir geleneği ifade etmektedir. Bu gelenek şu düzenlemelerin bir bileşiminden oluşmaktadır: sınırlı, sorumlu ve hukukun üstünlüğü çerçevesinde işleyen bir devlet; özel mülkiyet rejimine dayanan bir piyasa ekonomisi; bir seri özgür, gönüllü dernek ve birlikler ve özgür kamusal tartışma alanı (Erdoğan, 1998: 209-210).

Çaha'ya göre, sivil toplumun oluşabilmesi için, hem devletin hem de toplumun taşıması gereken bir takım temel özellikler vardır. Sivil toplumun Batı'daki gibi gelişmesi için devletin taşıması gereken iki özellik vardır: hukuk devleti, sınırlı devlet. Hukuk devleti özelliği; devletin tüm vatandaşları eşit statüde görmesi, suç işlemedikçe tüm vatandaşların masum kabul edilmesidir. Gerek sivil toplum, gerekse devlet aynı toplumsal alanda faaliyet gösterdiklerinden, bu bağlamda temel haklar hiçbir şekilde kısıtlanmamalı ve ayrıca yöneticiler de keyfi tutumlardan kaçınmalıdır. İkinci olarak, devletin faaliyetlerinin sınırlı olması gerekmektedir. Devletin asli görevlerinden olan adalet, savunma, güvenlik gibi alanlarda devlet sınırlı olmalı; geriye kalan hizmet alanları sivil toplum unsurlarına bırakmalıdır (Çaha, 2003: 58).

Sivil toplumun gelişebilmesi için devletin yanı sıra toplumsal yaşamın da bazı özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bu çerçevede sivil toplumun gelişmesi beş temel koşulun gerçekleşmesine bağlıdır; Toplumsal farklılaşma, toplumsal örgütlenme, gönüllü birliktelik, toplumsal düzeyde otonomleşme, baskı mekanizması oluşturma (Çaha, 2003: 60-61).

1.3. Sivil Toplumun Temel Özellikleri

Aslan'a göre sivil toplum alanının özellikleri şöyle sıralanmaktadır (Aslan, 2010b: 365-366):

- Özerkliği temel alması,
- Çoğulculuk kavramı,
- Her türlü siyasal katılımı sağlayacak ve politika üretebilecek sosyal örgütlenmelerin varlığı,
- Toplumsal örgütlenmenin gönüllü birlikteliği sağlayıcı oluşu,
- Siyasal partilerin demokrasi anlayışlarını pekiştirmesi, bilgiyi ve fikirleri toplumun geniş kesimlerine yaymasıdır.

Batılı çoğulcu demokratik sistemlerle sivil toplumu özdeşleştiren Gray ise, sivil toplumun özelliklerini üç maddeyle şöyle sıralamaktadır (Erdoğan, 1998: 209-210):

1. Bir sivil toplumda farklı, birbiriyle bağdaşmaz iyi anlayışları ve dünya görüşleri barış içinde bir arada var olabilmektedir.
2. Sivil toplumun içinde hem devlet hem vatandaşlar hukukun üstünlüğü ile kayıtlıdır. Herhangi bir sivil toplumda, çoğul sosyal ve siyasi etkinlikler hukuk devletiyle korunan ve devletten bağımsız olan özerk kurumlar içinde gerçekleşir. Özel mülkiyet sivil toplumun merkezi kurumudur.
3. Sivil toplumda özel mülkiyet sayesinde rakip ve belki de karşılaştırılmaz iyi anlayışları herhangi bir kolektif karar sürecine başvurmaksızın gerçekleştirilebilir.

Genel itibariyle baktığımızda sivil toplum kavramının ilk kullanımından günümüze gelinceye kadar çok çeşitli değişim ve dönüşümler geçirdiğini ve birçok düşünür tarafından ele alındığını söyleyebiliriz. Bu durum birçok sivil toplum tanımının yapılması, yapılan kendine has, çok farklı ve sayıca fazla tanımların da kavramın bulanıklaşmasına sebebiyet verdiğini ve sonuç itibariyle de hala üzerinde tam olarak anlaşma sağlanmış tanımının olmadığını görmekteyiz. Yukarıda özellikleri, tanımı ve kavramsal analizi yapılan sivil toplumun, tarihsel boyutta aldığı yol da incelenmeye değerdir.

1.4. Tarihsel Perspektiften Sivil Toplum

Duman'a göre, günümüzde Siyaset Biliminde popülerleşen sivil toplum kavramı, Batı dünyasının toplumsal ve düşünsel gelişim sürecinde meydana gelmiş, bu süreç içerisinde ise farklı zamanlarda çeşitli düşünürlerce değişik biçimlerde tanımlanmıştır. Bu bağlamda kavramın günümüzdeki içeriğini anlamak için başvurulması gereken bu miras, sivil toplumu belli bir tarihsellik temeline oturtmaktadır (Duman, 2009: 348).

1.4.1. Siyasal Düşünce de Sivil Toplum

Sivil toplum kavramını siyasal toplum olarak ele alıp inceleyen filozoflardan Aristoteles polis anlamına gelecek şekilde; Marsilius ise iyi yaşam olarak tanımlayıp ele almıştır. Aristo tarafından kullanılan kavram, 14. yüzyılda Marsilius tarafından tekrar ele alınıp, incelenerek tanımlanmıştır.

1.4.1.1. Sivil Toplum Kavramının İlk Ayak Sesleri: Aristoteles ve Podava'lı Marsilius

1.4.1.1.1. Aristoteles'te Sivil Toplum; Siyasi Toplum Anlamına Gelen Polis

Sivil toplum terimi, modern doğal hukuktan başlayıp Cicero'nun "*societas civilis*" fikrinden geçerek klasik felsefeye, hepsinden daha önce de sivil toplumun "*koinonia politike*", diğer toplumları etkisi altına bırakan ve onlara nüfuz eden toplum, "*polis*" anlamında kullanıldığı Aristoteles'e dek geriye götürülebilen eski bir Avrupa geleneğinin parçasını oluşturmaktadır (Keane, 2004: 47).

Sivil toplumla ilgili ilk düşünceler, Aristoteles tarafından ifade edilmiştir. Ona göre, devletle sivil toplum arasında bir fark yoktur. Aristoteles için sivil toplum, kurallara

bağlanmış siyasal toplumdan başka bir şey değildir (Kaldor, 2003a: 85). Bu şekilde, siyasal toplum olarak kabul edilen sivil toplum, devletten ayrı veya ona karşıt bir alanı anlatmaz. Farklı bir ifadeyle açıklamak gerekirse bu iki kavram özdeştir yani aynı anlama gelmektedir.

Toplumsal yaşamı, “oikos” ve “polis” olarak ikiye ayıran Aristoteles’te ‘*Politike koinonia*’ polisi ifade etmektedir. Siyasi topluluk anlamına gelen polis, kamusal alanı; aile veya hane anlamına gelen oikos, insanın özel yaşamını ifade etmektedir (Sunar, 1999: 66). Polis, insan aklının ve insan aklının yansıması olan dilin sergilendiği mekândır; oikos ise, insanların duyularının ve güdülerinin yaşadığı yerdir. Polis mensubu yurttaşlar eşit ve hür olarak ortak sorunlar üzerinde karşılıklı olarak akıl yürütmekte, fikirlerini tartışarak ortak akı, ortak fikri ve ortak sözü oluşturmaya çalışmaktadırlar. İnsan polis’te insan olmakta, insanlığını yaşamakta ve hayata geçirmektedir. İnsan oikos’da kalsaydı ‘*zoon politikon*’ yani toplumsal-siyasal bir hayvan olarak nitelendirilemezdi. Polis, uygarlığın evidir. İnsan ancak polis yurttaşı olması karşılığında varlık ve değer kazanmaktadır (Yıldız, 2004: 85–86).

Oikos’un varlık nedeni yemek, içmek, barınmak, üremek gibi doğal ihtiyaç ve arzuların karşılanmasına dayanmaktadır. Oikos, yaşam için gerekli fakat iyi yaşam için yeterli değildir. Oikos içinde özel yaşamlarını sürdüren insanlar hayvandan farklı değıllerdir, biyolojik ihtiyaçlarını ve güdülerini tatmin eden yer olan oikos, insanların zorunluluk sonucu bir araya geldikleri yerden başka bir şeyi ifade etmemektedir. İnsanlar, polis düzeyinde örgütlenebildikleri sürece hayvansal taraflarını aşar ve manevi bir varlık durumuna gelmektedirler (Sunar, 1999: 66). Bu bağlamda Aristoteles’te, aile ve devlet arasında bir alanı ifade eden sivil toplum düşüncesi yoktur (Okutan, 2006: 74).

Aristoteles’in ‘*Politike koinonia*’ sı daha sonraları, Latinceye ‘*societas civilis*’ olarak tercüme edilmiştir. Bu kavram, devlet ya da siyasal toplumdan ayrı ve ona karşıt bir sivil toplumu anlatmaz. Sivil olanla siyasal olanın ayrımının yapılmadığı bu anlayışta sivil toplum, devlet ve siyasal toplumla eşanlamlı olarak kullanılmaktadır (Duman, 2009: 348). Tam bu noktada Aristoteles’in polis olarak ifade ettiği, sivil toplumla aynı anlamda olan siyasal toplumu ifade ettiği alandır.

1.4.1.1.2. Padova'lı Marsilius; İyi Yaşam Olarak Sivil Toplum

Aristoteles'ten çok sonra, on dördüncü yüzyılda, Padova'lı Marsilius sivil toplum kavramını dile getirmiştir. Sivil toplumun amacının sadece yaşamayı değil ayrıca iyi yaşamayı sağlamak olduğu, siyasal toplumun aynı zamanda sivil toplum şeklinde var olduğunu belirleyerek; amacının sivil toplum kavramından yola çıkarak siyaseti tanrısal bağlardan ayırmak olduğunu belirtmiştir.

Marsilius, devletin doğasını ve örgütlenmesini tanımlamak için Aristoteles'ten faydalanmıştır. Devletin kökenini, çok sayıda ev halkının hep birlikte gelişmesi veya birleşmesi olarak ifade etmiştir. Bu ev halklarını bir araya getirip siyasal bir toplum oluşturmadaki temel gücün, hiçbirinin tek başına yeterli olmamasına bağlamıştır. Devleti oluşturmayı, herkesin daha iyi yaşamasını garanti altına alması olarak görmüş ve devletin işlerini düzenlemek için yasalara ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, yasaların kilise ya da Tanrı'nın değil, yasa koyucunun bir ürünü olduğunu belirterek, ne doğal adalet ne de Tanrı'nın emirlerinin önemli olmadığını dile getirmiştir. Bu yasa anlayışında zor kullanma olduğunu, yasa koyucuların seçimle gelmesi gerektiğini ileri süren Marsilius, bu zor kullanma yetkisini yasa koyucunun yasa yapma ve yasaya uymada kullanması gerektiğini vurgulamıştır (Tannenbaum-Schultz, 2007: 160).

Marsilius, devletin en büyük faydasının ne olduğunu araştırmış ve bunun barış ve huzur arayışı olduğu sonucuna varmıştır. Ancak, oluşan çatışmaların, çekişmelerin, uyumsuzlukların bu amacı alt üst etmekte olduğunu fark ederek, sebeplerini araştırmıştır (Tannenbaum-Schultz, 2007: 162). Marsilius, bir siyasal toplumdaki kargaşaların, çatışmaların çeşitli nedenlerinin olduğunu vurgulamış, ayrıca devrimlere yol açan etmenleri Aristoteles'in incelediğini fakat onun da bilmediğini, bilinmesinin olanaksız olduğunu belirtmiştir. Bu nedenin, Roma İmparatorluğunu yıkan bugün sivil toplum ve krallığı tehdit eden “papalık veya papalık kuramı¹” olduğunu ifade etmiştir. Bu kuramın

¹ **Papalık ya da Papalık Kuramı:** Papalık tarih boyunca İtalya yarımadasında yer alan ve Papa'nın askeri ve siyasi bakımlardan yönettiği devlet birimine verilen isimdir. Papalık sadece Katolik kilisesini dinsel bakımdan yönetmekle kalmıyor, ordu oluşturuyor, savaş yapıyor ve barış antlaşmaları imzalıyordu. Papalık bir devlet olarak 1890 yılına kadar varlığını sürdürdü. O tarihte Savoya Hanedanının İtalya'yı tek bir bayrak altında toplaması sonucu işlevini kaybetti. 1929 yılında Papalık İtalya'yla Lateran Antlaşmasını imzalayarak Vatikan'ı kurdu. Bu tarihten sonra Vatikan şekil değiştirmekle birlikte Papalık'ın bir devamı olarak bağımsız bir devlet halinde varlığını devam ettirmektedir (Wikipedia Özgür Ansiklopedi, 2003).

ne kadar gerçek dışı olduğunu ortaya koymak, Marsilius'un temel uğraşı olmuştur. İlk önce toplumun ne olduğunu açıklamaya çalışmıştır. Ayrıca; Papalık kuramının yıkılması, siyasetin herhangi bir ilkeye bağlanmayıp özerk kılınması ve siyasetin bu şekilde ele alınması için de siyasetin özerkliğinin sivil toplumun özerkliğinden türetilmesi gerekliliğini vurgulamıştır. Bu nedenle Marsilius sivil toplum kavramına başvurup, onu tanrısallıktan soyutlamak yoluna gitmiştir (Ağaoğulları ve Köker, 2004a: 56-57).

Marsilius'a göre insanları bir toplum içinde birleşmeye itenin, gereksinmelerin karşılanması olduğunu ve sivil toplumun aşkın bir güçten kaynaklanmayıp, kendiliğinden ve kendi için var olduğunu belirtmiştir. Aristoteles'in "*zoon politikon*" düşüncesini dışlar; fakat insanları gereksinimlerini karşılamaya yönelten doğal dürtülerin olduğunu, iletişim ve alış veriş şeklinde toplumsal ilişkilerin varlığını ve toplumun doğal bir isteğin sonucunda belirdiğini söylemiştir. İnsanların önce aileler şeklinde topluluklar oluşturduğunu, ardından köy aşamasına geçip gereksinimlerin tam olarak karşılandığı yetkin toplum biçimi olan sivil topluma ulaştıklarını belirtmiştir. Sivil toplumu altı bölüme ayırır: bu bölümlerin başında yönetim bölümü, prensin kişiliğinde somutlaşan yargı bölümü, ardından askeri bölüm, dinsel bölüm ve son üç sıradaki bölümler; meslek gruplarıdır, yani köylüler, zanaatkârlar ve maliyeciler. İlk üçünde yer alan insanlar sivil toplumun "*honorabilitas*" denen üst kısmını, diğerlerindeki ise "*multitudo vulgaris*"ı yani bayağı çoğunluğu oluşturduğunu söylemiştir. Ona göre, bu bölünmenin en önemli sonucu, sivil toplumun siyasal toplum niteliği kazanmasıdır. Prens egemen değildir, iktidarı ona veren halk da egemen değildir. Prens yasa yapamaz ve yasalara bağımlıdır, hatta halka karşı sorumludur. Halk da auctoritas'a (iktidarın ilkesini) sahip olmasına karşın prene bağlıdır. Bunun nedeni yapılan yasaların anlam kazanması için prensin silahıyla korunması gerektiğidir (Ağaoğulları ve Köker, 2004a: 57-60-64).

Akal'a göre, Podavalı'nın siyasi topluluğu ancak sivil toplum sınırları içinde düşünüleceği, egemenlik ve sosyal sözleşme kurucu kavramlarıyla beslenen çağdaş devlet kavramı bu düşünürü yabancı olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca, sivil topluma ancak sivil toplum-devlet ikilemi çerçevesinde yaklaşılması gerektiği, bu bağlamda hangisi öncelikli olursa olsun, Marsilius'un sivil toplum tanımında devlet kavramının eksik olduğunu ifade etmiştir (Akal, 2003: 42).

1.4.1.2. Doğal Hukuk Geleneği; Toplum Sözleşmecileri

Aristoteles ile başlayıp doğal hukuk geleneğine kadar devam eden sivil toplum, bireylerin siyasal alanda bir takım hak ve yükümlülüklerle donatıldıkları alan olarak ifade edilmiştir. Bu tanım, 18. yüzyılda toplum sözleşmecilerinin düşüncelerinin temelini oluşturmuştur (Kaplancıl, 2010: 28).

Bu dönemde, insanların birbirleriyle birey olarak ilişkilerini anlamlandırması, adlandırması, örgütleyebilmesi için birtakım hareketlilikler yaşanmıştır. Hobbes, Locke ve Rousseau gibi düşünürlerin liderliğini yaptıkları sosyal sözleşme kuramları bu hareketliliğin başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Bu kuramlar sayesinde, sivil toplum kavramı yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştır.

Bu kuramcılar, “doğal hal” kavramına başvurarak sivil toplum ya da siyasal toplumun ortaya çıkışını açıklamaya çalışmışlardır. Bu durumu, Hobbes savaş hali diye adlandırırken, Locke ve Rousseau ise barış ortamından bahsetmiştir. Bu kuramcılar sunmuş oldukları teorilerle doğal ortamdan siyasal ortama geçişin zorunlu olduğunu açıklamaya çalışmışlardır (Yıldırım, 2003: 229).

Toplum sözleşmecilerindeki ikilik devletle sivil toplum arasında değil, doğa durumuyla sivil ve politik toplum arasındadır. İnsanların kendi aralarında yaptıkları bir sözleşmeyle doğa durumundan sivil ve politik topluma geçmektedirler. Sivil toplum aynı zamanda politik toplumdur.

1.4.1.2.1. Thomas Hobbes; Sivil Toplum ve Leviathan²

En önemli toplum sözleşmecilerinden bir olan Hobbes, toplumdaki önceki doğa durumunun nasıl olduğu ve hangi durumlardan sonra insanların toplumu oluşturduklarını açıklamaya çalışmıştır.

²**Leviathan:** Latince ejderha anlamına gelen bu kelimeyle her bireyin ve tüm bireylerin isteminin yerini alacak herkese yabancı üstün bir üçüncü kişi (hükümdar, meclis, ...) ifade edilir. Hobbes'a göre, üstün güç olan Leviathan'ın özünü tam anlamıyla ancak mutlakiyet karşılayabilir (Duman, 2009: 349).

Aristoteles'i takip eden doğal hukuk geleneğinin düşünürlerinden olan, mutlak iktidarın otoritesinde bireyin rızasını temel alan Hobbes'un modelinde sivil toplum kavramının anlaşılabilmesi için devlet kavramını, kapsadığı alanı ve çıkışını belirlemek gerekmektedir. Ona göre devlet, eşit ve özgür kişilerin kurduğu "*societas naturalis*"tir (Erdoğan Tosun, 2001: 33).

Hobbes, merkezi bir egemen gücün etrafında toplanmış toplumsal- siyasal düzenin zorunluluğunu göstermek için, devletin bulunmadığı bir insanlar kalabalığı tasarlar ve bunu "doğa durumu" olarak adlandırır.

Hobbes'a göre, insanlar doğuştan toplumsal olmasalar da diğer insanlardan tamamen kopuk ve yalnız değillerdir. Yapıları gereği birbiriyle ilişki halindedirler; fakat bu birliktelik insanların bir toplum halinde yaşadıklarını göstermemektedir. Doğanın değil de çalışmanın insanı topluma yaklaştıracaklarını söyleyen Hobbes, sivil yani siyasal toplumun olmadığı yerde kesinlikle toplumdan söz edilmeyeceğini ileri sürmüştür. Ayrıca toplum, merkezi iktidarın yokluğunda bir insan kalabalığı ve en kötü durum olarak görmüş, bunun nedeni de kalabalığın içinde sürekli ölüm tehlikesi ve şiddetin varlığı olarak dile getirmiştir (Ağaoğulları ve Köker, 2004b: 192).

Duman'a göre, Hobbes'un tasarladığı doğa halindeki insanlar eşit ve özgürdürler. Buradaki eşitlik diğerini öldürebilmesindeki eşitliktir. Herkes her şey üzerinde eşit hakka sahiptir; eşitlik ve özgürlük mutlak olduğundan, hiç kimsenin hiç kimse üzerinde sürekli şekilde egemen olmadığı doğa hali, savaş halidir. Devletin olmadığı bir ortamda güvence altına alınmış haklardan bahsedilemez. Hobbes'a göre, sivil ve politik toplumun bulunmadığı doğa durumunda "*Homo homini lupus*" (insan insanın kurdudur) ve "herkesin herkesle savaşı vardır" (Duman, 2009: 349). Guriz, doğa halinde görülen mücadelelerin sebeplerini üçe ayırır: rekabet ve menfaat duygusu, insanların birbirine güvensizliği, kuvvete sahip olma isteği (Guriz, 2007: 175).

Hobbes'un oldukça kötü tanımladığı doğa durumundan insanlar, doğadaki hazzı arama ve acıdan kaçınmak için yaptıkları tüm haklarını üçüncü bir güce devrettikleri bir sözleşmeyle çıkarlar (Duman, 2009: 349). Doğa halinde rekabet, çatışma ve yarış halindeki insan, barış özlemi içerisinde devleti meydana getirmiştir (Çaha, 2003: 27). Tunçay'a göre Hobbes, devlet olmadıkça herkes herkese karşı daima savaş halinde olacağını

vurgulamıştır (Tunçay, 2002: 211). Böylece herkes her şeyi yapmaya hakkı olduğundan sürekli savaş hali olan doğa durumundan, devletin izin verdiği dışında kimsenin hiçbir şey yapmaya hakkının olmadığı sivil ve politik topluma geçilmektedir (Duman, 2009: 349).

Hobbes, insanların yaşamını devam ettirmek ve güvenliklerini sağlamak amacıyla, bütün haklarını bir egemene devrederek, bir toplumsal sözleşmeyle devleti meydana getirdiklerini belirtmiştir (Bayhan, 2005: 150).

Hobbes'a göre doğa durumunda, güvensizlik ve istikrarsızlıktan kurtulmak isteyen insanlar bir sözleşme yapmak zorunda kalmışlardır. Sözleşmenin yapılmasının nedenini barışı sağlamanın insan menfaatlerine daha uygun gelmesi olarak ifade etmiştir. Hobbes sosyal sözleşmeyi formüle ederken, “*kendi kendime idare için malik bulunduğum hak ve yetkileri, başkalarının da aynı hak ve yetkilerinden vazgeçmeleri şartıyla bir kişiye (kral) veya kurula devrediyorum*” ifadesine yer vermiştir. Sözleşmesinin sadece yapılması değil uygulanması gerektiğini söyleyen Hobbes, sözleşmeye uymayanları cezalandıracak bir kuvvetin, iktidarın varlığına vurgu yapmıştır. Bu şekilde, insanların hak ve yetkilerini bırakmaları ve kendilerinden daha üstün güce ihtiyaçları olduklarında devletin ortaya çıktığını ifade etmiştir (Guriz, 2007: 175–176).

Duman'a göre devlet, kuralları hukukla ortaya konan, bireyin karşı çıkma hakkı olmayan tek egemen güçtür. Sözleşme yönetenler arasında olduğundan, yönetilenlere karşı hiçbir sorumluluk yoktur. Yönetilenler, bütün haklarını egemene devrettiklerinden mutlak bir boyun eğme halindedirler. Hobbes'un kuramı bu bağlamda çok otoriter ve totaliter bulunmaktadır (Duman, 2009: 350).

Hobbes, diğer toplum sözleşmecilerinden farklı olarak devletin olmadığı durumu, savaş durumu olarak tasvir etmiştir. Ona göre, insanlar kendilerine otorite sağlayacak bir devlet olmadığından savaş halindedir ve süreklidir. Bu süreklilik her an savaş olduğu anlamına gelmemektedir. Bu durum mücadelenin, savaş halinde olacağının zihinlerde yer etmesiyle alakalıdır. Tıpkı hava kötüyken ara sıra yağmur yağması ama her kötü havada yağmur yağmaması gibi, savaş durumu da çok sayıda çatışmayı içerir; ama her an savaş olmaz. Doğal savaş durumu içerisinde barış ortamları da vardır; fakat bu bile genel olarak savaş durumu olarak adlandırılmasına engel değildir (Hobbes, 2005: 89).

Devletin amacı bireysel özgürlüktür. Doğal olarak özgürlüğü ve başkalarına egemen olmayı seven insanların, devletler halinde yaşarken kendilerine tabi kıldıkları kısıtlamaların nihai nedeni, amacı ve hedefi kendilerini korumak ve böylece daha mutlu bir hayat sürmek; yani, daha önce gösterilmiş olduğu gibi, insanları korku içinde tutacak ve onları, ceza tehdidiyle, ahitlerini ifa etmeye... doğa yasalarına uymaya zorlayacak belirgin bir güç olmadığında, insanların doğal duygularının zorunlu sonucu olan o berbat savaş durumundan kurtarmaktır (Tunçay, 2002: 226).

Keane'e göre, Hobbes'un devleti kendi tabiriyle "güvenlik devleti", zorla barışçıl düzeni sağlar, bu düzene de "Sivil Toplum" adı verilir. Sivil toplum, kavgacı ve açgözlü bireyler arasındaki şiddetli rekabet ile tanımlanan doğal durumun radikal olumsuzlanması olarak düşünülmüştür. Hobbes güvenlik devletini, savaş ile sivil toplum arasındaki karşıtlığa dayandırmıştır. Savaşın önlenmesi ve güvenlik devletinin oluşması için iki yolu savunur: "Edinme (iktisap, yani bir devletin dış istila yoluyla bir başka devleti kendine tabi kılması) veya kurma, (yani bireylerin çoğunluğunun zoruyla diğer birkaç birey tarafından yönetilmeye 'rıza göstermesi')" (Keane, 1994: 63-64).

Akal'a göre, güvenlik devleti sivil topluma karşı bir farklılaşmayı ifade etmemektedir. Devlet (sivil toplum), doğa durumundaki çatışmayı ortadan kaldırmakta ve barışı sağlamaktadır. Bu bakımdan Hobbes'un düşüncesi, Devlet-Sivil Toplum ikilemi değil, Sivil Toplum-Sivil Olmayan Toplum karşıtlığıdır (Akal, 1990: 35).

1.4.1.2.2 John Locke; Politik Toplum Olarak Sivil Toplum

Toplum sözleşmecilerinin diğer önemli isimlerinden olan Locke, Hobbes gibi hareket noktası olarak doğa durumunu ele alır; fakat onun gibi kötümser değil, aksine iyimser bir bakış açısına sahiptir. Locke'a göre, doğa halinde tabii bir konum yoktur, her insanın istediği gibi gücünü artırmak ve korumak için davrandığı doğa kanunları vardır.

Locke'un doğa halinde yaşayan insan kavramı, örgütlü toplum insanından farklı değildir. İnsanların hukuk ve düzen olmaksızın yaşayabileceklerine inanmaz. Doğa halinde kural koyanın doğa kanunu olduğunu savunmuştur. Burada bütün insanların eşit ve özgür olduğunu, hiç kimsenin diğer bir insanın hayatına, sağlığına yahut mülkiyetine zarar vermemesi gerektiğini belirtmiştir (Ebestein, 2003: 221-222).

Guriz'e göre; Locke'da doğa durumu insanların hareketlerini düzenleme, kendileri ve sahip oldukları mülkleri üzerinde tasarruf bakımından gerçek bir özgürlük durumunu ifade etmektedir. Doğa halini yöneten ve herkese ödev yükleyen kanun akıldır. Mükemmel bir özgürlük durumunun ifadesi olan doğa hali, eşitliğin oluşmasına zemin hazırlanmaktadır (Guriz, 2007: 179).

Locke'un doğa durumu, savaş durumunun özdeşi değil tam karşıtını oluşturur. İnsanlar eşit ve özgür olduklarından, bir barış ve iyi niyet ortamına sahiptirler. Zor, haksız yere uygulandığında savaş durumu oluşturacağını; fakat bunun doğa durumuyla özdeşleştirilmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Ona göre savaş durumu, doğa durumunun çiğnenmesinden başka bir şey değildir (Copleston, 1991: 181).

Locke'un doğa durumu Hobbes'unkinden tam anlamıyla farklıdır ve barış temellidir; fakat kimi zaman savaş durumu doğabilmektedir. Örneğin, başkasının saldırısına uğrayan bir kişinin başvuru yapamayacağı bir otoritenin yokluğunda savaş durumu oluşturabilmektedir. Locke'a göre savaş durumundan kaçınmak insanların bir toplum içinde yaşamaları ve doğal durumu terk etmelerinin önemli bir nedenidir (Locke, 2004: 19-24)

Locke'a göre, siyasi iktidarın (devletin) nasıl varlık kazandığını da doğal durum kavramı açıklamaktadır. Doğal durumda, devlet olmadan önceki aşamada insanlar bağımsızdırlar, doğal yasalar çerçevesinde dilediklerini yaparlar yani eşittirler. İnsanların aralarında karşılıklı sevgi vardır aynı zamanda birbirlerine karşı sorumludurlar (Yetkin, 2009: 520). Doğa kanunlarına uyma gerekliliği vardır. Locke; mülkiyet hakkı, yaşam hakkı ve özgürlük haklarını doğa durumundaki kutsal ve doğal haklar olarak sunmuştur (Duman, 2009: 350). Herkes bu yasalara uyar; çünkü herkesin üstünde bir güç (devlet) olmadığından kişinin kendi varlığını sürdürmesi ve koruması için, tüm insanlığın varlığını koruması ve sürdürmesi gerekmektedir. Bu durum, kimsenin kimseye zarar vermemesini öngördüğü için ve uygulayacak daha üstün bir güç bulunmadığından onu uygulamak herkesin hakkıdır (Yetkin, 2009: 521).

Saldırıya uğrayanın hem davacı hem de yargıç olması durumu, bu hakların kullanılmasıyla bir savaş ortamı yaratır. Daha üstün bir gücün (devletin) yokluğu, insanları birbiriyle savaş durumuna getirir ve yaşamlarını tehlikeye sokar. İnsanlar bir toplum

sözleşmesiyle doğa durumunu sonlandırıp, yargılama ve cezalandırma haklarını devlete devrederek, doğa halinden politik ve sivil topluma geçerler. Devlet, yönetilenlerin sözleşme öncesi sahip olduğu yaşam, özgürlük, mülkiyet haklarını çığnerse, yönetilenlerin “direnme hakkı” doğar (Duman, 2009: 350). Hobbes’un ölümlü tanrısı Locke’da sınırlı iktidara sahip olan devlete dönüşmüştür.

Toplumsal sözleşmenin amacı; düzeni sağlamak, doğa halinin belirsizliklerinin bilinen kanunlardaki öngörülebilirliğe ve tarafsız kurumlara yerini bırakmasını sağlamaktır (Ebestein, 2003: 223). Locke’un felsefesindeki sivil toplum, toplum sözleşmesine paralel oluşmakta ve politik toplumu belirtmektedir.

Toplum sözleşmesi, sivil toplum ve hükümetten oluşan iki aşamalı bir düzeni oluşturmaktadır. Sivil toplum, bir araya gelmiş birliktelik oluşturmuş halkı temsil etmektedir. Sivil toplumun rolü, hükümete iktidar yetkisini aktarmaktır, hükümet daha üstün bir otorite değildir. Sözleşmeye rıza gösterenlerin tümü, sivil toplum üyesidir (Tannenbaum ve Schultz, 2007: 270–271).

Çaha’ya göre Locke’da sivil toplum, bireylerin rasyonel tercihlerinin uzantısı olarak ortaya çıkmakta ve bu tercihlerin bir sonucu olarak kamusal alanda politik bir boyut kazanmaktadır. Birey ile devlet arasındaki ilişkiyi belirleyen ana kavram “rıza”dır. Siyasal otoritenin sınırlandırıcı unsuru olarak yasayı öngörmüştür. Siyasi otorite, her şeyden önce yaşama, mülkiyet ve özgürlük haklarının koruyucusudur, dolayısıyla siyasi otorite doğal hukukun sivil toplumdaki uzantısının bir hizmetçisi durumundadır (Çaha, 2003: 46).

Keane’nin adlandırdığı Locke’un “anayasal devleti” ile Hobbes’un “güvenlik devleti” arasında benzerlikler vardır. Her ikisi de birlikte yaşayan insanlar arasında çoğunlukla şiddetli çatışmaların engellenmesine yönelik olan tasarıdır. Siyasal olarak ortaya çıkan bu çatışmasız ortamı her iki tasarıda, sivil ya da siyasi ortam diye adlandırır. Huzur, güven ve barış içerisinde yaşama durumu olarak sivil toplum; özgür, eşit ve bağımsız insanlar arasındaki etkileşim sonucu oluşur. Locke’un devleti diğerinden farklı olarak, devletin nasıl ve ne ölçüde sınırlandırılacağına katkı sağlamaktadır (Keane, 1994: 67).

1.4.1.2.3. Jean-Jacques Rousseau; Sivil Toplum ve Toplum Sözleşmesi

Rousseau, doğa durumunu diğer toplum sözleşmecilerden farklı olarak tarihi süreç içerisinde ele almıştır. Ona göre, doğa durumu normal durağan görüntüsünden çok, tarihi süreç içerisinde meydana gelen değişim ve dönüşümlerle uygar topluma (sivil topluma) kadar gelen insan ve toplumun durumudur (Duman, 2009: 351).

Rousseau'ya göre, doğa durumunda insanlar mutludur, gereksinimleri sınırlıdır ve güçlüdür. Doğa ile iç içe yaşarlar ve vahşi yaşamda hayatını sürdürebilmeleri için hiçbir silahları yoktur, bu yüzden uygar insanlardan daha güçlüdürler. Tam bu noktada Hobbes'u eleştirir; çünkü Hobbes ilkel insanların vahşi ve saldırgan olduğunu ileri sürmüştür.

Yetkin; doğal durumda insanların çekingen, korkak, çaresiz, savunmasız olduğu görüşünü yadsımaktadır. Doğal durum, özgürlük dünyasıdır, hiç kimse bir başkası üzerinde egemenlik kuramaz. İnsanlar, kendilerini diğer canlılardan ayıran yetkinleşmek, olgunlaşmak özelliklerine sahiptir, bu yüzden insan doğa durumdan yavaş yavaş çıkmaya başlamıştır (Yetkin, 2009: 572–573).

Tannenbaum ve Scheltz'a göre Rousseau, diğer toplum sözleşmecilerin yaptığı gibi çağının siyasal durumunu tasvir eden bir doğa durumu açıklamaz, bunun yanında insanlar arasındaki eşitsizliğin temellerini açıklayan ve eleştiren bir tasvir yapar. İlkel insanları talihsiz olarak görür; çünkü hayatta kalmaları konusunda kesinlik yoktur, çıplaktırlar ve evleri yoktur. İlkel insanlar doğa durumunda ahlaki ilişkilere ve görevlere sahip değillerdir, iyi ya da kötü olmadıkları gibi merhamet dışında hiçbir şeye de sahip değillerdir. “İnsan özgür doğar” diyen Rousseau, insanların dilediklerini yapabildiklerini ve istedikleri şekilde yaşayabileceklerini belirtmiştir (Tannenbaum ve Scheltz, 2007: 286).

Rousseau, insanlar arasındaki eşitsizliği kabul etmez. Ona göre toplumsal yaşam, doğal durumdan üretilen doğal yasalarla yönetilmelidir. Doğal durumda insanlar iyidir; fakat onları kötüleştiren uygarlıktır ve özel mülkiyettir. Toplumsal eşitsizlikler ve adaletsizliklerin tek nedeni, özel mülkiyet duygusudur. Ona göre, başlangıçta birbirlerini seven, haksızlığı ve sömürüyü bilmeyen insanlar özel mülkiyet sonucu erdemlerini yitirmişlerdir. İnsanlar toprağın işlenmesiyle birlikte efendi ve köle şeklinde ikiye

ayrılmışlar ve doğal eşitlik durumundan koparak toplumsal eşitsizliğin tutsağı olmuşlardır (Aydın, 2002: 171–172).

Aydın'a göre, Rousseau ile Locke arasındaki görüş ayrılığı tam bu noktada baş gösterir. Locke'a göre, doğal hakların en önemlisi mülkiyet hakkı ve devlet, doğal hakların korunması amacıyla insanlar arasında antlaşmayla kurulmuş bir yapıdır. Locke ayrıca insan doğasının bencil ve çıkarıcı güdülerle donatılmış olduğunu iddia etmiş ve bu bağlamda insanın topluma uygun olarak yaşayabilmesi için otoriteye (Tanrı, din, devlet) uyması gerektiğini vurgulamıştır (Aydın, 2002: 172).

Rousseau, doğa durumundan sivil topluma geçiş ile ilgili iki farklı eserinde iki farklı görüşü dile getirmiştir. “*İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*” adlı eserinde sivil topluma mülkiyetin doğa durumundaki eşitsizliği bozmasıyla geçildiğini; “*Toplum Sözleşmesi*”nde ise, bu geçişin sözleşme ile olduğunu belirtmiştir (Duman, 2009: 351).

Rousseau'ya göre, tüm eşitsizliklerin, tüm kötülüklerin kaynağı mülkiyet kurumudur. Toprak mülkiyetinin ortaya çıkışıyla insanlar yerleşik hayata geçmişler ve eşitlik ortadan kalkmış, onun deyişiyle “*kölelik ve sefalet filiz verip ekinlerle birlikte artmıştır*”. Bu kurumun ortaya çıkmasıyla onu düzenleyecek hukuk kurallarının varlık kazanması gerekmiş ve toplumda bir bölümü zengin diğer bölümü başkasına bakan insan grupları oluşmuş, çatışma başlamıştır. Bu durumda insanlar, kendilerini güvence altına alacak siyasi otorite oluşturmuşlardır (Yetkin, 2009: 575). Bunun sonucunda hem kavgalarını engellemek hem de doğa durumundaki özgürlüklerini korumak için bir sözleşmeyle tüm haklarını topluma devretmişlerdir.

Sivil toplum ve devlet ikiliği açısından baktığımızda sivil toplum, sözleşme ile oluşturulan uygar toplumu ifade etmektedir. Sivil toplumun karşıtı doğa durumudur (Duman, 2009: 351).

Görüldüğü üzere, toplum sözleşmecilerinin hepsinde doğa durumu birbirinden farklıdır. Hobbes'da doğa durumu başından sonuna kadar savaş durumudur. Locke ve Rousseau da ise başlangıçta barış durumuyken bazı faktörler nedeniyle (mülkiyet, gereksinimler) savaş durumuna dönüşmekte, sivil toplum zorunlu hale gelmektedir.

1.4.1.3. Devlete Karşı Sivil Toplum

1.4.1.3.1. Adam Ferguson; Modern Sivil Toplum Kavramı

18. yüzyıl İskoç düşünürleri, toplumu devletten ayrı kendine has ilkeleri olan bir alan olarak düşünmüşlerdir. Bunlardan biri olan Adam Ferguson, klasik anlamda sivil toplum kavramının parçalanışının ilk sinyallerini vermiştir.

Adam Ferguson, 1767 yılında yayımladığı “*Sivil Toplumun Tarihi*” adlı çalışmasında biri ilkel, diğeri politik olmak üzere iki tip toplum yapısından bahsetmiştir. Fakat bu çalışmasında sivil ve politik toplum ayırımına gitmemiştir. Bu eserinde Ferguson, ilk olarak ilkel toplumdaki durumdan bahsetmiştir.

Ferguson’a göre ilkel toplumda; doğal durum söz konusudur, sivil toplum yoktur. Bu toplumda hak ve hukuk kavramları mevcut olmadığı gibi insanların can ve mal güvenliği de yoktur. Güçlünün zayıfı ezmesi ilkesi mevcuttur. Politik toplumda ise, bireylerin can ve mal güvenliği sağlanmış, herkesin hakları güvence altına alınmıştır. Herkesin uyması gereken hukuk ve etik kuralları vardır. Bunlara uymayanlara karşı siyasi otorite devreye girer ve herkesin haklarını güvence altına almaya çalıştığını vurgulamıştır (Çaha, 2003: 42).

Kısaca özetlersek; hak, hukuk, güçlü siyasal kurum ve toplumsal etik değerlerinin hâkim olduğu, bunların siyasi otorite tarafından korunduğu toplumlar politik yani sivil toplumu oluşturur. Ferguson, sivil toplumla politik toplumu aynı kabul etmekte ve bu iki kavramın ilkel olmayan medeni topluma işaret ettiğini ifade etmektedir.

Ferguson, kapitalizmin gelişmesinden sonra aileden ayrı devlet dışında konumlanan üçüncü bir alan olarak piyasayı görmüştür. Bu alanın, pazar ilişkilerinin içerisinde yer aldığını, kapitalizmin ve burjuvanın gelişmesi bağlamında düşünülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Sivil toplum ve devlet ikililiğinin de bu gelişmenin sonucunda oluştuğunu ifade etmiştir (Duman, 2009: 352).

Ferguson’a göre sivil toplumla despotik devlet arasında diyalektik bir ilişki vardır. Despotizm; vatandaşlarını pasifleştiren, haklardan yoksun bırakan, gerekli durumlarda korkuyu ve askeri gücü kullanan oligarşik bir devlet biçimidir. Bu devlet kamusal

tartışmayı gereksizleştirmek ve despotizme giden yolu da sivil toplum hazırlamaktadır. Sivil toplum kamu ruhunu tahrip etmekte, iktidarı ve devlet yönetimini güçlendirmekte uyruklarını medeni düzene ve rahatlığa alıştırmaktadır. “*Despotizmin gelişmesi nasıl önlenbilir?*” sorusuna şöyle cevap vermektedir: Despotizm önlenbilir, fakat bu; sivil toplumun erkek ve mülk sahibi olan ayrıcalıklı yurttaşları anayasal monarşi altında alt tabakadakilere liderlik etme çabalarıyla olabilir (Keane, 2004: 57).

Keane göre Ferguson, sivil toplum kavramını modernleştirmiştir. Ona göre, modern sivil toplumlar despotizm üretmektedirler, bundan ötürü merkezi bir devlete ihtiyaç duymaktadırlar. Ayrıca, yurttaş örgütlerinin oluşturulması ve güçlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ferguson’a göre insanlar, toplum içinde dayanışma, ikna etme, muhalefette bulunma ve canlanma kapasitesine sahiptirler ve en iyi toplumsal gruplar halinde eylemde bulunabilmektedirler. Modern sivil toplumun varlığının sürdürülmesinin ancak toplumsal örgütlenmelerin gelişmesine bağlı olduğunu ifade etmektedir (Keane, 2004: 59).

1.4.1.3.2. Thomas Paine; Pozitif Anlamda Sivil Toplum

Sivil toplumu devletten ayrı düşünen diğer önemli filozoflardan biri de Thomas Paine’dir. “*Rights of Man*” adlı eserinde Paine, devletin zorunlu bir kötü, doğal toplumun koşulsuz iyi olduğunu savunmuştur. Devlet, toplumun ortak yararı için verilen bir iktidar yetkisidir; bunun yanında sivil toplumun ise, devlete daha az ihtiyaç duyduğunu ifade etmiştir. Ona göre,

Tüm bireyler doğuştan eşittirler ve eşit doğal haklara sahiptirler. Bu doğal haklar, bireyleri, “sana nasıl davranılmasını istiyorsan, sen de öyle davran” ilkesine uygun olarak birbirine saygı göstermeyi meylettirir. Doğal haklar, bireylerin, başkalarının doğal haklarına zarar vermeksizin veya bunları çiğnemeksizin, özgürce makul bir şekilde ve kendi huzur ve mutluluğu için hareket edilebilmesini sağlar. Tanrı’nın verdiği bu haklar, tanım itibarıyla, ne devredilebilir ne de bırakılabilir (Keane, 1994: 73–74).

Paine’e göre, devlet ancak bireyin rızasıyla oluşturulabilir; fakat bu rıza anayasal olarak formüle edilip, parlamenter ve temsili mekanizmalar aracılığıyla sürekli tekrarlandığında meşru ve medeni olur. Medenileşmiş yönetimler, özgür ve eşit bireylerin rızasıyla güç sahibi kılınmış anayasal yönetimlerdir ve bunlar yurttaşlarından farklı haklara

sahip değildirler, sadece göreve sahiptirler. Ona göre, anayasasız yönetim haksız bir iktidara eşittir (Keane, 2004: 60). Paine devlet ve toplumu değerlendirmiştir.

Ona göre,

Bazı yazarlar toplumu hükümetle o kadar karıştırmışlardır ki, aralarında pek bir ayrılık bırakmamışlardır; oysa bunlar yalnızca farklı şeyler olmakla kalmazlar, kökenleri de başka başkadır. Toplum ihtiyaçlarımızdan çıkmıştır, hükümet kötülüklerimizden; birincisi duygularımızı birleştirerek mutluluğumuzu olumlu yönde geliştirir, ikincisi kötülüklerimizi sınırlayarak mutluluğumuza olumsuz yönden katkıda bulunur. Biri ilişkiyi destekler, öbürü ayrılıkları yaratır. İlki bir koruyucudur, öteki bir cezalandırıcıdır (Tunçay, 2002: 628).

Paine'e göre devlet iktidarı, sivil toplum lehine sınırlandırılmalıdır; çünkü bireyde topluma dönük bir eğilim vardır. Devletin oluşumundan önce bu toplumsallık bireye barışçıl ve mutlu rekabet, dayanışma ilişkilerini kurma olanağı vermektedir. Devlet gerekli bir kötülük, sivil toplum ise niteliği belirlenmemiş bir iyilik sayılmıştır. Meşru devlet, toplumun ortak çıkarı için yönetenlere devredilmiş iktidar yetkisidir. Sivil toplum ne kadar mükemmelse, yönetime o ölçüde daha az fırsat bırakmaktadır (Keane, 2004: 60).

1.4.1.3.3. Adam Smith; Sivil Toplum ve Ticari Toplum

Adam Smith, diğer 18. yüzyıl İskoç düşünürleriyle birlikte toplumu, devletten ayrı ve kendine ait form ve ilkeleri olan bir alan olarak düşünmüştür. 1763 yılında yayımladığı “*Ahlaki Duygular Teorisi*” adlı kitabında insan doğasına ilişkin bir teori ortaya koymaya çalışmıştır. Bu kitabın ikinci bölümünde, eski Yunanlılara benzer biçimde, insanın ancak bir toplum içinde mutlu olabileceğini, toplumun ise sevgi, dostluk ve minnettarlığın hâkim olduğu yerde yeşerebileceğini belirtmiştir. Bu karşılıklı sevgi ve saygı, toplumun varlık ve devamının zorunlu şartı değildir. Pozitif erdemler olmadan da toplumun ayakta kalabileceğini söyleyen Smith, bunu insanların birbirine zarar vermemesine bağlamaktadır (Erdoğan, 1998: 220).

İnsan doğasını anlamak için kullanılacak bir araç olarak “doğa durumu” düşüncesini reddeden ve insana insanlığı kazandıran şeyin kendisine tutulan sosyal ayna olduğunu söyleyen Smith'e göre, sadece ahlaki özellik ve erdemlerin değil, bunun yanı sıra haklarla ilgili değerlendirmelerin de sosyal bir çerçeveye oturtulması gerekmektedir (Cevizci, 2009: 645).

Smith, kendi halinde işleyen, tabii bir mekanizmaya sahip olan “pazar” düşüncesine dayanarak, tarımın, sermayenin ve işbölümünün iktisadi hayatın sürdürülmesinde taşıdığı önemi vurgulamıştır. Smith’e göre pazar, arz ve talep yasalarına göre “görünmez bir el”in kılavuzluğunda işleyen ve kendi halinde işlemesine izin verildiğinde bütün insanların yararına sonuçlar üretecek olan bir alandır. Smith, işbölümünü de emeğin üretkenliğini arttıran ve barbarları medeni olanlardan ayıran bir özellik olarak görmüştür (Duman, 2009: 352).

Toplumsal gelişmenin dört ayrı evresinin olduğunu söyleyen Smith, ilerlemenin temelinde entelektüel gelişme ve bilimsel bilgi birikiminden ziyade iktisadi faktörlerin olduğunu öne sürmektedir. Bu dört aşamanın birinci aşaması, en aşağı toplum biçimi olarak avcılıkla geçinen insanların oluşturduğu toplum düzenini oluşturur. Doğallıkta insanlar arasında ast-üst ilişkisi olmadığından eşitlik vardır. İkinci aşamayı hazırlayan şeyin nüfus baskısı olduğunu belirtir. Mülkiyet sorununun da önemli eşitsizliklere bu aşamada sebep olduğunu vurgular. Bu aşama da yerleşik hayata geçilir ve bu aşama “çiftçiler çağı” olarak adlandırılır. Üçüncü aşamanın lideri büyük toprak sahipleridir. Esas büyük gelişme ve ilerlemenin dördüncü aşama da meydana gelir. Ticaret toplumu ya da sivil toplum, insan varlığındaki alışveriş, takas ve mübadele doğal yönelimin bir sonucu olmak durumundadır. Ticaret toplumuna ya da sivil toplum geçişi Smith, avcılarının sahip oldukları bağımsızlıktan çok daha yüksek bir bağımsızlıktan söz eder. Bu üstünlüğün açıklaması olarak, servet veya zenginlikten söz eder. Dört toplum türünün her birinde yeni birtakım haklar kazanıldığını; fakat kişilik bakımından en büyük kazanımın ticaret yani sivil toplumda kazanıldığını söyler (Cevizci, 2009: 645).

1.4.1.4. Sivil Topluma Karşı Devlet

1.4.1.4.1. George Wilhelm Friedrich Hegel; Devlet / Sivil Toplum İkiliği

Sivil toplum konusunda çağdaş düşünceyi en çok etkileyen ve 19. yüzyıl siyaset düşüncesine damgasını vuran, bu bağlamda sivil toplumu devletten net bir şekilde ayıran ilk düşünür Hegel’dir.

Doğal hukuk geleneğiyle karşılaştırdığımızda Hegel’in ciddi bir yenilik getirdiğini görebiliriz. Doğal hukukçuların doğa durumu-sivil ve siyasal toplum ikiliği yerini devlet-

sivil toplum ikiliğine bırakır. Hegel sivil toplumu, doğal hukukçuların doğa durumu içinde tanımladıkları olgular bütününe ilişkin kullanarak, doğal olarak nitelendirilen ilişkileri tarihselleştirir. Bu durum daha sonraları Marks'ın eleştirisinin kalkış noktasını oluşturacaktır (Duman, 2009: 353).

Hegel'e göre; “*sivil toplum, kazanç, şahsi mutluluk ve kişi statüsünün korunması gibi hayatın kısa kesintilerinin yaşanmış şeklidir*” (Mardin, 2003: 14). Ayrıca Hegel, sivil toplumu ekonomik faaliyetlerin icra edildiği, özel ve politik olmayan bir alan olarak görür (Erdoğan Tosun, 2001: 39). Paine'nin savunduğu devlet modelinden farklı bir şekilde, doğal özgürlük durumu değil de, ataerkil aile ile devlet arasında “konumlandırılan” ve tarihsel bir süreç içerisinde şekillenen etik yaşam alanı olarak kavramlaştırır (Keane, 1994: 76). Ona göre,

Sivil toplum aile dışındaki bireylerin ilişkileriyle ilgilidir ki bu tür (aile dışı) ilişkiler gerçek ya da imgesel duygulanım veya akrabalığın duygusal bağlarına doğrudan dayanmadıkları için dolaysız değildir. ...Sivil toplum (soyut değil) somut istençleri yani ahlaki algıları paylaşan ve hak ve haksızlığa ilişkin bir anlayış içindeki arzu ve tercihlerin verili bir repertuarına sahip bireyleri betimler... Bu yönüyle sivil toplum basitçe özel istekleri doyurmaya yönelik bir sistemdir (Hampsher ve Monk, 2004: 546-47).

Hegel, sivil toplum-devlet ayrımını siyasal bir etiğin yansıması olarak görmüştür. Etik yaşamı: aile, sivil toplum ve devlet olarak üçe ayırarak bu üç alanın da farklı etik değerlere sahip olduğunu ileri sürmüştür. Ona göre ailede sahip olunan normlar; saygı, sevgi, fedakârlık, itaat, birliktelik, ortak duygu ve düşünce etrafında konumlanırken, sivil toplumun etiği; rekabet hırs gibi bireylerin şahsi çıkarlarını yansıtan normlar etrafında oluşmaktadır. Bunun sonucu olarak sivil toplum aile bireyleri arasındaki bağı kopararak hasımlığa neden olmuştur. Modern toplumda olgunlaşan sivil toplum devlete bağımlı olmayan kurum, kuruluş, oluşum ve pratiklerin karmaşık ağından oluşmuştur (Çaha, 2003: 29-30).

Hegel'e göre sivil toplum, insanların ihtiyaçlarından doğmuştur. Bu ihtiyaçlar ise işbölümü tarafından giderilmektedir. Sivil toplum, aynı zamanda, aileleri, esnaf topluluklarını, şehirleri ihtiva etmiştir. Her biri karşılıklı olarak etkileşim halindedir ve bu durum sivil toplumu ortaya çıkarmıştır. Özel amaç ve çıkarların egemenliği, sivil toplumun çözülmesine neden olacağından, ilgili alanı organize ederek özel çıkarlardan uzaklaştıracak

üstün ve yetkin makam olarak devleti görmüştür. Hegel, sivil toplumu kendi içinde çatışmacı ve istikrarsız olacağını düşündüğü için onu doğal ve insani bir durum olarak görmemektedir (Nişancı, 2003: 128).

Çaha'ya göre Hegel'de devlet, tarihin ruhunun (Geist) kendini metafiziksel, aşkın (transcendental) bir biçimde realize etmesi anlamına gelmektedir. Hegel'in diyalektik felsefesinde aile ve sivil toplumdaki bir sentez olarak gelişmiştir. Hegel'de devlet-toplum ilişkisi bir sözleşme değil, bireylerin doğal olarak devlet otoritesini kabul etmesi esasına dayanmaktadır. Sivil toplum, kökeninde sahip olduğu çatışma, çelişki ve uyumsuzluktan dolayı tarihi süreç içerisinde istikrarsız bir yapıya sahiptir. Bu istikrarsız yapıyı olumluya çevirecek olan devlet, sivil toplumdaki bireylerin çıkarlarını korur ve güvence altına alır. Sivil toplumdaki özgürlüklerin de sosyal dengeyi bozmadan yaşayabilmesinin kaçınılmaz koşulu, güçlü ve donanımlı bir devletin varlığıdır (Çaha, 2003: 31).

Cassirer'e göre Hegel'in devlet anlayışı tarih anlayışından çıkmıştır. Hegel'e göre devlet, tarihsel yaşamın yalnızca bir parçası, özel bir alanı değil ama özü, asıl nüvesidir. O, başlangıç ve sonudur. Hegel, tarihsel yaşamdan devletin dışında ve devletten önce söz edilemeyeceğine vurgu yapmıştır (Cassirer, 2005: 431).

Hegel'in devlet-sivil toplum ikiliği, karşıtlığın yanında karşılıklı bağımlılığı da içermektedir. Devlet sivil toplum bünyesindeki çatışmayı çözmek ve denetim sağlamak amacıyla ne kadar önemliyse, sivil toplum devlette temsil ettiği ahlaki amaçları gerçekleştirmek için önemlidir. Karşılıklı birbirine bağımlı olmakla birlikte, sivil toplum ve devlet ayrı diyalektiktir. Devlet araç değil amaçtır, ussal olan şeydir ve Tanrı'nın dünyadaki yürüyüşüdür (Duman, 2009: 353).

Hegel, devletin sivil toplumun kendi kendine yeterli olmadığı koşullarda meydana geldiğini söyleyerek bu durumda sivil toplumun yapamadığını ancak devletin yapabileceğini vurgulamıştır. Çıkar çatışmasına dayanan sivil toplum ona göre burjuva toplumuna eşit ve bu çıkar çatışmasını devlet engelleyebilmektedir. Ancak Hegel, Hobbes'tan farklı olarak devleti, sivil toplumu korumakla görevli kılmıştır (Karadağ, 2005: 68). Devlet içerisinde üç tür kurum somutlaştırır, bunlar; gereksinimler sistemi, yasal sistem, polis ve korporasyonlardır (Hampsher ve Monk, 2004: 548).

1.4.1.5. Hegel'e Karşı Alexis de Tocquevelli; Yeni Despotizmin Doğuşu

Tocqueville, Amerika'daki demokrasiyi ve oradaki kurumları incelediği 1835 yılında yayımladığı “*Amerika’da Demokrasi*” adlı eserinde, kendi toplum ve devlet anlayışını ortaya koymuştur. İnsan haklarının devlet karşısında güvenliğini sağlamak amacıyla da çoğulcu bir toplumsal yapının gerekliliğini dile getirmiştir. Amerika’daki demokrasinin yerleşmesini sivil toplumun alanının gelişmesi yani çoğulcu toplumun örgütlenmesi olarak açıklamıştır (Doğan, 2002: 87–88). O, ilk defa sivil toplumu ayrı bir örgütlenme alanı olarak görmüştür.

Tocqueville’ye göre, Amerika’daki sivil hayatın en dikkat çeken yönü, ortak amaçlar için vatandaşların bir araya gelmelerinden oluşan derneklerin/gönüllü örgütlerin çokluğudur. Bu dernek ve topluluklar ya sivil ya da siyasi biçimde ortaya çıkabilmektedirler. Sivil dernekler kendi çıkarlarıyla, siyasi dernekler ise belirli doktrinleri egemen kılmak amacıyla bireyler tarafından kamusal ve resmi olarak kurulmuşlardır (Erdoğan, 1998: 222). Tocqueville sivil toplumu, bilim ve edebiyat çevreleri, okullar, yayınevleri, kilise vb kurumların bir toplamı olarak görmektedir. Bu örgütler, demokrasinin özgür okullarıdır. Vatandaşlar buralarda özellikle bir araya gelmeyi öğrenmişlerdir (Nişancı, 2003: 132).

Tocqueville söz konusu eserinde Hegel’in evrensel devletinin ardında saklanan siyasi tehlikelere dikkat çekmiştir. Ona göre,

Evrensel çıkar adına sivil toplumu yöneten devleti savunan argümanlar çağdaşlarının pek irdelemedikleri tehlikeli bir gelişmeye bulaştırılır: Halkın seçtiği, yeni devlet despotizmi tipinin yükselişi. ... modern ulusların karşısına çıkan baş tehlikenin, tikel çıkarları doğurduğu çatışma ve düzensizlik değil, bu yeni, seçimle gelen devlet despotizmi biçimi olduğunu savunur (Keane, 1994: 79).

Nişancıya göre Tocqueville, aynı eserinde sivil hayat ve devlet ayırımına gitmiştir. Ona göre devlet; meclislerden, bakanlıklardan, mahkemelerden, polis ve silahlı kuvvetlerden oluşmaktadır. Modernliğin meydana getirdiği bu bürokratik yapılanma, yumuşak bir despotluğu meydana getirmemekte ve oluşan bu yeni despotluk baskı ve dehşet içermemektedir. Yeni despotluk, her şeyin üzerinde halk denetiminin çok sınırlı olduğu büyük bir vekil tarafından yönetilmektedir (Nişancı, 2003: 131).

Tocquevelli'ye göre toplumsal yaşam bu yeni despotizmle birlikte, bu şekilde toplumu temsil etme ve koruma iddiasındaki siyasal kurumların ağırlığında ezilmektedir. Sivil toplumun devlete verdiği iktidar sivil toplumun kendisine çevrilmiştir. Ona göre, devlet despotizminin modern dünyayı boyunduruğu altına almasını önlemek için, devlet ve sivil toplum alanlarında, iktidar tekellerine engel olacak mekanizmaların güçlendirilmesi gerekmektedir. Ona göre,

Devletten bağımsız, çoğulcu ve örgütlü bir sivil toplum, demokrasinin olmazsa olmaz koşuludur. Her kim devlet ile sivil toplumun birleşmesini teşvik ederse, demokratik devrimi tehlikeye atmış olur. Önünde toplumsal engeller olmayan devlet iktidarı her zaman tehlikeli ve sakıncalıdır. ... despotizmi engelleyici bu tür siyasal mekanizmaların, devlet kurumlarının doğrudan denetimi dışında sivil birliklerin oluşturulması ve geliştirilmesi yoluyla pekiştirmek zorunda olduğundan emindir (Keane, 1994: 81).

Keane'ne göre Tocqueville, eşitliğin özgürlüğü doğurduğunu iddia etmiştir. Ona göre, özgürlük içinde eşitliğin devlet kurumlarının kaldırılması veya asgariye indirilmesi ile sağlanacağı belirtmiştir. Etkin ve güçlü siyasal kurumların demokratik özgürlük ve eşitliğin hem zorunlu hem de istenilen koşulları olduğunu vurgulamıştır (Keane, 1994: 80). Tocqueville'nin Hegel'den farkı tam bu noktada baş gösterir. O da sivil topluma devlet müdahalesinin olmamasıdır.

Akad ve Dinçkol'a göre, Tocqueville'nin aristokratik ve ayrımcılığa dayanan toplumu eskimiştir. Ona göre, halkın yönetimde yer aldığı, eşit hakka sahip olduğu hiç kimsenin diğeri üzerinde üstünlük sağlamadığı bir toplumda tüm bireyler özgürdür ve birbirine eşittir. Bu yeni ortamda bireyler, haklarına ve özgürlüklerine sahip çıkarak ödevlerini yerine getirecek çeşitli sosyal kuruluşlar güçlenecek ve devletin baskıcı despotik girişimlerine karşı çıkacaktır. Ona göre, toplumdaki tüm kişiler çeşitli sosyal gruplar içerisinde (dernekler, gönüllü kuruluşlar vb) örgütlenerek siyasal katılmayı gerçekleştirme amacını taşımaktadır. Bunun içinde tüm kişi ve kuruluşların görüşlerini eşitlik içinde özgürce siyasal iktidara iletmeleri esastır (Akad ve Dinçkol, 2009: 167).

Tocqueville;

“Sivil birliklerin, var kalmaları ve eşgüdümünün sağlanması bakımından daima merkezleştirilmiş devlet kurumlarına bağımlı olduklarını kabul eder. Ancak, bireylerin ve grupların özgürlük ve eşitliği, yerel özgürlükleri besleyen ve tikel çıkarların etkin bir şekilde ifade edilmesini sağlayan örgütlenmelerin korunmasına da bağlıdır. Devletten bağımsız, çoğulcu ve özörgütlü bir sivil toplum demokrasinin olmazsa olmaz koşuludur. Her kim devlet ve sivil toplumun birleşmesini teşvik ederse, demokratik devrimi tehlikeye atmış olur. Önünde toplumsal engeller olmayan devlet iktidarı, her zaman tehlikeli ve sınıksızdır, despotizme çıkarılmış davetiyedir” (Keane, 1994: 82).

Toqueville, Hegel’in sivil toplumun karmaşasına dayanarak kurduğu despotik devleti, sivil toplum aracılığıyla demokratikleştirmiştir. Bir bakıma, Hegel’in kuramını tersten okumuştur. Aynı şeyi Marks, Hegel’in baş aşağı duran düşüncelerini ayakları üzerine dikerek yapmıştır (Okutan, 2006: 76–77).

1.4.1.6. Marksist Düşüncede Sivil Toplum

1.4.1.6.1. Karl Marks; Devlete Bağlı Sivil Toplum

Çaha’ya göre, sivil toplumu devletten ayıran ve devleti kapitalist toplumda kamusal yararın tümünün belirleyicisi olarak gören yaklaşımı, Marksist düşüncede görmekteyiz. Marks, sivil toplumu Hegel’in tam tersi bir çerçevede tanımlamıştır. Hegel’in önceliği devlete veren ve devleti her şeyi kuşatan yarı Tanrısal bir kurum olarak gören yaklaşımını sert bir biçimde eleştirmiştir. Hegel’in aksine Marks, sivil toplumu siyasi hayatı belirleyen bir alan olarak tanımlamıştır (Çaha, 2003: 37). Hegel sivil toplum-siyasal toplum ayrımının ortadan kalkmasında devleti esas almışken, Marks sivil toplumu temel almıştır.

Erdoğan’a göre, Marks’ın teorisinde sivil toplum devlete bağımlı olmaktan çıkmış, tersine devletin topluma bağımlı olduğu ve sivil hayat tarafından belirlendiği düşünülmüştür. Marks’a göre sivil toplum alt yapı, devletse üst yapıdır. İktisadi ilişkiler alanı olarak sivil toplum, siyasi ve hukuki üst yapıyı oluşturan devletin sosyo-ekonomik temelidir (Erdoğan, 1998: 221). Nişancı Marks’a göre din, felsefe ve etik gibi, politika da insanın mal mülk edinmesinin çok eskiden beri süregelen savaş olduğunu vurgulamıştır. Marks devleti, ekonomik bakımdan egemen sınıfın bir yürütme kurulu olarak görmüştür.

Ona göre, devletin asıl amacı, üretim güçlerini denetim altında tutan sınıfın iktidarını garanti altına almak olduğunu belirtmiştir (Nişancı, 2003: 129).

Erdoğan Tosun'a göre Marks, sivil toplumu siyasi tedbirler olarak sınırlandırılabilir ekonomik bir alan olarak düşünerek, kapitalizmin meydana gelişini siyasal yorumla anlamlandırmaya çalışmıştır. Marks'a göre sivil toplum orta çağ sonu burjuvazilerinin toplumsal bir hareketi olup, bu sınıfın ve sermayenin doğuşuna sebep olmuştur. Esası ise kent korporasyonları, komünlerdir (Erdoğan Tosun, 2001: 42). Burada Marks, sivil toplumu burjuva ile eş anlamlı olarak kullanmaktadır.

Erdoğan'a göre sivil toplum, esas itibariyle mülkiyet ilişkilerine dayanan burjuva düzeninin kendisidir; ayrıca mülkiyet ve piyasa ilişkilerinin oluşturduğu alan yani ekonomidir. Bu yapı içerisinde sözleşme ilişkileri kapitalist girişimcilerden yana işler; yani devlet sivil topluma bağlıdır (Erdoğan, 1998: 221).

Marks sivil toplumu, daha önce tartışılan üç modelden (Hobbes, Locke, Paine'in modellerinden) farklı şekilde, "olumsal bir tarihsel fenomen" olarak tanımlamıştır. Ona göre,

Modern, devlet-garantisindeki sivil toplumlar, ezeli ve ebedi doğa yasalarına uymadıkları gibi, "topluma olan doğal eğilim" (Paine) etkisiyle de ortaya çıkmazlar kesinlikle. Ömürleri de sınırlıdır; çünkü proletaryayı, zincirlerinden başka kaybedecek bir şeyi olmayan sınıfı, sivil toplumda yer alan fakat sivil topluma ait olmayan sınıfı, tüm sınıfların yok oluşunun işaretini veren potansiyel olarak evrensel sınıfı doğururlar (Keane, 1994: 90).

Devleti baskıcı, tikel ve koşullanmış bir aygıt olarak gören Marks'a göre devlet, toplumun yoğunlaşmış ve örgütlenmiş şiddeti olarak baskıcı, sınıf egemenliğinin bir aracı olarak evrensel olanı değil tikel, tarihsel çıkarları temsil eden, sivil topluma göre ikinci derecede ve bağımlı olan bir aygıttır. Ona göre devlet, Hegel'e aykırı olarak, hiyerarşik olarak sivil toplumun üzerinde yer alan, ondaki çelişkileri dönüştüren bir aygıt değil, tarihsel olarak belirlenmiş sivil toplumun bir yansıması olarak ondaki tüm çelişkileri tüm somut belirlenimleriyle birlikte taşıyan ve yeniden üreten aygıttır (Duman, 2009: 354).

Marks, sivil toplumdaki yabancılaşmayla baskı ve sefaletin yeni formlarının ortaya çıktığını ifade ederken, "özel bir şahıs olarak insan, diğerlerine bir araç gibi muamele etmek ister; kendisini de bir araca indirger ve yabancı güçlerin oyun malzemesi olur" ifadeleriyle de bu konudaki kötümserliğini dile getirmiştir. Ona göre, kapitalist bir

toplumda yabancılaşmanın boyutu daha ürkütücüdür. Her toplumda geçerli olanın kapitalist toplumda da geçerli olduğunu; fakat sözleşmeyle yabancılaşmanın katmerleştiğini ve böyle bir toplumun diğer toplumlara göre daha çok kanunlara muhtaç olduğunu dile getirmiştir. Burjuvanın egemenliğine son verildikten sonra insanların emekleri arasındaki yabancılaşmanın ortadan kalkacağını ve insanlar gücü yettiği kadar üretilen ihtiyacı kadar tüketeceğini vurgulamıştır (Nişancı, 2003: 130).

Marks, “*Alman İdeolojisi*” adlı eserinin bazı kısımlarında sivil toplumu ekonomik yapı olarak tanımlamıştır. Ayrıca Marks, bazı başka yazılarında sivil toplumu ekonomik yapı ve devlet arasında bir aracı moment olarak tanımlamıştır. Hem dolaşım alanında ortaya çıkan hem de hukuksal ve siyasal alanda kendini gösteren bireylerin oluşturduğu, topluluk ile temel hak ve özgürlükleri içerecek şekilde betimlemiştir (Duman, 2009: 355).

1.4.1.6.2. Antonio Gramsci; Sivil Toplum ve Hegemonya Kavramı

Nişancı’ya göre, Marks’ın sivil toplum ve alt yapı arasında gördüğü özdeşlik, Gramsci’de sivil toplum kavramının analizi için bir başlangıç noktası olarak ele alınabilir; ama bu düşünürün teorisi Marksist söylemde köklü bir yenilik getirmektedir. Şöyle ki, Gramsci’de sivil toplum altyapısal alan değil, üst yapısal alana aittir (Nişancı, 2003: 132). Bu bağlamda Gramsci’nin sivil toplum anlayışını Marks’ın aksine Hegel’den aldığını söyleyebiliriz.

Erdoğan’a göre, Marks’ın sivil toplumla devlet arasında kurduğu ilişkiyi tersine çevirerek Hegel’e yaklaşırken, öte yandan siyasi toplum anlayışı bakımından De Tocqueville’in Marksist versiyonu gibidir. Gramsci’nin üst yapısında başlıca iki unsuru vardır. Bunlar, cebri ve hukuki egemenlik araçlarıyla yöneten devlet ya da siyasi toplum, diğeri kültür hegemonyası sayesinde toplum içinde kendi değerlerini yaygınlaştıran sivil toplumdur. Hegemonya (toplumsal iktidar) sivil toplumun, cebir ise devlet\siyasi toplumun ürünüdür (Erdoğan, 1998: 222-223).

Keane’ne göre sivil toplum kavramı Gramsci’de, bir sosyal grubun toplum üzerindeki hegemonyasının kültürel ayağı olarak kabul edilmiştir. Hegemonyanın biri politik, diğeri de kültürel olmak üzere iki ayağı bulunmaktadır. Hegemonyanın bu iki ayağı, bir yandan toplum üzerindeki kuşatıcı hegemonyanın devamı, diğeri yandan da

devlet ve yargı sisteminin bu hegemonyanın hizmetine girmesini sağlamaktadır (Keane, 2004: 102).

Gramsci, İtalyan burjuva düzeninin hegemonyasına karşı sivil toplum olarak kodladığı işçi sınıfı-aydınlar-yoksullardan yana olan kiliseler ve köylülüğün ittifakını savunmuş, sivil toplum kavramını işte bu ittifak yanında mücadelenin şiddet içermeyen demokratik karakterine de vurgu yapmıştır. Gramsci'nin sivil toplumu, devleti bir baskı aracı olarak elinde tutan sermayeye karşı ideolojik bir mücadele alanıdır (Özcan, 2005: 17).

Saybaşıllı'ya göre, Gramsci'nin Marksizm'e katkısı mutlak determinizme getirmiş olduğu eleştiridir. Ekonomik altyapının tek belirleyici olduğu düşüncesine karşı çıkan Gramsci, siyaset, kültür, ideoloji vb. üst yapı kurumlarının görece bağımsız olduklarını ifade etmiştir. Bu, Marksist gelenek içinde kabul edilen ve kapitalist devleti zora dayalı bir üst yapı olarak ele alan yaklaşımın yadsınmasıdır (Saybaşıllı, 1999: 68).

“*Hapishane Defteri*” adlı eserinde sivil toplum-devlet-politik toplum kavramlarına ilişkin farklı bağlamlarda farklı değerlendirmelerde bulunmuştur. Birinci modelde sivil toplum\siyasal toplum ya da devlet, üst yapının iki ana düzeyi olarak ve karşıtlık ilişkisi içinde ele alınmaktadır. Sivil toplum özel kurumlar bütünlüğünü, politik toplum ya da devlet dışında yer alan örgütlenmenin özel alanı olarak tanımlanmaktadır. Aile, dernek, vakıf vb özel denilen kurumlar sivil toplumun alanı içinde yer almaktadır. Sivil toplum hegemonya alanı olarak “rıza”nın üretildiği alan, politik toplum ya da devlet ise doğrudan egemenliğin, zor ve buyurmanın alanı olarak ele alınmıştır. İkinci modelde devlet; politik ve sivil toplumu, zor ve rızayı, hegemonya ve egemenliği kapsayacak şekilde tanımlanmıştır. Hegemonya devlete bağlanmış olur. Buradaki devlet tanımı birinci modelden farklı olarak geniş anlamda düşünülmüştür. Üçüncü modelde devlet ise sivil toplumla özdeşleştirilmiştir (Duman, 2009: 356).

Gramsci sivil toplumun politik toplumu kuşatacak şekilde genişlemesini öngörmüştür. “Düzenlenmiş toplum” adını verdiği bir toplumun ancak bu şekilde ortaya çıkacağını savunmuştur. Devleti oluşturan politik toplumun kapsadığı tüm alanları sivil toplumun işgal etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ona göre, bir sınıfın hegemonyaya dönüşebilmesi için sivil toplumun yaygınlaştırılması şarttır (Çaha, 2003: 40).

Keane'ne göre Gramsci, devletin sonunu siyasal toplumun sivil toplum içerisinde eritilmesinde görmüştür. “Düzensiz toplum” dediği devletsiz toplum, siyasal toplumun kapsadığı tüm alanları bertaraf edinceye kadar sivil toplumun ve bundan dolayı hegemonik güçlerin genişlemesinin sonucunda gündeme gelmiştir. Şimdiye kadar olan devletler sivil ve siyasal toplumun hegemonya ve hâkimiyetinin diyalektik birliğidir. “Düzenlenmiş Toplum” ona göre, sivil toplumun eşanlamlısı yani siyasal toplumdaki kurtulmuş sivil toplumdur. Gramsci'nin antitezi, siyasal toplumun olduğu sivil toplum\siyasal toplumun olmadığı sivil toplum şeklindedir (Keane, 2004: 115).

Gramsci, Marks'ın kapitalist toplumun dönüştürülmesi için öne çıkardığı proleterya sınıfının yerine, entelektüel sınıfı yerleştirmiştir. Onun için entelektüel sınıf, sivil toplumla devlet arasında olduğu gibi bu iki alan ile hegemonya arasında hem örgütleyici hem de bağlayıcı bir rol oynamaktadır. Bu sınıf, politik toplumu sivil toplum içinde eritmekle kalmayacak, sivil toplumu hegemonyaya dönüştürecek şekilde genişlemesini de sağlayacaktır (Çaha, 2003: 41).

Ona göre, siyasi toplum güçte somutlaşır, sivil toplum ise rızayla üretilmektedir. İlki cebir ve tahakküm, ikincisi rıza ve liderliğin alanıdır. Hâkim olan sınıfın, entelektüel sınıf, hegemonyasını bu iki alan arasındaki “organik ilişkiler” sayesinde tesis etmiştir (Erdoğan, 1998: 223). Sivil toplumun, hem ekonomi hem de devletten özerk veya devlet gücüne direnç gösterilebilecek bir alan olarak düşünülmesinin gerektiğini vurgulayan Gramsci için bu vurgu, demokrasinin derinleştirilmesi için bir araç olarak görülmektedir. Bu bağlamda sivil toplum bürokratik ve ekonomik müdahalelerden korunmuş kamu alanı oluşturmak için uygun bir zemin olarak algılanmaktadır (Baker, 1998: 82).

Sonuç olarak; Gramsci'nin, tarif ettiği ikinci model siyaset kuramı açısından daha açıklayıcıdır. Gramsci, devlet-sivil toplum ikiliğini liberal bakış açısının tamamen dışında değerlendirmiştir. Sivil toplumun demokratikleşmesi gerektiğini düşünen düşünür, bu anlamda öncülük etmiştir. Gramsci, Marks'ın aksine sivil toplumu ekonomik faaliyetlerle sınırlandırmamıştır. Devleti, sivil toplumla siyasi toplumun toplamı olarak görmüştür. Siyasi toplumu sivil toplum içinde eriterek devletin ortadan kalkacağını vurgulamıştır.

1.4.1.7. Jürgen Habermas; Sivil Toplum \ Kamusal Alan Eşitliği

Modern sivil toplum kavramına yönelik yapılan açıklamaların önemli düşünürlerinden biri Habermas'tır. Üç boyutlu bir toplum modeli ortaya koyan Habermas, sivil toplumu "kamusal alan" olarak tanımlamıştır.

Demokratik siyasetin yeniden yapılandırılmasına paralel olarak, Habermas'ın sivil topluma ve farklılığa ilgisi giderek artmıştır. Ona göre, farklılıklar ve uyuşmazlıkların ele alınıp incelenmesi kuramsal olmaktan çok pratik gelişmelerin ürünüdür. Merkezi oluşturan devletin, sosyal işlevlerden çekilmesiyle çevrenin ağırlığının artması ve modern toplumların karmaşık, farklılaşmış ve merkezileşmiş yapısının açığa çıkmasıyla bu güncel durumun gerçekleşmesine uygun bir bakış açısına sahip olunması gerektiğini belirtmiştir (Bohman, 1999: 54).

Liberal demokrasinin meşruiyet krizi yaşadığını söyleyen Habermas, katılımcı demokrasiyle bu durumdan çıkılabileceğini belirtmiştir. Bu amaçla, geleneksel sivil toplum-siyasi toplum karşıtlığını üçlü bir modelde yeniden tanımlamıştır. Siyasi-ekonomik-sivil toplum şeklinde üç boyutlu bir toplum anlayışı geliştirmiştir. Böylelikle sivil toplumu pazar ilişkileri yoluyla oluşan özel etkilerin alanı olmaktan çıkarmıştır. Ona göre, siyaset ne liberal modelin savunduğu siyasi iktidarın özel çıkarlarını koruyan, ne de cumhuriyetçi modelin savunduğu etik hayatın düşünsel biçimi şeklinde düşünülmelidir (Duman, 2009: 357).

Böyle bir ayırım yaptıktan sonra Habermas, sivil toplumu yeniden tanımlayarak, devletle toplum arasında yer alan "kamusal alan" olarak belirtmiştir. Kamusal alanı, sanayisi gelişmiş ve sosyal devlet olarak örgütlenmiş burjuva toplumuna (sivil topluma) eş anlamlı olarak kullanmıştır.

Antik çağdan günümüze kamusal alan kavramının geçirdiği dönüşümü, "Kamusallığın Yapısal Dönüşümü" adlı eserinde açıklamıştır. Habermas öncelikle kamusal ve kamu kelimelerini birbirinden ayırt etmeye çalışmış ve "kamusallığı" şöyle açıklamıştır:

Şayet kapalı toplumlarınkinden farklı olarak herkese açık iseler toplantıları kamusal olarak adlandırıyoruz- tıpkı kamusal yerlerden veya kamusal binalardan söz ettiğim gibi. Ancak salt bu ‘kamusal binalar’ lafı bile söz konusu binaların herkese açık oluşundan öte bir şeyi ifade ediyor; hatta bunların kamunun gidiş gelişine açık olmaları bile zorunlu değildir; bunlar devletin kurumlarını barındırır ve bizzat bu nitelikleri gereği kamusaldırlar. Devlet ‘kamu erki’dir. Bu sıfatını, kendi hukukuna tabi olanların ortak kamusal selametini sağlama görevine borçludur (Habermas, 2003: 54).

Habermas, kamusal alanın yapısal dönüşümünü açıklarken özel alanı başlangıç noktası olarak almıştır. Özel alanı ikiye ayırır. Bunlar; burjuva toplumunun oluşturduğu toplumsal emek alanı ve ailenin sahip olduğu mahrem alanıdır. Özel alanda, salonlar, müzeler, tiyatrolar, kahvehaneler yoluyla edebi kamu ve daha sonra siyasi kamu oluşurken; devlet alanı içerisinde temsili kamu oluşturmuştur (Habermas, 2003: 97–98).

Habermas’ın teorik kavramsallaştırması üç temel evrede incelenmektedir. Birinci evre, devletin meşruluk krizidir. Bunun nedenini devletin ekonomiye müdahalesi şeklinde açıklamıştır. İkinci evre, sistem ile yaşam dünyası arasındaki ayırmadır. Burada sistem, para ve iktidarın belirlediği alan iken, yaşam dünyası iletişimsel alandır. Üçüncü evre ise, kamusal alanın kurumsal yapılanmasıdır (Calhoun, 1992: 30).

Çaha’ya göre Habermas’ın altını çizmeye çalıştığı kamusal alan, Avrupa’da sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan yeni toplumsal ve siyasal alandır. Bunu, birkaç noktada özetlemek mümkündür. Birincisi, bu kamusal alan sanayi toplumunun ürünüdür. Habermas’ın deyimiyle burjuva toplumunun diğer adıdır. İkincisi, bu kamusal alan inşa edilmiş bir alan değildir. Başka bir deyişle modernleşmeyle birlikte kendiliğinden doğup gelişmiş olan bir alandır. Üçüncüsü, bu kamusal alan aleniyetin tezahür ettiği bir alandır. Geneleksen toplumun örttüğü, görünmez kıldığı unsurlar, tartışma konuları, değerler, semboller, aktörler bu alanda alenilik kazanmıştır (Çaha, 2005: 143-144).

Sivil toplum kavramının tarihsel süreç içerisinde almış olduğu yol, kavramın ne kadar popüler olduğunu, bu süreç içerisinde zaman zaman popülerliğini yitirse de yeniden gündeme bir şekilde geldiğini bize göstermektedir. Sivil toplumun Batı temelli bir kavram olması, başka ülkelerde ve sahip olunan farklı kültürel ve sosyolojik özellikler nedeniyle çeşitli şekillerde tanımlandığı ve bunun sonucu olarak da kavramın değişik versiyonlarının

ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Bu bağlamda kavram değişim ve dönüşümlerle tekrar tekrar gündeme gelmiştir.

1.4.2. Modern Sivil Toplum Kavramı

Sivil toplumun Aristoteles'ten Tocquevelli'ye, Marks'tan Habermas'a kadar geniş bir yelpazede ele alınışı, günümüz modern sivil toplum kavramının oluşumuna katkı sağladığı reddedilemez bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır (Akpınar Gönenç, 2001: 41-42).

Sivil toplum kavramının düşünsel temelleri Antik Yunana kadar uzanır. Ancak günümüzde sivil toplum ile kastedilen anlam ve tarihsel süreç içinde kazandığı içerik önemli değişimlere uğramıştır. Sivil toplum, devlete karşı özerk ama onunla çoğu zaman iç içe, ekonomik ve sosyal açıdan birçok toplumsal öznenin rol oynadığı toplumsal alan olarak anlaşılmaktadır. Çağdaş siyasal düşüncede sivil toplumun bu içeriğe kavuşması uzun bir tarihsel ve toplumsal evrimin sonunda olmuştur (Doğan, 2002: 2).

Akpınar Gönenç'e göre, sivil toplumun devlet dışı bir alan olduğu bugün tartışılmaz kabul edilmektedir. Ancak, devlet ile sivil toplum kavramlarının birbirinin zıttı şeklinde algılanması doğru değildir. Başka bir ifadeyle, sivil toplum devlet dışındadır; ancak devlete karşı değildir. O halde, sivil toplum özerktir; fakat ondan da kopuk bir alan değildir. Sivil toplumun öngördüğü devlet, sınırlı erke sahip olan devlettir. Sivil toplum yalnızca devletin dışında olmayıp, aynı zamanda siyasi toplumun da dışındadır. Siyasi partiler sivil toplumun değil, siyasi toplumun unsurlarıdır (Akpınar Gönenç, 2001: 41-42).

Bayhan'a göre ise çağdaş sivil toplumun modern içeriğini, sivil toplumun unsurları olan çoğulculuk, kamusalılık, özerklik ve yasallık oluşturur.

Bayhan'a göre;

“Modern toplumda sivil toplum, devlete karşı, anlam sistemi, tanımlama, değer, program ve söylemler geliştirebilecek yeterlilikte ekonomik, ideolojik ve örgütsel kapasiteye sahip olan sosyal grupların varlığı ile özdeş görülebilir. Sosyal gruplar, gerekirse resmi otoritenin politikalarını yeniden oluşturacak, değiştirecek ya da sınırlayacak gücü temsil etmektedir. 1960 sonrasında ortaya çıkan sosyal gruplar, özellikle çevreciler ve feministler sivil topluma temel bir eksen teşkil ettiler. Bu bağlamda, feministler; “eşitlik”, “farklılık” ve

“otonomi” söylemleri ile sivil toplumun şekillenmesine katkıda bulunmaktadırlar. Eşitlik, toplumdaki tüm bireylerin ya da grupların sınıf, ırk, etnik ya da dinsel gibi sosyal kategorilere bakılmaksızın eşit olmasını içerir. İmkan ve fırsatlarda eşitlik önemlidir. Ancak, eşit hak, farklı toplumsal kategorileri görmezlikten gelme ve herkesi aynı görme eğilimi getirir. Kadının farklılığı, heterojen bir sivil toplum gelişimine katkıda bulunur. Çoğulculuk ve demokrasinin gelişmesi, çoğunlukla açık kültürlerde mümkün olmaktadır. Feministlerin farklılık politikası, sivil toplumun sine qua non’u olan çoğulcu unsurlar ile heterojen bir sivil toplumun ortaya çıkmasına yardımcı olur”(Bayhan, 2002: 6).

1.5. Sivil Toplum İle İlgili Kavramlar

Sivil toplumu anlayabilmek için, onun ortaya çıkmasına olanak sağlamış ya da sivil toplum kavramı sonrası ve onun sonucu olarak ortaya çıkmış bazı kavram veya terimleri anlamamız gerekmektedir. Bilinmesi gereken bu terim veya kavramlar şunlardır:

1. Demokrasi
2. Devlet
3. Kamusal Alan
4. Sivil İtaatsizlik

1.5.1. Sivil Toplum ve Demokrasi

Grekçe “halk” anlamına gelen “*demos*” ile “iktidar” anlamına gelen “*kratos*” kelimelerinden oluşan “demokrasi” kavramı, “halkın kendini yönetmesi” anlamını içermektedir. Bu bağlamda demokrasi, toplumu oluşturan yurttaşların, temsilcileri vasıtasıyla kendilerini yönetmeleri olarak tanımlanmıştır (Bayhan, 2002: 2).

Eski Yunanca’da belirsizlikten kurtulamamış olan halk (*demos*), ‘toplumun tümü’nden ‘yığın’a, ‘çoğunluk’tan kalabalık’a, kadar bir dizi belirsiz anlam içermekteydi. *Demos*, Latinceye ‘*populus*’ olarak çevriline, bu belirsizlik azalmamış çoğalmıştır. Latineden Batı dillerine geçtiğinde ise, halk kavramı, ‘bölünmez bir genel irade’ye dayanan ‘organik bir bütün’ ile ‘her-bir birimden oluşan ayrılabilir çokluk’ gibi ikili bir anlama gelmeye başlamıştır (Sartori, 1993: 3).

... Zira on dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar, demokrasi talebi güçsüzlerin elinde tuttukları etkili bir silahtı. Egemen toplumsal sınıfları ve Avrupalı devlet adamlarını çileden çıkarıyor, ürkütüyor ve kendilerini savunmak için acımasız önlemler almaya itiyordu.

Burke, 1790'da (Reflection on the Revolution in France'de) kusursuz demokrasinin dünyadaki en rezil şey olduğunu söylerken, güçlülerin demokrasinin meşruluğuna karşı iki bin yıldır sürdürdükleri direnişi özetliyordu. Demokrasi sözcüğü, Burke'nin zamanından bu yana, her zaman itirazlarla karşılaştıysa da, durmadan değer kazandı (Keane, 1994: 12).

Erdoğan Tosun'a göre sivil toplum kavramıyla sosyal bilimciler, demokrasiye uyumlu ideal bir toplumsal örgütlenmeyi resmetmeye girişmişlerdir. Dolayısıyla demokrasi ile ilgili her tartışma sivil toplumu aydınlatmayı; sivil topluma ilişkin her aydınlatma da demokrasinin ne şekilde "demokratikleşmesi" gerektiğini gündeme sokmuştur. Sivil toplumun demokratikliğine ilişkin belirleyicilerden biri, onun örgütlenme ve kamusallaşma düzeyidir. Kamusallaşmış çıkar grupları aynen siyasi partiler gibi demokratik rejimin istikrarına ve yönetilebilirliğine yardım etmektedir. Sivil toplumun kurumsallaşmış görünümü sivil temsilcilerin sorumluluk ve hesap verme kaygılarını artıracak gibi, üyelerin sürekli denetim ve kontrolü kamu yararı – bireysel yarar dengesinin daha iyi kurulmasını sağlamaktadır (Erdoğan Tosun, 2001: 19-152).

Devlet ve sivil toplum arasında demokrasi açısından karşılıklı bir etkileşim olduğunu belirtmek gerekmektedir. Sadece demokratik bir devlet demokratik bir sivil toplumu yaratabilmekte ve sadece demokratik bir sivil toplum demokratik bir devleti besleyen temel olabilmektedir. Devlet ile sivil toplumun yer değişmesi ya da birbirlerine karşı olmaları değil, iki alanda birbirini destekleyen demokratik yapılanmaların oluşması gerekmektedir.

Duman'a göre, siyasal sistemin temel demokratik değerlere göre biçimlendiği ve işlediği toplumlarda sivil toplum da demokratik bir temelde örgütlenmiş, siyasal sistemin otoriter ya da totaliter bir yapılanmaya sahip olduğu ülkelerde ise sivil toplum ya hiç gelişmemiş ya da tek bir kimlik, değer, ideoloji temelinde örgütlenmiştir. Siyasal iktidar için mücadele eden siyasal güçlerden özerk bir alan olarak sivil toplum, demokratik bir sistemin varlığı için tek başına yeterli olmazsa da, zorunlu bir koşuldur (Duman, 2009: 363).

Akpınar Gönenç'e göre aktif bir sivil toplum, demokratik olmayan rejimlerin meşruiyetlerini aşındıran en önemli araçlardan biridir. Vatandaşlık temeline dayalı örgütlenmeler ve sosyal hareketler devletin niteliğini değiştirmeye çalışırlar; bunların çabaları, kamu yararıyla ilgili şeylerden kaynaklanmış ise ve iktidar kaygısından doğmuyor ise, bunların her biri sivil toplumun öğeleri olarak nitelenebilir. Dolayısıyla demokratik geçiş için barışçıl hareketler, tipik olarak, sivil toplumdaki kaynaklanmaktadır. Bunun

yanında, sivil toplum demokratik yönetimlerin ellerindeki erki kötüye kullanma potansiyellerini kamusal bir kontrol mekanizması oluşturmak yoluyla denetim altında tutmaktadır. Gerçekten de, etkin bir sivil toplum, demokrasinin sürmesi ve pekişmesi için, bu rejime geçişte üstlendiğinden çok daha büyük bir rol üstlenmektedir. Zira yeni demokrasiler devletçi ve keyfi bir idarenin ardından, başlangıçta ortaya çıkabilecek yozlaşmayı engelleyecek hukukî ve bürokratik araçlara sahip değildir. Bağımsız, güçlü, araştırmacı bir basına ve kurumsal reform için baskı yapacak sivil örgütlere sahip olmaksızın, bu yozlaşma olasılığı artmaktadır (Akpınar Gönenç, 2001: 48).

Çaha, sivil toplumsuz bir demokrasinin mümkün olamayacağını Doğu Avrupa ülkelerini örnek göstererek açıklamaya çalışmaktadır. O'na göre, Doğu Avrupa'daki sivil toplum unsurlarının demokratik bir muhalefete dönüşmesinde, liberalizmi referans almalarının büyük bir payı vardır. Bu deneyim sivil toplumun ancak liberalleşmesi durumunda demokrasiye dönüşebileceğini göstermektedir (Çaha, 2003: 125).

Sivil toplum, Doğu Avrupa'daki muhalif hareketlerin başvurduğu ilk kavramdır. Bu hareketler Tocqueville'nin devlet ile birey arasında yer alan bağımsız kuruluşlar, demokrasiler için vazgeçilmezdir yaklaşımını temel almaktadırlar. Muhalif hareketler, devlet karşısında toplum kavrayışını öne çıkarmaktadırlar. Bununla birlikte, devletin gücü yanında toplumsal özerkliğin savunulması beraberinde birbirinden farklı sivil toplum modellerinin gündeme gelmesini sağlamıştır (Baker, 1998: 80).

Sivil toplumdan hiçbir tekil ögenin, toplum çıkarlarının tümünü temsil etme hakkına sahip görülmemesi, ister halk, sınıf veya bir zümre olsun, bütün adına bireylerin, grupların ve toplulukların ezilmemesinin de bir güvencesidir. Bu, aynı zamanda, çoğul bir yapılanma içerisinde sivil toplum unsurlarının birbirine karşı sağlayacakları nispi politik özgürlüklerin, ister istemez, uyum değil çatışma temeli üzerine inşa edilmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Bunun olmazsa olmaz koşulu ise, politik özgürlüklerin cemaati değil, bireyi eksen olarak şekillendirilmesidir. Çünkü cemaat, kendinde uyum olan ve kendi için uyum arayan bir yapı olarak, son tahlilde, bütün adına davranmaya daha yatkındır. Birey ise özgürlüğü esas alan ve onu her türlü uyumu reddederek gerçekleştirmeye yönelik bir varlıktır. Bu sebeple, sivil toplumun demokrasinin kalbi olarak çalışması, politik özgürlüklerin bireysel zeminde gerçekleşme olanağı bulmasıyla; neticede, uyumu çoğulluğu ve farklılığı reddetmeye esas alan her türlü cemaat iktidarına karşı politik çatışmaya yönelmesiyle mümkündür (Sarıbay, 2007: 546-547).

Keyman'a göre, demokrasiye geçiş sürecinin anahtar kavramı olarak, 1980'lerde yeniden canlanan sivil toplum tartışması demokratik pekiştirme dediğimiz demokrasinin toplumsal ilişkilerde yerleşikleşmesi sürecinde yetersiz kalmıştır. Sivil toplum üzerine farklı bir bakış açısının getirilmesi ve sivil toplum-demokratikleştirme ilişkisini yeniden düşünmek, sivil toplum tartışması içinde önemli bir gereksinim olarak ortaya çıkmaktadır (Keyman, 2006: 317). 1990'ların siyaset bilimi terminolojisinde toplumsal alanda demokratik sivil toplum, ekonomik alanda serbest piyasa ve siyasal alanda liberal demokrasi ile birlikte toplumların demokratikleştirilmesinde birbirini tamamlayan unsurlar olarak savunulmuştur (Duman, 2009: 364-365).

1.5.2. Sivil Toplum Ve Devlet

Sivil toplum kavramını anlayabilmek için, devlet kavramı üzerinde detaylı bilgi ve inceleme sahibi olmak gerekmektedir. Tarihsel aşamalara bakıldığında sivil toplumun, devlet karşısındaki konumu dikkate alınarak tanımlandığı görülmektedir. Bu bağlamda ele alındığında devlet kavramının ne olduğu, doğuşu, etki alanı, işlevi, amaçları, sınırları ve sivil topluma göre yer aldığı konumun neresi olduğunun gösterilmesi, devletin dışında yer alan bir kavram olarak tanımlanan sivil toplumun anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

Sivil toplum kavramının devletle olan ilişkisini anlayabilmek için önce ortak bir devlet tanımına ihtiyaç vardır. Hall ve Ikenberry ortak bir devlet tanımını üç kategoriye ayırır (Hall- Ikenberry, 2005: 2):

- İlk olarak, devlet bir kurumlar bütünüdür; bu kurumlarda devletin kendi personeli çalışır. Devletin en önemli kurumu, şiddet ve zorlama vasıtalarını bünyesinde barındıran birimdir.
- İkinci olarak, bu kurumlar, sınırları coğrafi açıdan belirlenmiş ve genellikle toplum denilen bir alanın merkezinde bulunmaktadır. Burada can alıcı nokta devletin içeride kendi ulusuna, dışarıda ise aralarında ilerlemek zorunda olduğu daha büyük topluluklara kârı tetikte durmasıdır; içerdeki ya da dışarıdaki eylemlerini açıklamak için çoğu zaman diğer taraftaki faaliyetlerine bakmak gerekmektedir.

- Üçüncüsü, devlet kendi toprakları içinde yasa koyuculuğu tekeline almıştır. Bu tekel, tüm vatandaşlar tarafından paylaşılan ortak bir siyasi kültürün yaratılmasını hedeflemektedir.

Kapani'ye göre devlet, bugünkü anlamı ve bugünkü unsurlarıyla yeni bir kuruluştur ve bu kuruluş ancak on beşinci ve on altıncı yüzyıllar içinde ortaya çıkmıştır. Gerçekten devlet denince belli sınırlar içinde yerleşmiş bir insan topluluğu, istikrarlı bir siyasi örgüt ve kurumsallaşmış bir iktidar anlıyorsak, bu nitelikleri kapsayan kuruluşları görebilmek için çok eski tarihlere gidilememektedir. Devlet kavramının oluşmasına paralel olarak, devlet kelimesinin Batı dillerindeki karşılığının (*status, stato, etat, state*) kullanılmaya başlaması da on altıncı yüzyıla rastlar. Ondan önce siyasi toplulukları ifade etmek için "*polis, civitas, respublica, regnum*" gibi terimler kullanılmıştır (Kapani, 2010: 42).

Sivil toplumla-devlet ilişkisiyle ilgili tartışmaların tarihi, Eski Yunan'a kadar eskilere götürülebilir. ... Sivil toplumla ilgili tartışmaların on yedinci yüzyılın sonlarıyla on sekizinci yüzyılın başlarına denk gelen geleneksel, siyasi yapı ve düzendeki değişmelerin paralelinde ortaya çıkmıştır. ... Kuşkusuz on yedinci yüzyılın sonlarıyla on sekizinci yüzyılın başlarında yaşamış olup liberalizm, marksizm veya muhafazakârlık gibi farklı siyasi paradigmlar içinde yer alan hemen hemen tüm düşünürler, yeni siyasi yapının niteliklerini taşımışlar ve bunun bir gereği olarak da sivil toplum-devlet ilişkisi üzerinde durmuşlardır. On sekizinci yüzyılın sonrasından itibaren siyasi yapı üzerindeki tartışmalardan genel olarak devlet-eksenli ve birey-eksenli olmak üzere iki siyasi düşünce geleneğinin ortaya çıktığını gözlemek mümkündür (Çaha, 2003: 293-294).

Duman'a göre tarihi süreç içerisinde sivil toplum; siyasi toplum ya da devlet ile eş anlama gelecek kullanımından, devlet-sivil toplum karşıtlığına dayanan bir kullanıma doğru değişim geçirmiştir. Genel olarak ele aldığımızda devlet-sivil toplum ikiliği doğrultusunda sivil toplum kavramının üç farklı bağlamda kullanıldığını görmekteyiz. Birincisi, doğal hukuk geleneğindeki doğa hali karşıtlığına dayanan sivil toplum ile siyasi toplum ya da devlet özdeşliği; ikincisi devlet karşıtlığı bağlamı, sivil toplum-devlet dikotomisi; üçüncüsü ise, devlet sonrası bağlam yani siyasi iktidarın çözülmesinden kaynaklanacak devletsiz ideal bir toplum isteğinin ifadesi olarak sivil toplumdur (Duman, 2009: 359).

Keane, sivil toplum ile devlet ayrımı tartışmalarında görülen tarihsel belirsizliği, berraklık eksikliğini ve zihin karışıklığını gidermek amacıyla beş farklı devlet iktidarı modellemesi ortaya koymuştur (Keane, 1994: 61-62);

- Birinci model, devleti doğal durumun radikal olumsuzlaması olarak düşünür. Bu modeli; Bodin, Hobbes, Spinoza temsil etmektedir. Devlet öncesi, barışçıl bir durum olarak kavranırsa da, istikrarsız ve anti-sosyal bir olay olarak sürekli bir savaş olarak görülmektedir. Devlet, bu doğal süreci ortadan kaldırırsa meşruluğunu korku içindeki sakinleri arasındaki sözleşme sürecinden almaktadır. Sonuçta ortaya çıkan sivil toplum, devlete ve devletin yasalarına eş değer gözükmektedir.
- İkinci modelde, toplum doğaldır. Pufendorf, Locke, Kant, Fizyokratlar, Adem Ferguson ve diğer İskoç Aydınlanma düşünürleriyle temsil edilirler. Toplum devlet tarafından korunmalı ve düzenlenmelidir. Devletin işlevi birinci modelde olduğu gibi doğal durumun yerine geçmek değildir. Tersine, devlet toplumun özgür ve eşitliğini gerçekleştiren ve tamamlayan bir araçtır. Bu ikinci model doğal durumun korunması ve tamamlanmasına yaptığı vurgudan dolayı sivil toplum ve devlet ayrımını bulanıklaştırılmıştır.
- Üçüncü model, Prendof-Locke modelinin sınırlarını zorlayan versiyon, Tom Paine'nin Burke'ün Reflection on the Revulation in France (Fransa'da Devrin Üzerinde Düşünceler) adlı kitabında verdiği yanıtta belirginlik kazanmıştır. Devlete karşı sivil toplum teması ilk kez burada merkezi hale gelmiştir. Devlet zorunlu bir kötü ve doğal toplum da koşulsuz iyi sayılmıştır. Devletten önce var olan ve sahip olduğu karşılıklı çıkar ve dayanışma ağlarının evrensel güvenlik ve barışa katkıda bulunduğu topluma doğru doğal bir eğilimin olduğu söylenmiştir. Sivil toplum daha kusursuz oldukça kendi işlerini daha çok kendisi düzenler, hükümete daha az gerek duymuştur.
- Dördüncü modele (Hegel) göre, devletin görevi sivil toplumu korumak ve aşmaktır; sivil toplum ise, üçüncü modelde olduğu gibi doğal özgürlük durumu olarak değil, ekonomiyi, toplumsal çıkar gruplarını ve medeni hukuk ile 'refah'ı yürütmekle sorumlu kurumları kapsayan, tarihsel olarak kurulmuş bir etik yaşam düzeni şeklinde kavranmıştır. Devlet ne sürekli savaş halindeki toplumun radikal olumsuzlamasıdır ve ne de toplumu tamamlayan bir araçtır. Devlet, sivil toplumun bağımsızlığını sınırlayan ve koruyan yeni bir uğraktır.

- Beşinci model ise, öncülerine karşı artçı bir eylemi düzenlemiştir. Yani devlet müdahalesi biçimlerinin sivil toplumun soluğunu kesmesinden korkmuştur. Devlete doğrudan bağlı olmayan, öz örgütlü ve yasal bakımdan garanti altına alınmış bir alan olarak kavranan sivil toplumu korumanın ve canlandırmanın önemini ısrarla vurgulamıştır. Bu görüş, John Stuart Mill'in yazılarında ve Tocqueville'nin halkın seçtiği yeni modern bir despotizm tipinden duyduğu kaygıda belirginleşmiştir.

1.5.3. Sivil Toplum ve Kamusal Alan

Kamusal alan kavramını anlayabilmek için öncelikle “kamu” sözcüğünün ne anlama geldiğini bilmemiz gerekmektedir. Kamu (public); herkes, genel, umum, halka ait, umumi, açık, aleni gibi anlamlara gelmektedir. Genel gözleme açık, ortada olan ve herkesin denetimine açık anlamlarını da taşımaktadır (Yelken, 2005: 85-86).

Sennett'e göre ise “kamu” sözcüğünün İngilizcedeki ilk kullanımı şeklinde ele alındığında toplumun ortak çıkarı ile anlamlandırılırken, daha sonra ise genel gözleme açık ve ortada olan şeklinde sözcüğe ek bir anlam daha verilmiştir. 17. yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise kamu ve özel alan karşıtlığı bugünkü kullanımlarına benzer bir biçim almış; kamusal sözcüğü, herkesin denetimine açık alan anlamına gelirken, özel sözcüğü, kişinin ailesi ve arkadaşları ile sınırlanan mahfuz bir yaşam bölgesi anlamını kazanmıştır (Sennett, 1996: 31). Sennett'in vurguladığı bu “kamusal alan” ise, özel alan olarak işaret edilen aile ve yakın arkadaş kesimlerinden farklı konumu olan görece çok çeşitli inançları içine alan, tanıdıkların ve yabancıların oluşturduğu bir toplumsal yaşam bölgesidir (Yelken, 2005: 86).

Kamusal alan kavramının tarihsel süreç içerisinde gelişimine baktığımızda, teorik olarak dört değişik kavramlaştırmadan söz edebiliriz. Bunlar; Arendt ve Habermas'ın ortaya koyduğu model ile liberal ve yorumsamacı kamu alanı modelleridir. Arendtçi model, agonistik ve birleşimsel olarak iki değişik biçimde ortaya çıkar (Karadağ, 2006: 45).

Agonistik görüşe göre kamusal alan, ahlaki ve politik büyüklüğün, kahramanlığın ve seçkinliğin açığa çıktığı, sergilendiği ve başkalarıyla paylaşıldığı görünüm alanıdır. Birleşimsel modele göre ise, insanların uyum içinde birlikte hareket ettikleri her yerde ve

her zaman ortaya çıkar. Bu modelde kamu alanı özgürlüğün kendini gösterdiği yerdir. Liberal kamu alanı modeline göre ise, özgür kamu aklı ilkesi etrafında örülen ve bu özgür kamu aklı ilkesinin liberal demokratik bir toplumda başlıca kurumların kamuya karşı sorumlu olmalarıyla ilgili normatif bir yönetim kuralını ifade etmektedir. Habermas'ın iletişimsel kamu alanı modeli ise, kamu alanını agonistik bir şekilde politik seçkinler arasındaki itibar kazanma ve adını sonraki nesillere bırakma mücadelesinin alanı olarak değil; demokratik bir şekilde genel toplumsal normlardan ve kolektif politik kararlardan etkilenenlere bu norm ve kararların oluşturulmasında, değiştirilmesinde ve benimsenmesinde söz hakkı tanıyacak prosedürlerin yaratılması olarak anlaşılmaktadır (Ünüvar, 2006: 239-240).

Kamusal alan modellerinin dördüncüsü ve yukarıdaki üç modelin eleştirisine bağlı olarak geliştirilmeye çalışılan yorumsamacı modeldir. Eleştirel yaklaşımın egemen olduğu bu modelin kuramcıları arasında feministler ağırlıklı bir yere sahiptir. Eleştirinin merkezinde ise, mevcut kamusal alan modelinin eşitsizlikleri gizleyen bir yapıya sahip olduğu ve kamusal yaşamda kadınların marjinalleşmesine çare olamadıkları iddiası bulunmaktadır. Gerçekten de önceki üç modelde ileri demokratik toplumların taleplerine cevap veremeyecek sınırlılıklar mevcuttur. Arendt'in geliştirdiği modelde özgürlük, eşitlik, çoğulculuk açısından sınırlı bir yapı sergilenirken, liberal model, özellikle kamusal gündem açısından sınırlılık göstermektedir. Habermas'ın söylemsel modelinde ise, nihai çoğulculuğa yer yoktur (Karadağ, 2006: 47).

Sivil toplumun genel anlamdaki toplumun belirli bir alanına işaret ettiğini savunan bir görüşe göre, kamusal alan toplumsal grupların kendi çıkarlarını gerçekleştirmek üzere birbirleriyle ve devletle etkileşim içinde oldukları aile ve devlet arasında kalan kamusal mekândır. Bu bağlamda kamusal mekân anlamına gelen sivil toplum, sadece çeşitli örgütlü grupların varlığından ibaret olmayıp, daha çok devletin ne yapması veya ne yapmaması gerekliliğine ilişkin olarak yeni normların oluşturulduğu ve politikaların tanımlandığı bir alan ve mekândır (Erdoğan, 1998: 208).

Sivil topluma ilişkin olarak geliştirilen bir kısım görüşler, sivil toplumun devleti, piyasayı ve kiliseyi kapsadığını; fakat özel alanı içermeyen bir kamu alanını kuşattığına değinirlerken, bazı görüşler ise bazen toplumu üç basit bileşene bölmüşlerdir: Devlet, özel

girişim ve sivil toplum. Bu durum, prensin hükümete temsil ettiği, tüccarın ekonomik gücü yansıttığı, yurttaşın ise ulusun gücünü somutlaştırıldığı mecazı ile sunulmaktadır. Böylelikle de sivil toplum, bireysel yurttaşlar ve devlet arasındaki etkinliklerinin ortak ve organize bir biçimde gerçekleştiği-kamusal alan olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım, 2003: 233).

Habermas'ın söylemsel modelinden etkilenen Cohen ve Arato'ya göre sivil toplum ekonomi ve devlet arasındaki özellikle mahrem alan, dernekler alanı, sosyal hareketler ve kamusal iletişim biçimlerinden meydana gelen bir sosyal etkileşim alanı olarak anlaşılmalıdır. Özel alan sivil toplumun bir unsurudur, ayrıca bireylerin içinde konuştukları, toplandıkları, dernekleştirdikleri ve siyasi toplumu dolayısıyla da karar alma sürecini etkilemek üzere eylemde buldukları kamusal ve sosyal alanlardır (Erdoğan, 1998: 209).

Devlet karşısında sivil toplumun bir kamusal güce kavuşabilmesi ve bu doğrultuda her zaman kendisini geliştirerek hareket edebilmesi için aslında devletin güç araçları ile bunları kullanabileceği sınırların belirlenmiş olması gerekmektedir. Devlet ve sivil toplum arasındaki ilişkilerin aldığı boyutlar bir süreci yansıtmaktadır. Bu süreçte siyasal sistemin verdiği kararlar, toplumsal sonuçlarıyla irdelenecek, toplumsal eğilimleri karşılayamayan veya toplumun beklentilerine uymayan kararlar eleştirel bir biçimde dile getirilecektir. Toplum karşı duyarlılığının bir sonucu olarak siyasal sistem, başlangıçta karar verirken toplumun yönelimini göz önünde tutacak ve sonrasında verdiği kararları yeniden gözden geçirecektir. Doğaldır ki bu duyarlılığın kökleri toplumdan kaynaklanmalıdır. Siyasal sistem toplumsal sistemin bir alt halkasını oluşturmaktadır. Toplumdan devlete doğru böyle bir iletişimin ve sonuçta karşılıklı bir etkileşimin gerçekleştirilebilmesinin ise birçok demokratik yöntemi bulunmaktadır. Bunlar, yalnızca seçim zamanları oy kullanmaktan birtakım barışçıl protesto eylemlerine girişmeye kadar uzayan bir çeşitliliğe sahiptir. İşte geldiğimiz son nokta, sivil toplumun bir başka kavramla olan ilişkisini ortaya koymaktadır: Sivil itaatsizlik (Yıldırım, 2003: 235).

1.5.4. Sivil Toplum ve Sivil İtaatsizlik

İngilizcede “civil disobedience”, Almancada “ziviler ungehorsam” olarak ifade edilen olgu, Türkçede “sivil itaatsizlik” olarak karşılık bulmaktadır. Sivil itaatsizlik

taamlamasının birinci kısmı olan “sivil” kavramı daha önceden de bahsettiğimiz gibi, askeri olmayan, kaba güç kullanmayan ve hiçbir resmi ya da başka bir makamdan özel bir güç almayan vs. gibi çağrışımları vardır. Taamlamanın ikinci kısmı olan “itaatsizlik” sözcüğü ise, söz dinlemez, boyun eğmez, buyruk altına girmez, dik başlı, asi, serkeş gibi anlamları karşılamaktadır. Direniş, uyma, başkaldırma, karşı koyma gibi, görece yeni ve somut olayları tanımlayan kavramlar yerine “itaatsizlik” kavramının kullanımı oldukça yerinde bir seçimdir. Kavram, Batı’da demokratik değerlere ulaşmada anahtar bir rol üstlenmekteyken, bizde bütünlüğü bozmaya yönelik bir girişim olarak algılanmaktadır (Nişancı, 2003: 191-192).

Kapaniye göre sivil itaatsizliğin sivil toplum kavramıyla ilişkisi, öncelikle 17. yüzyılda dinsel temellerinden sıyrılan doğal hukuk görüşüne kadar götürülebilir. Doğal hukuk görüşü, insanın doğuştan birtakım haklara sahip olduğunu ve bu alana devletin karışmaması gerektiğini ileri sürmüştü, bunu temellendirmek için de “sosyal sözleşme” kavramına başvurmuştu. Sosyal sözleşme teorileri ise eşit durumda bulunan insanların bir sözleşme çerçevesinde bir araya gelerek toplumu ve devleti oluşturmaları esasına dayanmaktaydı. Ne var ki “doğa durumu” ve “sosyal sözleşme” varsayımları rasyonel düşünce tarafından yetersiz bulunarak reddedilince dayanaksız kalan kişi haklarına yeni bir temel bulmak gerekmiştir. Bunu ise Fransız Devrimi’nden sonra gelişen “bireyci doktrin” adı verilen bir fikir akımı yapmaya çalışmıştır. Bireyci doktrin insan haklarını açıklamak için artık toplum sözleşmesi gibi yapma hipotezlere başvurmaksızın doğrudan doğruya insanı ele almıştır. Buna göre her hakkın ve her türlü hukukun kaynağı insandır (Kapani, 2010: 42).

John Rawls’a göre sivil itaatsizlik; yasaların veya hükümet politikalarının değişmesini hedefleyen, kamuoyu önünde icra edilen, şiddete dayanmayan, vicdani fakat yasal olmayan politik bir eylemdir. Hannah Arendt’e göre ise, önemli sayıda bir vatandaş grubunun, normal değişim kanallarının artık işlemediğine veya şikâyetlerin işitilemeyeceğine inandıklarında, ya da aksine, yasallığı ve anayasallığı ciddi şüphelere açık bir hükümetin eylemlerine karşı uygulamaya koydukları bir eylemdir (Nişancı, 2003: 194-207).

Sivil itaatsizlik olgusunun unsurlarını şöyle sıralamak mümkündür (Nişancı, 2003: 211; Çoşar, 2001: 9-10):

- Yasaya aykırılık,
- Alenilik\Kamusallık,
- Şiddetin reddedilmesi,
- Sistemin geneline değil, tekil haksızlıklara karşı olma,
- Eylemin ciddi haksızlıklara karşı yapılması ve haksızlıkla makul bir ilişki içinde olması,
- Politik ve hukuki sorumluluğun üstlenilmesi,
- Ortak adalet anlayışına, kamu vicdanına çağrı,
- Haksızlıklarla ilgili çifte standartların reddidir.

Sivil itaatsizlik eylemlerini gerçekleştirenler her kesimden diyebileceğimiz; kadınlar, işçiler, siyasi parti yanlıları, yüksek ve orta öğretim öğrencileri, din adamları, teologlar, şirket hissedarları, askeri ve sivil hizmet yükümlüleri, balıkçılar, siyahlar, askerler vb şeklindeki gerçek kişilerdir. Sivil itaatsizlik eylemlerini yerine getiren soysal organizasyonlar ise, “Snowball”, “Greenpeace”, “Yurttaşlar İnisiyatifi”, “Yurttaşlık Hakları Hareketi” vb örgütlerdir. Bu tür eylemlere; savaş tehlikesi, silahlanma, nükleer silahlanma, askeri yönetimler, silah fuarları açılması, Vietnam savaşı, basın özgürlüğünün kısıtlanması, ırkçılık, sığınma hakkının tanınmaması, işçi hakları, işsizlik, demokratik haklar, vb nedenlerden dolayı ihtiyaç duyulmaktadır (Ökçesiz, 1996: 80).

Yıldırım’a göre, sivil toplumun demokratik bir ekseninde devletle ilişkilerinde yasalar genel bir çerçeveyi çizmektedir. Sivil toplum, özelliği gereği söz konusu yasaların yerinde olup olmadığını da değerlendirebilecek güçtedir. İşte sivil toplumun sivil itaatsizlikle ilişkisi de bu noktada belirmektedir. Siyasal iktidarın çıkardığı yasalar bazen sivil toplumun hak ve özgürlükleri bakımından kazanımlarını sınırlandırıcı veya kullanımını önleyici, gelişme yönünde yeni bir boyut kazandırması yerine daraltıcı yönde olabilmekte, dolayısıyla genel olarak demokratik anlayışa ters düşebilmektedir. Bu

bakımdan söz konusu yasaları eleştirel nitelikte, üçüncü kişilerin haklarına zarar vermeyen birtakım eylemler yapılabilmektedir. Bu durum ise sivil toplumun zaman zaman gösterdiği itaatsizlik eylemlerinin bir işareti olmaktadır (Yıldırım, 2003: 239).

Sonuç olarak, yukarıda yaptığımız tanımlamalar ve tarihsel süreç ışığı altında ifade ettiğimiz açıklamalar doğrultusunda sivil toplumun, Batı'ya özgü bir kavram olduğu, bu gelenek doğrultusunda topluma yön vermek için oluşturulduğu, geliştirildiğini anlamaktayız. 18. yüzyıla kadar kavram, toplumun medenileşmesi anlamında kullanılmaktaydı yani otoriter bir liderin yönetimi değil, halkla ilişkilerin hukuk devletine uygun olarak ele alınıp, düzenlenmesi ve demokratik değerlere uygun hareket edilmesi anlamında kullanılmıştır. 18. yüzyılda modern toplum kavramıyla gündeme tekrar gelen kavram, Adam Smith tarafından devletin müdahale etmediği, bireyin kendi çıkarları doğrultusunda hareket edebileceği bir özgürlük alanı olarak tanımlanmıştır. Kavram, Aydınlanma Çağın'da iki yüzyıl sürecek bir unutulma kaderiyle yüzleşmiştir. Sivil toplum kavramı daha önce kullanımlarından farklı olarak 1980'lerde, Latin Amerika ülkelerinde, tekrar gündeme gelmiştir. Bunun öncesinde, 1945'lerden sonra Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde ve Sovyetler Birliğinin totaliter rejimden demokratik sürece geçiş döneminde gün yüzüne çıkmıştır. Dünya çapında 1980'lerde başlayan neoliberal politikaların ve 1990'larda ortaya çıkan kimlik politikalarıyla sivil toplum kavramı canlılığını devam ettirmiştir.

İkinci bölümünde, çalışmanın ana temasını oluşturan “global sivil toplum” kavramını ele almadan evvel, globalleşme kavramına yer verilmiştir. Global sivil toplumun iyi anlaşılması amacıyla globalleşmenin tanım ve kavramsal çerçevesine, boyutlarına, özelliklerine ve aktörlerine yer verilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. FARKLI BİR SÖYLEM OLARAK GLOBALLEŞME

2.1 Globalleşme

21. yüzyılda en çok üzerinde durulan ve tartışma konusu olan kavram hiç şüphesiz globalleşme kavramıdır. Globalleşme kavramının genel bir tanımının yapılması konusunda tam bir görüş birliği sağlanmış değildir. Bunun nedeni, globalleşmenin farklı disiplinlerin bağımsız çalışma alanlarına girmesi ve bunun sonucu olarak da birbirinden farklı kuram ve yaklaşımların ortaya çıkması olarak gösterilmektedir. Bu birbirinden farklı yaklaşımlar; globalleşme taraftarı olanlar, karşı tarafta yer alanlar ve tarafsız tavır takınanlar şeklinde ifade edilmektedir.

Globalleşme sürecinin ortaya çıkmasına neden olan birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörleri, teknolojik gelişmeler, siyasal ve ekonomik faktörler şeklinde çok fazla detaya inmeden sıralamak mümkündür. Globalleşme çok boyutlu bir süreç olup, bu süreci tek bir boyuta indirgeyip açıklamak, kavramın gelişim seyrini anlamamızı güçleştirir. Bundan dolayı, globalleşme sürecini ekonomik, siyasal ve kültürel boyutlarıyla ele alıp incelemek, kavramın daha kolay anlaşılmasını sağlayacaktır. Globalleşme sürecinin hızlı bir şekilde gelişmesini sağlayan ve süreci hızlandırmaya katkıda bulunan aktörler de söz konusudur. Gümrük Birliği ve Ticaret Genel Antlaşması (GATT), Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Uluslararası Para Fonu (IMF), Birleşmiş Milletler (UN), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) sözü edilen faktörlerin en önemlileridir.

Globalleşme kavramının tanımlanmasında görülen karmaşanın yanı sıra, tarihsel gelişim konusunda da bir uzlaşma görmek mümkün değildir. Globalleşmenin insanlık tarihinin eski çağlarına kadar götürülenler, 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın başında ortaya çıktığını savunanlar hatta kavramın 20. yüzyılda ortaya çıktığını iddia edenlerin yanı sıra bunlara benzer ve bunlardan farklı birçok görüş bulunmaktadır.

Çalışmamızın bu bölümünde sırasıyla; globalleşmenin tanımına ve kavramsal çerçevesine, tarihsel gelişimi ve özelliklerine, ardından da globalleşme sürecine yön veren

faktörlere, farklı yaklaşımlara ve boyutlara yer verilerek kavramın daha iyi anlaşılması amaçlanmaktadır.

2.1.1 Tanım ve Kavramsal Çerçeve

Globalleşme kavramı, “globalization” kelimesinin kökü “globe”dan gelmekte ve dünya modeli anlamında kullanılmaktadır. “The Globe” kelimesi ise; dünya, küre ve yeryüzü anlamına gelmektedir. “Globe” kelimesinden türeyen “global” ise, bütün dünyayı etkileme yani dünya çapında anlamındadır. Diğer bir deyişle, bir bütün olarak olayları ve ihtimalleri etkileme şeklinde de ifade edilmektedir (Talas, 2008: 9). “Globalite” kavramı, dünya toplumu anlayışı çerçevesinde ülkelerin birbirine çok boyutlu ilişkiler ağı içersinde bağlı hale gelmesidir. “Globalizm” ile kastedilen ise, globalleşme olgusunun dünya pazar ekonomisi çerçevesine dâhil edilmesidir (Sarıbay, 2004a: 38). Bütün bunlardan yola çıkarak “globalleşme” kelimesi, global sıfatından türeyerek bir olayın ya da bir nesnenin dünya çapında bir etkiye sahip olma hali anlamına gelmektedir (Talas, 2008: 9). İngilizcede “globalization” olarak ifade edilen globalleşme kavramı, Türkçeye “küreselleşme” olarak çevrilmiştir.

“Global”, 400 yılı aşkın bir süredir kullanılan bir kelime olmasına karşın; “globalleşme (globalization)”, “global olma (globalize) ve “globalleşen (globalizing)” kelimelerinin yaygın olarak kullanılması 1960’lardan sonra başlamıştır. Kelimenin kullanım alanını, aşağıdaki gelişmeler özetlemektedir (Seymen ve Bolat, 2005: 22):

- The Economist dergisi, İtalya’nın artan araba ithalatını 4.4.1959 tarihinde bu ülkenin “globalleşmiş kotası” olarak vermiştir.
- “Globalizm (globalism)” ve “globalleşme (globalization)”, “global olma (globalize)” ve “globalize olan (globalized)” kelimeleri 1989 yılında Oxford sözlüğünde de yer almıştır.
- 5.10.1962 tarihinde, The Spectator dergisi “globalleşme”yi şaşkıncı bir kavram olarak ifade etmiştir. Bu kavram, akademik çevreleri şaşkıncı ve tereddütlerin oluşmasına yol açmıştır.
- Söz konusu kavramı sosyolojik olarak bir makalede ilk kez kullanan Robertson, bu kavramın akademik açıdan önem kazanmasının, 1980’lerin başları ile ortalarına denk geldiğini ve bu tarihten sonra kavramın kendisinin de globalleştiğini belirtmektedir.

Ekonomiden siyasete, sosyal politikadan kültüre kadar değişimi ifade etmek için kullanılan (Bozkurt, 2005: 349) globalleşme ve onunla ilgili kavramlar daha çok ekonomik

bağlamda 1960’larda kullanılmaya başlanmıştır. Globalleşme kavramının ortaya çıkmasında Kanadalı Sosyolog Mc Luhan’ın kültürel ve medya çalışmalarında kullandığı ‘‘Global Köy’’ tasvirinin önemli bir yeri vardır.

Mc Luhan’a göre, dünyada meydana gelen teknolojik, bilimsel, ekonomik ve ticari gelişmeler; modern dünya sistemini oluşturan devletlerarasında karşılıklı ilişkileri meydana getirmiştir. Dünyanın herhangi bir yerinde alınan kararlar, yapılan faaliyetler ve meydana gelen olaylar bu karşılıklı etkileşim sonucunda çok uzak bölgelerde yaşayan devletler ve toplumlar üzerinde aynı anda etki yaratmıştır (Şenkal, 2007: 102).

Globalleşmenin tanımı konusunda henüz bir fikir birliği sağlanmış değildir. Bazı yazarlar, globalleşmenin sadece ekonomik boyutuna ağırlık verirken; diğerleri, globalleşmenin ekonomik boyutunun yanında siyasi ve kültürel boyutuna da temas etmektedirler. Bazıları ise, globalleşmenin ekonomik boyutu yanında siyasal ve sosyo-kültürel boyutuna da dikkat çekerek konuyu daha geniş çerçeveden ele almaktadırlar.

Ekonomistler kavramın tanımlanmasına piyasa değerleriyle yaklaşırken, sosyal politikacılar gözlemlerinin odağı olan insanı ele almışlardır. İdeolojik anlamda ise kavram, globalleşme sonucunda derinleşen nasyonalist düşünceleri gündemine almıştır (Şenkal, 2007: 102).

Globalleşmeyi, teknolojik gelişmelere bağlayan ve bu gelişmeler ardından kendiliğinden ortaya çıkan bir kavram olduğunu söyleyen görüşe göre; gelişen bilgisayar teknolojisiyle kolaylaşan bilgi aktarımı ve iletişim, ucuzlayan ulaşım, global dolaşım ve üretim ağının kurulmasını sağlamıştır. Globalleşmeyi piyasaya değerlerine dayandıran görüş yani neo-liberaller ise; piyasaların dışa açılması ve ticaretin serbestleşmesi için gerekli önlemlerin alınması gerektiğini vurgulamış, bu süreci kolaylaştırmak için de dış pazar ve arz yönlü politikalara geçildiğini belirtmişlerdir. Globalleşmeyi yeni bulmayan neo-marksist yaklaşım ise, olguyu kapitalizme dayandırmıştır (İTO, 2007: 219).

İdeolojik olarak ele alındığında ise globalleşme; toplumsal değişimin tek şartı olmadığı gibi son süreci de değildir. Ayrıca, global iletişim fırsat ve imkanlarının yaygınlaşması, kültürlerin birbirini etkilemesi ve milli kültürlerin yok olması anlamına da gelmemektedir (Gray, 1999: 87). Tüm bu bilgiler ışığında baktığımızda globalleşme

tanımlarının, konuya hangi açıdan yaklaşıldığına bağlı olarak ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Bazı globalleşme tanımlarını inceleyelim:

Kavramı analiz eden ünlü Sosyolog Beck'e göre, globalleşme çok boyutlu ve ulus aşırı süreci ifade etmektedir. Bu süreç; çevrebilim, kültür, ekonomi, politika ve sivil toplum alanlarındaki oluşumları, birbirini etkilemeden tamamen ayrı olarak içermekte ve ulus devletleri değil ulus aşırı faktörleri ön plana almaktadır (Sarıbay, 2004a: 38).

Went'e göre globalleşme, dört farklı şekilde ortaya çıkar. Bunlardan ilki, gerçek anlamda bütünleşmiş global pazarların sayısındaki artışlarla; ikincisi, çokuluslu şirketlerin dünya pazarındaki ağırlığının büyümeye devam etmesi sonucunda; üçüncüsü, global düzeyde yönetim ve düzenleme sorunlarının artmasıyla ve sonuncusu ise; 1980'lerin başından beri makro ekonomik politikalarda görülen globalleşme olgusudur (Went, 2001: 24-26).

Steger'e göre globalleşme;

... dünya ölçeğindeki toplumsal karşılıklı bağımlılıkları ve mübadeleleri meydana getiren, çoğaltan, yaygınlaştıran ve yoğunlaştıran toplumsal süreçlerin çok boyutlu kümesini ifade etmektedir. Bu süreçler aynı zamanda, insanların, yerel olanla uzakta olan arasındaki mevcut bağlantılardaki güçlenmeyi giderek daha çok fark etmelerini kolaylaştırmaktadır (Steger, 2006: 31)

Giddens'e göre globalleşme, zaman ve mekân açısından birbirinden uzakta gelişen olayların yerel oluşumları etkileyebilmesi ve bu şekilde global sosyal ilişkilerin oluşmasıdır. Giddens'e göre globalleşmenin dört boyutu bulunmaktadır. Bunlar; kapitalist dünya sistemi, ulus devlet sistemi, dünya asker sistemi, uluslararası işbölümüdür (Şenkal, 2007: 104).

Giddens's göre globaleşme tanımı;

“... dünyadaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlanabilir. Uzak yerellikleri birbirine bağlayan bu yoğunlaşma öyle bir şekilde gerçekleşmektedir ki, yerel olaylar, kilometrelerce uzaktaki olaylar tarafından biçimlenmekte ve bunun tersi de söz konusu olmaktadır” (Steger, 2006: 28).

Robertson' globalleşme ile ilgili çalışmalarında, öncelikle Giddens'in globalleşme teorisinde kültürel sorunları ciddi bir şekilde ele almamasını eleştirmiştir. Ona göre, globalleşme hem dünyanın küçülmesi hem de bir bütün olarak dünya bilincinin güçlenmesi, buna bağlı olarak bütün dünyanın tek bir mekân olarak var olmasıdır.

Globalleşmeyi, evrenselcilik-tikelcilik bağlamında ele alarak daha çok kültürün globalleşmesi olgusu üzerinde yoğunlaşmıştır. Ayrıca, globalleşmenin yerelliği yaşatabilmek için zorunlu hale geldiğini, yerelliğin ise global olarak kurumsallaştığını belirterek, yerelleşme ile globalleşmeyi birbiriyle ilişkilendirmiştir (Kızılcılık, 2003: 63-64).

Robertson'un tanımı; "bir kavram olarak, hem dünyanın küçülmesi, hem de dünyadaki bilincin bir bütün olarak yoğunlaşmasına işaret etmektedir" (Steger, 2006: 28). Bauman da Robertson gibi, globalleşme ile yerelleşmenin birbirine bağlantısı üzerinde durmuş; fakat ondan farklı olarak globalleşme kavramının yeni bir kavram olduğunun altını çizmiştir. Globalleşme ile zenginlerin daha baskın hale geldiklerini artık yoksulları düşünmediklerini ve tek amaçlarının daha zengin olmak olduğunu ifade etmiştir. Global zenginler ile yerel yoksullar arasındaki kutuplaşmaya bu açıdan vurgu yapmıştır (Şenkal, 2007: 106).

Globalleşme, Harvey'de zaman ve mekân sıkıştırması; Jawitt'te yeni dünya düzensizliği; Larrain'de ise güçlü bir uluslararası ülkenin geçerli kültürel modelleri ile donanmış ve onun egemenliğindeki bir süreç olarak kavramlaşmıştır. Habermas ise, globalleşmenin ulus-devlet üzerindeki değişim ve dönüşümleri üzerinde durmuştur (Kızılcılık, 2007: 66).

Habermas'a göre,

... yeni gelişim, tarihi bir terkibi köklü bir değişime uğratmaktadır. Bu terkip, kendini devlet, toplum ve iktisadın aynı milli sınırlar dâhilinde bir arada gelişmesi olarak göstermiştir. Milletler-arası iktisat sisteminde, ticari münasebetleri iç ve dış ticaret diye ayıran sınırları devletler tespit ederlerdi. ... bu milletler-arası iktisadi sistem, artık milleder-üstü iktisada dönüşmeye başlamıştır. Bu değişimde görülen belirgin özellikler şunlardır: İlk etapta sermaye hareketleri ve bütün dünya sathında hızlanmış, ayrıca milli iktisadi mevziler küresel bağlantı içinde olan mali piyasalara bağımlı hale gelmiş bu mevziler, mali piyasaların icaplarına gösterdikleri uygunluk derecesine göre değer ve önem kazanmaya başlamıştır. Bütün bu gelişme ve olgular devletlerin niçin münasebetlerinin kavşak noktası olma özelliğini kaybettiğini izah emektedir (Kızılcılık, 2007: 74).

Friedman ise, globalleşmenin pazarların, teknolojinin, ulus devletlerin yoğun bir şekilde kaynaşmasını içeren; bu bağlamda da bireylerin, şirketlerin ve ulus devletlerin dünyanın her yanına çok daha hızlı, ucuz ve kolay ulaşmasını sağlayan bir süreç olduğuna vurgu yapmıştır. Globalleşmenin uluslararası bir sistem olduğunu söyleyen Friedman, onu

her ülkenin iç siyaset ve dinamiklerini düzenleyen, geçici olmayan, kendine özgü nitelikler taşıyan bir kavram olarak ifade etmiştir (Friedman, 2000a: 31).

Held ve McGrew'in bakış açısından ise globalleşme; ulus-devletleri aşan, karşılıklı bağımlılık ve ilişki bütünü olarak görülmekte ve dünyanın bir ucunda meydana gelen olayların diğer köşesinde hızlı ve kolay şekilde etkisini göstermesi şeklinde ifade edilmektedir. Hopkins ve Wallerstein'nın tanımında, Dünya Sistemi yaklaşımına göre, globalleşme 14. ve 16. yüzyıl arasında başlamış ve henüz gelişimini tamamlamamıştır. Dünya ekonomisinin yeniden yapılandırılması anlamına gelen globalleşme, dünya ekonomisinin bütünleşme aşamasıdır (Ünal, 2008: 44-45).

Held'e göre globalleşmenin tanımı:

“... toplumsal ilişkilerin ve işletmelerin uzamsal örgütlenmesinde – kapsam, hız ve etki açısından ifade edilen – bir dönüşümü içeren bir süreç (ya da süreçler kümesi) olarak düşünülebilir. Bu dönüşüm kıtalararası veya bölgelerarası akışları ve faaliyet ağlarını, etkileşimi ve güç kullanımını meydana getirmektedir (Steger, 2006: 28).

DPT'nin 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı çalışmalarına göre globalleşme; ekonomik, kültürel, politik ve sosyal alanlarda, bazı değerlerin ulusal değerleri aşip dünya çapına yayılması olarak ifade edilmiştir. Bu durum liberal ekonomik düzenin ve liberal demokrasinin ön plana çıkmasına yol açmıştır. Dünya Bankasının tanımına göre ise, bireylerin ve işletmelerin diğer ülkedekilerle gönüllü olarak ekonomik işlemler başlatma yeteneğidir (İTO, 2007: 220).

Başka bir tanıma göre globalleşme;

Ulusal ekonomilerin dünya ile bütünleşmesi, teknoloji, üretim ve finansman piyasalarını kapsamaktadır. ... işgücünün, sermayenin, teknolojinin, mal piyasalarının uluslararası nitelik kazanması ve ülke pazarlarının birbirine açılması olayıdır. ... dünya ekonomisini daha etkin kılarak özellikle gelişme yolunda olan ülkelerde (GYÜ) milyonlarca kişiye yeni iş imkânları yaratarak, işsizliğin azalmasına katkıda bulunmaktadır. ... dünya ölçeğinde bir süreçtir. Bir ülke veya ülkeler grubu tarafından ortaya atılmış bir program değildir (Karluk, 2007: 1-2).

Diğer bir tanımsa şöyledir;

... en basit anlamda, yerkürenin farklı bölgelerinde yaşayan insan, toplum ve devletlerarasındaki iletişim ve etkileşim derecesinin “karşılıklı bağımlılık” kavramı çerçevesinde giderek artması olarak tanımlanabilir. ... yerel-evrensel spektrumunda her iki yöne doğru ilerleyen bir süreci tarif etmekte, statik bir yapıdan ziyade son derece dinamik ve değişken bir kavrama işaret etmektedir. ... her geçen gün dünyanın farklı alanlarını nüfuzu altına almaya devam etmekte ve bu sayede bünyesine kattığı yeni açılım ve devinimler ile mevcut yapısını sürekli bir biçimde uyarlamaktadır (Bayar, 2009: 28).

Globalleşmenin ekonomik, siyasi, sosyal, teknolojik ve kültürel olarak birbirinden farklı boyutları olduğu için tanımı ve anlamı da kişiden kişiye farklılık göstermektedir. Globalleşmenin sonuçlarına ilişkin de bir görüş birliğinden söz etmek mümkün değildir. Bazıları globalleşmenin dünyada refahı arttıracığını, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki farkları azaltacağını ifade ederken; bazıları da aynı kavramı sömürgeciliğin modern yaklaşımı olarak değerlendirmektedir. Bu şekilde globalleşme kavramına bir yandan olumlu yaklaşan taraflar varken (radikaller), diğer tarafta da bu oluşumu çok şiddetli bir şekilde eleştirenler (globalleşme karşıtları) söz konusudur. Ayrıca, bu iki taraf arasında yer alan (dönüşümcüler) kesim de bulunmaktadır (Kaya, 2009: 14).

Globalleşmenin ne olduğunu anlamlandırmaya çalışan tüm görüş ve düşünceleri maddeler halinde toplayıp, özetlersek (Seymen ve Bolat, 2005: 22-23):

- Globalleşme, gerek kavram gerekse de bir süreç olarak, farklı çalışma alanlarına girdiğinden, yapılan tanımlar da farklılık göstermektedir.
- Globalleşmenin felsefi temelleri İlk Çağ filozoflarına kadar uzanmaktadır. Ancak kavramın popülerlik kazanması, özellikle de akademik çevrede tartışılmaya başlanması, 1980'li yıllarda olmuştur.
- Globalleşmenin ne olduğu ve sonuçlarına ilişkin değerlendirmeler önemli bir kutuplaşmaya neden olmaktadır. Bu kutuplaşmanın bir ucunda globalleşme karşıtı olanlar, yani onun karanlık tarafını dile getirenler; diğer ucunda ise globalleşmeyi savunanlar, yani onun aydınlık tarafını ifade edenler bulunmaktadır. Bir üçüncü tarafı ise, globalleşmeye temkinli yaklaşanlar oluşturmaktadır. Bunlar globalleşmenin hem aydınlık hem de karanlık tarafının olduğunu kabul etmektedirler. Azınlıkta olan başka bir grup ise, mevcut gelişmelerinin globalleşme olarak ifade edilemeyeceği ve bu konudaki tartışmaların abartıdan ibaret olduğunu belirtmektedirler.
- Globalleşme başka bir taraftan da; uluslararasılaşma, bölgeleşme, bütünleşme ve evrenselleşme kavramları ile bazı ortak sözcükler içermesine rağmen, özde birbirinden farklıdırlar.

- Globalleşme bir yandan ekonomik, siyasi, teknolojik ve sosyo-kültürel gelişmelerden etkilenirken; diğer taraftan da önemli değişim ve dönüşümleri beraberinde getirmektedir.
- Globalleşmenin aktörleri; globalleşme sürecini hızlandıran ve çeşitli faktörlerle etki yaparak süreci yönlendiren, devletler ve uluslar üstü örgütler, güç birlikleri ve antlaşmalar şeklinde ifade edilmektedir.

Genel olarak bakıldığında, globalleşmenin birçok tanımının yapıldığını görmek mümkündür. Bunun nedeni globalleşmenin ekonomiden siyasete, kültürden hukuka kadar birçok alanı etkileyerek, bu alanları değişime zorlamasından kaynaklanmaktadır. Globalleşme tanımlarında görülen bu farklılık ne zaman ortaya çıktığı konusunda da karşımıza çıkmaktadır.

2.1.2 Globalleşme Kavramının Tarihsel Gelişimi

Globalleşme kavramına, tarihsel gelişimin içinde baktığımızda hem farklı tanımları hem de farklı yaklaşımları daha net bir şekilde görmek mümkündür. Bu tanımsal ve yaklaşımsal farklılıkların ötesinde, kavramın ne zaman ortaya çıktığı konusunda da farklılıklar görülmektedir.

Globalleşmenin ne zaman başladığı konusunda bir uzlaşma söz konusu değildir. Medeniyetin başlangıcı, Sanayi Devrimi ve modernleşme, 19. yüzyılın ortaları, 1950 sonrası veya 1980’li yıllar dile getirilmektedir. Örneğin; Wallerstein globalleşmenin tarihini 16. yüzyıla kadar geri götürür, bu tarihi destekleyen globalleşmenin kökenini sömürgeciliğin başlangıcına dayandıran yaklaşımlar vardır. Bunlardan farklı olarak, globalleşmeyi Avrupa’da Rönesans sonrası Coğrafi Keşifler’e dayandıran yaklaşımlar da mevcuttur (Şimşek ve Ilgaz, 2010: 193).

Globalleşme bazılarına göre; Roma İmparatorluğunun yıkılması ardından “dünya devleti” kurulması fikrinin ortaya atılmasıyla, kimilerine göre; 1964 Vietnam Savaşı ve 1968 gençlik hareketleri sonucunda ve 1973-1974 petrol kriziyle, başka bir görüşe göre ise; 1989 yılında Soğuk Savaş’ın sona ermesi Başkan Bush’un “yeni dünya düzenini” işaret ettiği 1990 yılıyla başlatılabilir (Aktel, 2003: 21-22).

Rebortson ise, globalleşme sürecini 1400'lerde başlatmış ve bu tarihten günümüze beş safhada ele alıp incelemiştir. Bu safhalar (Aktel, 2003: 22):

- *Avrupa 1400-1750 Arası Oluşum Safhası*: Ulusal toplumların doğması, bireycilik ve hümanizmin doğuşu,
- *Avrupa'da 1750-1875 Arası Başlangıç Safhası*: Formelleşen uluslararası ilişkiler, yurttaş ve insanlık kavramının doğuşu,
- *1875-1925 Arası Gelişim Safhası*: Ulus-devlet kavramının yerleşmesi, global iletişimin hızlanması,
- *1925-1969 Arası Hegemonya Uğruna Mücadele Safhası*: Global düzeyde savaşlar ve çatışmalar,
- *1969-1992 Arası Belirsizlik Safhası*: Global kuruluşların sayılarının artması, kitle iletişim sistemlerinin global düzeye ulaşması, dünya vatandaşlığı ve insan hakları gibi kavramların artmasının yanı sıra cinsiyete, etnik ayrımcılığa dayalı yapıların gelişmesidir.

Globalleşmeyi insanlık tarihinin başlangıcına kadar götüren Steger ise tarihsel süreci;

- Tarih Öncesi Dönem (İ.Ö 10000- İ.Ö 3500),
- Modern Öncesi Dönem (İ.Ö 3500- İ.S 1500),
- Erken Modern Dönem (1500-1750),
- Modern Dönem (1750-1970),
- Çağdaş Dönem (1970'ten günümüze) şeklinde ifade etmiştir.

Globalleşmenin ne zaman ortaya çıktığını savunan yaklaşımları maddeler halinde özetlersek (Steger, 2006: 39):

- Birinci yaklaşım savunucuları, 1970'lerin başından beri global mücadelelerin yayılması ve ivme kazanmasının globalleşmenin tarihinde önemine vurgu yapmış,

- İkinci yaklaşım savunucuları, globalleşmenin çağdaş biçimleri ile Sanayi Devrimi olarak bilinen teknoloji arasındaki ilişkiye değinmiş,
- Üçüncü yaklaşım savunucuları, 16. yüzyılda zaman ve uzayda gerçekleşen daralmanın önemine işaret etmiş,
- Dördüncü yaklaşım savunucuları ise, dünya tarihindeki önceki gelişmeler ve işlemekte olan dinamikler dâhil edilmeden, globalleşmenin kapsamlı bir açıklamasının çok eksik kalacağını savunmuştur.

Dulupçu'ya göre globalleşme, tarihin kırılma noktalarının bir bütünlük arz ederek oluşturulduğu ve oluşturulmaya devam edeceği bir süreçtir. Ama her kırılmanın sonuçları ve etkileri birbirinden hem farklılaşmakta hem de ayrılmaktadır. 1919 ile öncesinin modernleşme hareketi ve bunun ulus-devleti doğurması; 1919 yılından İkinci Dünya Savaşı'na kadar geçen dönemde dünya çaplı kriz ve savaşların ulus ve ekonomileri yeniden yapılandırması; İkinci Dünya Savaşı sonrası konjonktürel yükselmenin ortak çıkar alanlarını yeniden tanımlaması; 1989-1995 yılları arasında kutuplu dünya düzeninin şekillenmesi gibi farklı yaklaşımlar globalleşmeyi şekillendirmiştir (Dulupçu, 2001: 22). Tablo 1' de globalleşme süreci, etki alanları, hareket ve uygulama alanları özetlenmektedir;

Tablo 1: Globalleşme Süreci

Zaman Dilimi	Etki Alanı	Hareket Alanı	Uygulama Alanı
1919 ve öncesi	Ekonomik, dinsel, politik ve düşünsel	Sanayi ve Fransız Devrimlerinin Reform, Rönesans, Kapitalizm, Coğrafi Keşifler ve ulus-devletle eklemlenmesi	Politik mücadelede ekonomik gücü olmayanların eritilmesi
1919- 1944	Ekonomik, coğrafi sosyal ve politik	Ulus devletlerin dünya düzenini oluşturma çabaları, savaş ve kriz ekonomisinin yarattığı borç, Milletler Cemiyetinin etkisi	İdeolojik kutuplaşmanın ivme kazanması, çözümsüzlük, etnik ve coğrafi sorunların göz ardı edilmesi
1944- 1973	Politik ve ekonomik	Kutuplu ve bloklü dünya düzeni, ulus devlet dışı aktörlerin yükselişi	Soğuk Savaş, modernleşmenin globalleşmesi, kapitalist dünyanın yeni patronu
1973- 1989	Politik, teknolojik ve ekonomik	Neo-liberal anlayışın pekişerek globalleşmenin ivmelenmesine destek vermesi, siyasi ve ekonomik işbirlikleri, bütünleşmeler	Ulusal ve global düşüncelerin çatışması, yenilik ve teknolojinin eş-bütünleşmesi
1989- 1995	Etnik, politik, ekonomik, coğrafi ve teknolojik	Çok ulusu işletmecilikten global işletmeciliğe geçiş, global sorunlara karşı uzlaşma, ulus devlet dışı aktörlerin yeni misyonlarla yükselmesi	Yeni global dengesizlikler, yeni etnik çatışmalar
1995 ve sonrası	Teknolojik ve ekonomik	Teknolojinin ekonomiye katkısının artması, uzayda global çatışma, uzay hukuk ve hakları, internet	Yeni ekonominin globalleşmeye doğrudan revize edilmesi, global politik ve ekonomik duyarlılık

Kaynak: Dulupçu, 2001: 21

Bayar ise globalleşmenin üç evreden geçerek günümüzdeki halini aldığını ifade etmiştir. Bu evreler şunlardır (Bayar, 2009: 27):

19. yüzyılın sonlarından 1914'lere kadar olan dönem; Globalleşmenin, özellikle iktisadi anlamda, oldukça ileri bir seviyede olduğu görülmektedir. Bu dönemde, uluslararası ticaretin önündeki engel ve tarifeler yok denecek kadar alt seviyelere inmiş, global piyasaların entegrasyonu derinleşmiş ve uluslararası alanda kişilerin serbest dolaşımın önündeki kısıtlamalar da geri seviyelere çekilmiştir.

1914'lerden 1945-50'lere kadar olan dönem; Globalleşmede görülen bu olumlu gelişmeler, 1914'lerden 1945-50'lere kadar süren evre içerisinde tersine dönmüştür. I. Dünya Savaşı ile başlayan, Büyük Bunalım ile devam eden ve II. Dünya Savaşı'nın bitmesi ile sona eren bu dönemde, globalleşme dinamikleri ve global entegrasyon akımları ciddi bir biçimde sekteye uğramıştır. Siyasi anlamda, bu dönemde aşırı-milliyetçilik, iktisadi anlamda korumacılık ve kendi kendine yeterlilik türündeki eğilimler görülmüştür.

1945-1950 sonrası dönem; Bu dönemde, özellikle 1980 sonrasında, globalleşme büyük bir ivme kazanarak üstün bir seviyeye ulaşmıştır. Bu gelişmede birkaç etken rol oynamıştır. İlk olarak ekonomik anlamda, uluslararası ticaret hacmi ve uluslararası sermaye akımlarının hızı yüksek seviyelere erişmiş, global üretim süreçleri büyük bir dönüşüm yaşamıştır. İkinci olarak, özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde benzer acıların bir kez daha yaşanmaması için, siyasi globalleşme ivme kazanmıştır. Ayrıca, teknolojik anlamda, yerkürenin hemen her kesimini etkisi altına alan bir iletişim devrimi yaşanmıştır. Son olarak ve bilhassa 1980 sonrasında, globalleşmenin çevresel, demografik ve kültürel boyutları da dünya gündeminin ilk sıralarında yer almaya başlamıştır.

Ekin ise, globalleşmenin 1960'lı ve 1970'li yıllardaki işçi hareketlerindeki mücadelecilik ortamının, 1980 ve 1990'larda uluslararası rekabetin arttığı, verimlilik ve ekonomik etkinliğin önem kazandığı bir ortama dönüşmesinden sonra ortaya çıktığı ve bundan sonra baş döndürücü bir hız kazandığını ifade etmektedir (Ekin, 1999: 51).

Süreci kapitalizmle paralel düşünen yazarlara göre globalleşme, 15. yüzyıldan başlayarak üç ayrı evreden geçmiştir. İlk evre, bugün yaşamış olduğumuz dönemin

temellerinin atıldığı zaman dilimi olarak kabul edilmektedir. Sömürgeleştirme, globalleşme sürecinin dünyayı ekonomik anlamda birleştirmeye çalıştığı ilk evredir. İkinci evre, sanayileşme gereksinimleri sonucunda ortaya çıkan emperyalizm evresidir. Üçüncü evre ise, 1980’lerde başlayan iletişim evrimi, 1990’larda ortaya çıkan tek kutupluluk sonucunda içinde bulunduğumuz zaman dilimidir (Şen, 2004: 125-126). Tablo 2’de üç globalleşme dalgası açıklanmıştır.

Tablo 2: Üç Globalleşme Dalgası

Globalleşme Süreci	İtici Güç	Metot	Haklı Gösteriş	Sonuç
Birinci Globalleşme Dalgası	Merkantilizm, Denizcilikte Gelişmeler	Önce keşifler, sonra ise askeri işgal	Putperestlere Tanrı’nın dinini götürme	Sömürgecilik
İkinci Globalleşme Dalgası	Sanayileşme ve sonucunda oluşan gereksinimler	Önce misyonerler, sonra kâşifler, sonrasında ticaret şirketleri ve en sonra da işgal	“ Beyaz adamın yükü”, “Uygarlaştırıcı görev” ve “ Irkçı teoriler”	Emperyalizm
Üçüncü Globalleşme Dalgası	1970’lerde ÇUŞ’lar, 1980’lerde iletişim devrimi, SSCB’nin dağılmasıyla 1990’larda Batı’nın rakibinin ortadan kalkması	Kültürel-ideolojik etki. Ülkenin her yanı - ekonomik, siyasal sosyal-kendiliğinden etkilenmesi	“En yüksek uygarlık düzeyi”, “Uluslararası topluluğun idaresi”, “Globalleşme herkesin çıkarıdır”	Globalleşme

Kaynak: Oran, 2000: 9

Başka bir yaklaşım ise, globalleşme sürecini üç ayrı dönemde ele alınmıştır. İlk dönem, 1940’lı yıllara rastlamakla beraber okyanusların geçilmesi, deniz ticareti ve merkantilizm ile birlikte dünyanın bütünleşmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. İkinci globalleşme dönemi ise, 1890’lardaki sanayileşme hareketleri ve onun getirdiği ihtiyaçlar doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Üçüncü dönem ise, II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan ekonomik gelişmeler, 1970’lerde ise çokuluslu şirketlerin tavan yapması, 1980’lerde ise iletişim alanındaki gelişmeler, 1990’lara baktığımızda ise Sovyet Blok’unun dağılması olarak gösterilmiştir (Akdemir, 2005: 433).

Globalleşme süreci anlatısında farklı yaklaşımların ortaya çıkmış olduğunu görmekteyiz. Globalleşmenin başlangıcını, insanların birbiriyle iletişimin başladığı zamana

kadar götürülebiliriz. İnsanların etkileşiminin başladığı zaman dilimi aslında globalleşmenin de başladığı dönemdir. Globalleşme bu dönemden sonra yaşanan etkileşim, keşifler, devrimler ve savaşlar sonucunda bütün dünyayı içine alan bir oluşumu ifade etmektedir.

2.1.3 Globalleşmenin Genel Özellikleri ve Globalleşmeyi Hazırlayan Faktörleri

Globalleşme, karşılıklı etkileşimin artması sonucunda özellikle 21. yüzyılda kendisinden bir hayli söz ettiren bir süreci ifade etmektedir. Bu süreç, globalleşmenin doğası gereği her alanda kendini hissettirmiştir. Ekonomiden siyasete, hukuktan çevreye kadar birçok alanda bunun etkisini görmekteyiz. Bu durum, globalleşmenin birçok özelliğinin sonucudur. Ayrıca globalleşme, birçok faktörün etkisiyle ortaya çıkan bir durumdur. Bunların, teknolojik, siyasi ve ekonomik alandaki gelişmelerin bir sonucu olarak meydana geldiğini söyleyebiliriz.

2.1.3.1 Globalleşmenin Genel Özellikleri

Globalleşme, özellikle 20. yüzyılın sonları ve 21. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren hayatımızı tamamen kapsayan bir olgu haline gelmiştir. Bunun paralelinde globalleşme bir şekilde her kesimi, kurumları, bireyleri, işletmeleri, devletleri, sahip olduğu popülerlik çerçevesinde etkilemektedir. Bu bağlamda kendine has bazı özelliklere sahiptir.

Friedman'a göre globalleşme üç temel denge üzerinde kurulmuştur (Friedman 2000b: 30-37):

- Birincisi, ulus-devletler arasındaki dengedir. Burada tek ve süper güç durumundaki ülkelerin hâkimiyeti yerine, birbirleri ile etkileşim içinde olan ülkeler ön plana çıkmıştır.
- İkincisi, ulus devletler ve global piyasalar arasındaki dengedir. Global piyasalarda birçok girişimci istedikleri ülkede ve istedikleri alanlarda yatırım yapabilmektedir.
- Üçüncüsü ise, ulus devletler ve bireyler arasındaki dengedir. Globalleşme sürecinde birey ön plana çıkmış, bireylerin serbest dolaşımı önündeki engeller ortadan kalkmıştır.

Steger ve Acar'a göre, globalleşmenin özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür (Steger, 2006: 29-30-31; Acar, 2009: 6):

- Daha fazla karşılıklı bağımlılığa ve bütünleşmeye doğru bir yöneliş,
- Toplumsal ilişkilerin, faaliyetlerin ve karşılıklı bağımlılıkların genişlemesi ve yayılması,
- Toplumsal anlaşmaların ve faaliyetlerin yoğunlaşması ve hız kazanması,
- Karşılıklı toplumsal ilişkilerin ve bağımlılıkların sadece nesnel, maddi düzeyde olmaması,
- Ulusal kültürlerin kendi sınırlarını aşarak yayılması ve genişlemesi,
- Ulus-devletlerin önemini kaybetmesi,
- Ekonomilerin birbirine daha bağımlı hale gelmesi,
- Soğuk savaş dönemindeki siyasi ve ideolojik kutuplaşmanın önemsiz hale gelmesi,
- Birçok alanda liberal ve demokratik eğilimlerin güçlenmesidir.

Özer'e göre globalleşmenin özellikleri şunlardır (Özer, 2008: 25);

- Globalleşme nedensellik ve boyutluluk içinde hareket etmektedir. Aynı zamanda tüm bu boyutları içeren ve bunların gerisine giden bir süreçtir.
- Sürecin en temel niteliği zaman-mekân ilişkisinde gündeme gelen dönüşümlerdir. Bu dönüşümler hem zamanın hem de mekânın yeniden tanımlanmasını gerekli kılmaktadır.
- Globalleşme, günlük yaşamın deneyim ve pratiklerinin kurucu öğelerinden biri olarak ele alınmaktadır.
- Globalleşme, çelişkilerle çevrelenmiş ama aynı zamanda dönüştürücü etkisi olan bir süreçtir.

- Globalleşme, global elektronik ve ekonomi sürecine girmiştir. Bu yeni ekonomide bankacılar, şirketler, fon yöneticileri ve milyonlarca bireysel yatırımcı çok büyük miktardaki sermayeyi anında dünyanın bir ucundan diğerine aktarabilme imkânına kavuşmuştur.

Özgen ve diğerlerine göre ise globalleşmenin özellikleri şunlardır (Özgen ve diğerleri, 2004: 75):

- Tüketici davranışlarının giderek daha dinamik bir sürece girmesi ve bağlı olarak homojen bir yapının oluşması,
- Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelişmiş olması,
- Üretim faktörlerinin dünya ölçeğinde değerlendirilmesi ve üretim, dağıtım ve tüketime sunulması,
- İşletmeler arası ilişkilerin gelişmesi,
- Ticari faaliyetlerin, dünya ölçeğindeki çeşitli kural ve standartlarda yapılması,
- Dünyada mal ve hizmet üretimine ilişkin olarak üretim faaliyetlerinin coğrafik olarak dağılmış olması,
- İşletmelerden başlayarak, bütün ekonomik sektörlerde uluslar üstü bir boyutta, ortak dünya ekonomik stratejisi esasına dayalı bir planlamaya gidilmesidir.

2.1.3.2 Globalleşmeyi Hazırlayan Faktörler

Globalleşme sürecinin ortaya çıkmasında çok sayıda faktörün etkisi vardır. Bu faktörleri, ana hatlarıyla üç başlık altında toplarsak; birinci olarak teknolojinin etkisi, ikinci olarak ideolojik faktörler, üçüncü olarak ise ekonomik faktörler olarak gruplandırabiliriz (Bozkurt, 2003).

2.1.3.2.1 Teknolojik Gelişmeler

Globalleşmenin ortaya çıkmasında teknolojinin katkısı göz ardı edilmeyecek kadar fazladır. Teknolojinin gelişmesi, globalleşme sürecinin olmazsa olmaz koşuludur. Uydular, dijital teknolojiler ve jumbo jetlerin dünyayı küçülten etkisi son kırk yılda ortaya çıkmıştır;

fakat öncesinde de bu yönde etkileri bir süreden beri gelmektedir. 19. yüzyılda gerçekleşen buharlı motorla seyahat, telgraf, telefon ve okyanus altı kablolu dünya küçültmeye başlamıştır. Teknolojinin ucuzlaması ve ilerlemesi, globalleşmenin yaygınlaşmasına büyük katkılar sağlamıştır (Şenkal, 2007: 109).

Son zamanlarda TV uydularında yayın ve teknolojik ilerlemeler tarz ve tüketicilik mesajının dünyanın uzak köşelerine iletimini sağlamıştır. Teknolojik değişiklik aynı zamanda internete olanak sağlamıştır. Patlak veren haberlerin, tarihi belgelerin, istatistiklerin, chat odalarının tüketici mallarıyla ilgili bilgi edinimi için web sayfalarında sörf olasılığı yeni bir kaynaktır. Gelecek yıllarda internet kullanımının dünya çapında esaslı bir biçimde artacağı açıktır ve dünya nüfusunun oldukça geniş bir bölümü potansiyel açıdan bilgi kaynağına ani giriş yapabilecektir (Şenkal, 2007: 110).

Teknoloji, ekonomik ilişkiler ağının ayrılmaz bir parçasıdır. Günümüzde yeni teknolojiler elde etmek amacıyla, gerek özel işletmeler, gerekse kamu kuruluşları araştırma ve geliştirme faaliyetlerine oldukça büyük fonlar ayırmaktadırlar (Giddens, 2000: 23). Globalleşme ile teknolojik gelişmeler arasındaki ilişkiyi tarihsel süreç içerisinde inceleyerek;

- Sermaye hareketleri 1800'lerde reel bir mal konumunda olan altına dayalı iken, globalleşme ile birlikte, bilgisayar ve bilgisayara bağlı diğer donanımlar sayesinde, nominal değişim hareketlerine dayalı hale gelmiştir. Bu durum da, ekonomik işlemlerin hızını ve hacmini arttırıcı bir rol oynamış ve dünya ölçeğinde ekonomik ilişkilerin geçmişe oranla yaygınlaşmasını sağlamıştır (Bolat ve diğerleri, 2005: 38-39).
- 2000'li yıllara gelindiğinde globalleşme, internet teknolojisi, uydu iletişimi, dijital dünya ve e-devlet kavramlarıyla, 1990'lı yıllarda taşıdığı vizyonu pekiştirmiştir. Bugün, elektronik ticaret globalleşme sürecinin tamamlayıcı kavramıdır. Birçok bankacılık ve borsa işlemleri artık elektronik ortamda gerçekleşmektedir. Bu anlamda globalleşme; ulusal pazarların ve teknolojilerin birleştiği, uluslararası ticaretin yerini e-ticarete bıraktığı ve her türlü mal, hizmet ve kalifiye insan gücünün rekabet koşullarını sağlayacak düzeyde standartları yakalamak zorunda olduğu, kamu yönetimi ve siyaset kurumu açısından ise özgün davranış kalıplarının yaratıldığı bir sürece dönüşmüştür (Orhan, 2000: 415).

Globalleşmenin teknolojik boyutu ile ilgili şunlar söylenebilir; ulaşım teknolojisinde, bilgi-iletişim teknolojisinde sağlanan gelişmeler ve teknolojik fikirlerin dünyadaki bilgilerle nakledilmesi, globalleşme sürecine katkıda bulunmuştur. Ulaşım ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen devrim niteliğindeki gelişmelerle birlikte; bireyler, gruplar, toplumsal aktörler veya şirketler arasında milletler ötesi etkileşim yoğunlaşmaktadır. Bu yoğunlaşma ile birlikte globalleşme de güç kazanmakta ve dünyanın çeşitli bölgelerine doğru yaygınlaşma imkânı elde etmektedir (Kaya ve diğerleri, 2008: 30).

2.1.3.2.2 Politik Gelişmeler

Doğu Blok'unun yıkılması sonrasında liberal piyasa ekonomisine yönelik güven duygusu artırmıştır. Eski planlı/devletçi ekonomiler, piyasa mekanizması süreci içinde, serbest ticaretin ve yabancı sermayenin imkânlarından yararlanmak istemişlerdir. Bir diğer ifade ile duvarların yıkılmasının ardından, globalleşmenin önündeki en büyük engellerden birisi ortadan kalkmıştır. Asya krizi sonrasında globalleşmeye yönelik itirazlar artmaya başlamış olsa bile, son dönemde neo-liberal ideolojinin temel ilkelerine güven anlayışı söz konusudur. Başta ABD olmak üzere, WB ve IMF gibi uluslararası kuruluşların öncülüğünde gelişen globalleşme süreci hızlandıkça, anti-global akımlar da tepkilerini ortaya koymaya başlamışlardır (Bozkurt, 2003).

Dünyanın politik açıdan ve ekonomik açıdan bloklaşması, 1940'lı yılların sonlarına doğru başlayan Soğuk Savaş'la meydana gelmiştir. Bu yıllardan 1990'lara kadar olan ara dönemde yeryüzünde üç dünya barınmıştır. Birinci dünya, ABD'nin başını çektiği ve siyasi yapısı çoğulcu demokrasi olan gelişmiş ülkelerden oluşmaktaydı. İkinci dünya, liderliğini Sovyetler Birliği'nin yaptığı ve siyasi yapı olarak tek parti yönetimine dayanan ülkelerden oluşmaktaydı. Üçüncü dünya; belirli bir lideri olmayan, siyasi örgütlenmesi çoğulcu demokrasiden askeri diktatörlüklere kadar çeşitlilik gösteren ve Batı'nın sömürgesi olan gelişmekte olan ülkelerden oluşmaktaydı. Soğuk Savaş'ın, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla sona ermiş ve ikinci dünya ortadan kalkmıştır (Asomedy, 1999: 26).

2.1.3.2.3 Ekonomik Gelişmeler

Globalleşmesinin ekonomik boyutlu güç kaynaklarının başında çok uluslu şirketler denilen dev kuruluşlar ile bunların oluşturdukları siyasi organizasyonlar ve dünyanın finansal piyasalarına kabul ettirdikleri uluslararası anlaşmalar gelmektedir. Dünya çapında ürettiklerini pazarlayabilmeleri konusunda engel teşkil eden hususlar, sermaye akışını sağlayacak unsurların önündeki engelleri ortadan kaldırmak amacıyla icra ettikleri çok kapsamlı çalışmalar buna verilecek örneklerdir (Kaya ve diğerleri, 2008: 27).

Gelişmiş ülkelerde iç piyasaların doyması, özellikle 1970'lerdeki petrol krizi sonrasında dış piyasalara açılma arayışı ile iktisadi faaliyetlerin hacimlerinin artmış olması globalleşme sürecini ortaya çıkartan ekonomik faktörlerden bazılarını oluşturmaktadır (Bozkurt, 2003).

Dünya ekonomisini yönlendiren ve denetini elinde bulunduran dev şirketler ve uluslararası kuruluşlar, zamanla dünyadaki siyaseti de kontrollerinde tutmaya başlamışlardır. Söz konusu dev şirketler, küçük şirketleri yok ederek dünya piyasalarında tekelleşmeye yol açmaktadır. Dünyada mevcut olan en büyük yüz şirketin geliri dünya nüfusunun yüzde yirmisini oluşturan fakirlerin gelirlerinin iki katına ulaşan bir yapıya kavuşmuş durumdadır (Kaya ve diğerleri, 2008: 29-30).

Ekonomik yönden bugün yeryüzündeki ülkelerin önemli bir kısmı birbiriyle bütünleşmeye başlamıştır. Örneğin; Tayland'da başlayan bir kriz, bütün Asya'yı etkilediği gibi, bizi de etkileyebilmektedir. Ya da Rusya'da yaşanan bir krizin arkasından Türkiye'den bu ülkeye ihracat yapan birçok firma kapısına kilit vurmak zorunda kalabilmektedir. Bu da doğal olarak ülkeleri kendi politikaları kadar, başka ülkelerin izlediği ekonomik ve siyasal politikalar konusunda duyarlı olmaya zorlamaktadır. Yani artık ülkelerin iç işlerinde yaşadığı sorunlar ile dış ilişkilerindeki sorunlar arasındaki sınır giderek silikleşmeye başlamıştır (Bozkurt, 2003).

Çok uluslu işletmeler, genel olarak üretimi bütün yer küreye yaymıştır. Önceleri yalnızca ithalat ve ihracat ile dış pazarlara giren bu işletmeler, giderek uluslararası etkinliklerini artırmış ve dış pazarlara doğrudan yatırım, üretim ve satış işlevlerini de kendileri üstlenmişlerdir. Özetle, globalleşmenin gelişimini hızlandıran faktörler arasında özellikle kar maksimizasyonu açısından tüm dünyayı bir pazar ve ham madde kaynağı

olarak görmeyi hedefleyen girişim amacının ve çok uluslu girişimciliğin rolü büyüktür (Bolat ve diğerleri, 2005: 40).

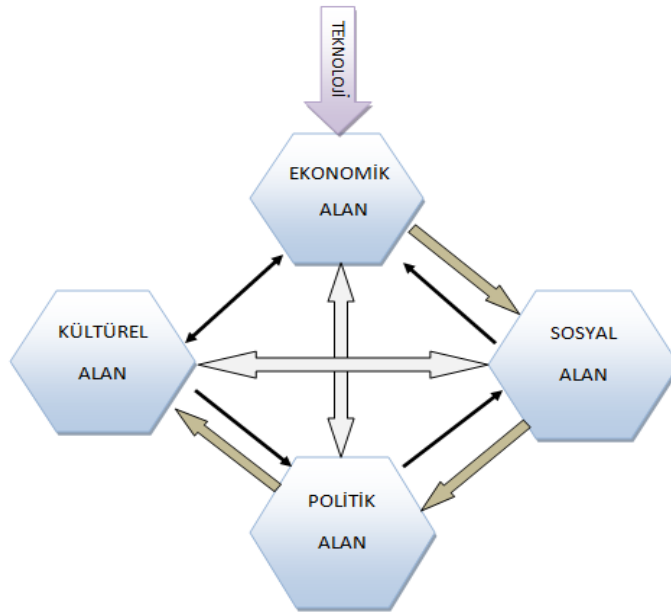
2.2 Globalleşmenin Üç Boyutu, Farklı Yaklaşımları ve Aktörleri

Globalleşme, çok boyutlu bir kavram olup, tüm bu boyutların karşılıklı etkileşimi sonucunda şekillenmektedir. Dolayısıyla, globalleşme olgusu tahlil edilirken, bu farklı boyutların dikkate alınması önem arz etmektedir (Bayar, 2009: 27). Globalleşmeye yönelik farklı yaklaşımlar da bu tahlil sürecine katkı sağlayan önemli unsurlardır. Özellikle globalleşmenin ne zaman ortaya çıktığına dair farklı yaklaşımlar, globalleşmenin tarihsel başlangıcını şekillendirmektedir.

2.2.1 Globalleşmenin Üç Boyutu

Globalleşme, ekonomik içerikli kavram olarak ortaya çıkmış ve bu bağlamda sermayenin dünya üzerindeki dolaşımının tek tek ülkeler düzeyinde değil, global düzeyde gerçekleşmesini ifade etmektedir (İçel, 2008: 125). Şekil 1’de teknoloji ve alt sistem ilişkisi incelenmiştir.

Şekil 1: Teknoloji ve Alt Sistem İlişkisi

Kaynak: Erkan, 1998: 215.

Buluş ve ar-ge süreçlerinin ardından teknolojik bir yenilik, eski teknoloji ve yöntemlere göre daha etkin ve üstün duruma getirildikten sonra, ekonomik alanda kullanılmaktadır. Bu durum da yeni üretim teknolojilerinin kullanılması, yeni işbölümü ve uzmanlaşmaların doğmasına neden olmaktadır. Bu nedenle teknolojik yeniliklerin ekonomik alandan sonra sosyal alana yansıdığı görülmektedir. Sosyal alanda ortaya çıkan yeni meslekler ve sosyal tabakaların, örgütlenerek politik mücadelesi içerisine girmişlerdir. Böylece köklü teknolojik yenilenmenin ekonomik ve sosyal alandan sonra yansıdığı alan politik alan olmaktadır. Ekonomik, sosyal ve politik yapıların teknolojik yenilenmeden yansıyan etkilerle belirli bir değişim ve uyum sürecine girmesiyle birlikte bu sürece en son katılan kültürel alan olmaktadır (Erkan; 1998: 92-94).

Globalleşme ilk ortaya çıktığı zamanki gibi sadece ekonomik boyutta kalmamıştır. Bugün itibariyle ekonomik, siyasal ve kültürel olmak üzere üç boyutta incelenmektedir (İçel, 2008: 125).

2.2.1.1 Ekonomik Globalleşme

Globalleşmenin ekonomik boyutu; ticaret, finansal akımlar, teknoloji değişimi ve iş gücünün hareketliliği yoluyla dünya ekonomisinin birbiriyle bütünleşmesini içermektedir (Talas, 2003a: 76).

Steger'e göre ekonomik globalleşme;

... dünya ölçeğinde karşılıklı ekonomik etkileşimlerin yoğunlaşmasını ve yaygınlaşmasını ifade etmektedir. Muazzam sermaye ve teknoloji akışları, mal ve hizmet ticaretini teşvik etmiştir. Piyasalar dünyadaki yaygınlık alanlarını genişletti ve bu süreçte ulusal ekonomiler arasında yeni bağlantılar oluşturuldu (Steger, 2006: 61).

Globalleşme, ulusal ekonomilerin dünya piyasalarıyla bütünleşmesi ve tüm ekonomik karar süreçlerinin giderek dünya kapitalizminin sermaye birikimine yönelik dinamikleriyle belirlenmesidir. Ekonomik globalleşme; açık pazar ekonomisinin kapitalist örgütlenmesinin, uluslararası ticaretin örgütlenme noktasında batılı sermaye çevrelerinin ulaştığı zenginliği ifade etmektedir. Bu süreç ekonomik bütünleşme olgusunu da beraberinde getirmiştir. Bunun nedeni olarak; çok uluslu sermayenin gereksinim ve isteklerine uygun bir ekonomi kurmayı hedefleyen neo-liberal politikaların sürekli genişleyen bir uygulama alanı bulmasıdır. Ekonomik globalleşme kavramı, mal ve faktör

akımlarının engellenmeksizin gerçekleştirilmesi ile piyasa aktörlerinin rekabette eşit fırsatlara sahip kılınmasını içermekte ve üretimin, finansın, ticaretin globalleşmesini anlatmaktadır (Yalçınkaya ve diğerleri, 2012: 5).

Başka bir ifadeyle ekonomik globalleşme, genel anlamda, ülke ekonomilerinin dünya ekonomisiyle bütünleşmesi, yani dünyanın tek bir pazarda toplanması anlamına gelmektedir. Aynı zamanda, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin paralelinde; ülkeler arasında mal, sermaye ve emek transferlerinin artması sonucu ekonomik ilişkilerin yoğunlaşması ve ülkelerin birbirlerine yakınlaşmasını ifade etmektedir. Ekonomik globalleşme sürecinde, mal ve hizmetler ile uluslararası sermaye hareketleriyle ilgili sınır ötesi işlemler çeşitlenerek artmakta ve teknoloji dünya çapında daha hızlı bir biçimde yayılmaktadır (Aktan, 2002: 2).

Wallerstein, globalleşmenin ekonomik boyutuna vurgu yapmış ve kapitalizmin bir dünya sistemi olduğunu savunmuştur. Wallerstein'e göre, kapitalizm zorunlu olarak global bir sistemdir. Ona göre globalleşme bu bağlamda şöyle anlaşılmalıdır: Kapitalizmin dünya çapında genişlemesi sonucunda iş paylaşımının gerekli kıldığı bir kavramdır (Şenkal, 2007: 103).

Ekonomik açıdan globalleşme; *üretimin ve finansal faaliyetlerin globalleşmesi* olarak iki alt başlıkta incelemektedir. *Üretimin globalleşmesi*; üretim sürecinin yeryüzü ölçeği baz alınarak yapılmasıdır. Global üretim, maliyet avantajları, üretim faktörlerinin bolluğu, fırsat maliyetleri dikkate alınarak bir mal ve hizmetin üretiminin belirli aşamalarının değişik bölgelerde veya farklı ülkelerde gerçekleşmesi biçiminde ortaya çıkan bir sistemdir. *Finansal globalleşme* ise; finansal sermayenin düşük risk ve yüksek kazanç beklediği sınır ötesi alanlara ya da bölgelere serbestçe akmasıyla ortaya çıkmaktadır (Acar, 2009: 32-33).

21. yüzyılda üretimin örgütlenmesi iki temel evreden geçmiştir: *Fordizm* ve *Taylorizm*. *Fordizm*; 20. yüzyılın başlarında geçerlilik kazanmış üretim yönetiminin adı olup, kitlesel üretimi, üretimin fabrika yada atölye tarzında tasarlanmış tek bir çatı altında yapılmasını ifade etmektedir. *Taylorizm* ise, planlayıcı, tasarımcı, yönetenler ile yönetilenler arasında tam bir hiyerarşi ve sıkı bir iş bölümüne dayanan; birim zamanında daha çok iş yapılmasını hedefleyen, dakikliği öne çıkaran üretim yöntemidir. Günümüzde globalleşmenin getirdiği üçüncü bir yöntem olarak esnek üretimden söz edilmektedir. Esnek üretim; üretimi ekip çalışmasına dayandırmakta, karar alma sürecine katılımı,

yöneten-yönetilen, işçi-patron arasındaki hiyerarşide gevşemeyi ifade etmektedir (Acar, 2009: 31).

Geniş anlamıyla ekonomik olarak globalleşme, ekonomik ilişkileri etkileyerek, bunlara yön veren kuralların uluslararası uyumudur. Farklı bir ifadeyle ise, mal ya da sermayenin uluslararası düzeyde serbest bir şekilde dolaşımı veya piyasalarda faaliyette bulunmasını engelleyecek faktörlerin ortadan kalkması şeklinde tanımlanmıştır. Globalleşme, dünya ekonomisinin ulusal ekonominin yapısal özelliklerinden, ekonomik ilişkilerinden veya değişik bileşimlerden kaynaklanan sorunlarını, uluslararası alana aktararak, sorunların milli ekonomilerce çözülmesi olarak yorumlanmaktadır (Aktel, 2003: 60).

2.2.1.2 Siyasal Anlamda Globalleşme

Siyasi anlamda globalleşme, esas itibarıyla, günümüz dünyasında siyasi güç, otorite ve yönetim biçimlerindeki yapısal dönüşüm olarak tanımlanmaktadır (Bayar, 2009: 28). Globalleşmenin siyasal boyutu, bir devleti temsil eden siyasi otoritenin belirli coğrafi sınırlar içinde mutlak bir egemen güç olma imkânını yitirmesi, yönetim sistemlerinin karşılıklı etkileşiminin artmasıdır. Ayrıca, demokrasi, insan hakları ve özgürlükler temelinde dış müdahalelerin yoğunluk kazanması; dil, din, etnik köken, bayrak vb siyasal kültüre semboller düzeyinde tek-tipçi yapıya sahip ulus devletin önemini kaybederek uluslararası üst kuruluşların öne çıkması olarak da değerlendirilmektedir (Talas, 2003: 76).

... dünya üzerindeki siyasi ilişkilerin yoğunlaşmasını ve genişlemesini ifade eder. Bu süreçler, devletin egemenliği ilkesi, hükümetler arası kuruluşların artan etkisi ... geleceğiyle ilişkili bir dizi önemli siyasi sorunu ortaya çıkarmaktadır. Açıktır ki, bu sorunlar, siyasi düzenlemelerin ulus-devlet çerçevesinin ötesine evrilmesini ve böylece yeni kavramsal alanların ortaya çıkmasına karşılık gelmektedir (Steger, 2006: 83).

Başka bir ifadeyle, globalleşmenin siyasi boyutu, bir yandan ülkeler arasındaki siyasi sınırların aşındırılması, egemenlik, bağımsızlık gibi bazı kavramların içerik değiştirmesi, ulus devletin eski önemini yitirmesi ile bir yandan da insan hakları, demokrasi, hukuk devleti söyleminin öne çıkmasıyla ilgilidir. Bu bağlamda siyasal globalleşme, bir devletin belirli bir toprak parçası üzerinde mutlak egemenlik gücünü yitirmesi, yönetim sistemlerinin karşılıklı etkileşiminin artması; demokrasi, insan hakları

ve özgürlükler temelinde dış müdahalelerin yoğunluk kazanması ve uluslararası kuruluşların önem kazanmasını ifade etmektedir (Acar, 2009: 47).

Ayrıca, devlet-toplum-birey arasındaki ilişki ve rollerin yeniden şekillenmesini gerektirmektedir. 1950'lerden itibaren ekonomik bütünleşmenin çeşitli aşamalarını başarıyla tamamlayan Avrupa Birliği'nin bugün federatif bir birleşik Avrupa yaratma çabası, siyasal globalleşmenin ulus devletlerin tek başına yaratamayacakları bir süreç olduğunu, içinde bir takım bloklaşma ve ulus üstü uyum çabalarını da içerdiğinin güzel bir örneğidir (Yalçınkaya ve diğerleri, 2012: 5).

Ulus-devlet, insanlık tarihinde görece çok yeni, 300 yıl öncesine kadar insanlığın tanımadığı bir modeldir. Avrupa'da merkezi krallıkların parçalanması ve 1789 Fransız İhtilâli'nin tetiklediği bir oluşumdur. İmparatorluklar ve merkezi krallıkların güç kaybetmesi ve parçalanmasıyla temel siyasi örgütlenme biçimi haline gelen, esas itibarıyla tek bir etnik unsurun veya belirli bir milletin belirli bir toprak parçası üzerinde siyasi, hukuki iktisadi bakımdan belirleyici konumda olmasına dayanan ulus-devlet modeli, 19. ve 20. yüzyılların egemen devlet yapısı olmuştur. 20. yüzyılın son çeyreğinde globalleşme sürecinin bir parçası olan gelişmeler sonucunda ulus-devlet giderek önemini yitirmeye başlamıştır. Özellikle ilk olarak ulus üstü örgütlenme modelleri ardından da yerel yönetimlerin giderek güçlenmesi, merkezi devletin olanaklarının, yetkilerinin ve sorumluluklarının kendi içindeki alt birimlere devredilmesi söz konusu olmaktadır (Acar, 2009: 48).

Dünya politikalarında meydana gelen değişimler ve yeni eğilimler, ülkelerin yönetim yapılarını da zorlamaktadır. Bu eğilimler; 1980'lerden sonra ortaya çıkan demokratikleşme olgusu, ekonomik anlamda karşılıklı bağımlılık, uluslararası anlaşmazlıkların çözümü ve son olarak da tahkim sistemi³dir (Ömer ve Acar, 1992: 343-344).

³**Tahkimname:** Devletlerarası uyuşmazlıkların hakemliğe havalesi ve hakemlikte takip edilecek hukuk kuralları ve prensipler hakkında, uyuşmazlığın doğumundan önce veya sonra halletmek isteyen devletlerin ortak rızasını gösteren anlaşmadır (Demir ve Acar, 1992: 343-344).

Globalleşme, ülkeler arasında fiziksel ve ekonomik egemenliklerin törpülenmesi; aynı zamanda, farklı toplumsal kültürlerin ve inançların daha yakından tanınmasıdır. Ayrıca, ülkeler arasındaki her türlü ilişkinin yaygınlaşması ve yoğunlaşması; ideolojik ayrımlara dayalı kutupların ortadan kalkması sürecidir (Erbay, 1997: 148).

Günümüzde siyasal globalleşme, nüfuz alanını tüm dünya olarak kabul eden “global siyaset” anlayışının giderek güçlendiği görülmekte ve geleneksel siyasetten farklı bir yapıyı yansıtmaktadır. Global siyaset, söz konusu yapının dört temel aktörü olan ulus-devlet, devletler-üstü kurumlar, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının karşılıklı etkileşimi sonucunda şekillenmektedir. Ulus-devlet, bu süreçte temel birim olarak faaliyet göstermeye devam etmekte, ancak yetki ve etki alanları belirli ölçülerde sınırlanmaktadır (Bayar, 2009: 28).

2.2.1.3 Kültürel Anlamda Globalleşme

Globalleşmenin kültürel boyutu, kültürler arası alış verişin hızlanması, kültürel sembollerin sınır ötesinde tanınır hale gelmesi, giyim kuşam, yemek ve eğlence başta olmak üzere zevkler ve renklerin birbirine daha benzer hale gelmesi süreciyle ilgilidir (Talas, 2003: 76). Globalleşme sürecinde heterojen kültür, homojen bir kültüre dönüşmektedir (Bolat ve diğerleri, 2005: 36).

Kültür, bir topluluğu millet yapan maddi ve manevi değerler bütünüdür. Milletlerin oluşmasında dil, mazi, vatan, bayrak kadar etkili bir unsurdur (İçel, 2008: 126). Kültürel anlamdaki globalleşme ise, farklı kültürlerin Post-modern söylem üzerinde temellenen çok parçacılık özellikleriyle birlikte, toplum sözleşmesinin bir anlamda yeniden ve fiilen uygulanmasıdır (Yalçınkaya ve diğerleri, 2012: 5).

Modern iletişim biçimleri, günümüzde, dünya ölçeğinde insanların birbirleriyle daha hızlı ve daha ekonomik iletişim kurmalarına ve duygu, düşünce ve ilgi alanlarını paylaşabilmelerine zemin hazırlamıştır. Turistlik veya iş amaçlı tüketicilerin yurt dışındaki seyahat ve iletişimleri, dünya genelinde benzer ihtiyaç ve istekleri olan pazar bölümlerinin doğmasına neden olmuştur. Son yıllarda globalleşmenin kültürel boyuttaki etkileri belirgin bir şekilde artış göstermektedir. Filmler, radyo, müzik vb globalleşmeyi yayan araçlardır (Bolat ve diğerleri, 2005: 37).

Kültürel globalleşmenin iki sonucu vardır. Birinci sonuç, mikro milliyetçilik biçiminde ortaya çıkmıştır. Globalleşme, elektronik medya aracılığıyla en küçük farklılığı

bile tüm dünyaya sunan, ayrıca siyasal açıdan kültürel farklılık ilkesini, demokratik hak ve özgürlükler alanının önemli bir parçası gören bir anlayışı yaygınlaştırmaktadır. Globalleşmenin kültürel boyutunun ikinci sonucu, dünya çapında kültürel bir örnekliğin önünü açmış olmasıdır (İçel, 2008: 126).

Kültürel globalleşme; çok kültürlülüğü, ulus-devlet içinde kültür çeşitliliğini yaratan, ulaşım ve iletişim ağlarındaki hızlı gelişmelerdir. Böylece, kültürler arasındaki farklar azalmakta ve demokratikleşme, insan hakları, hukuk devleti, çevre, savaş, doğal afetler gibi pek çok konuda da ortak tepkiler ortaya çıkmaktadır. Kültürel globalleşmenin olumsuz etkisi ise, ekonomik rekabet açısından önde gelen gelişmiş ülkelerdeki değerlerin, gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelerde kültür yozlaşması yaratması, bu toplumlara daha fazla tüketime yönlendirerek bir “tüketim toplumu” oluşturması tehlikesidir. Sonuç olarak globalleşme, tanımı ve boyutlarıyla coğrafi sınırları ve devletleri birbirinden ayıran bir öge olmaktan çıkmaktadır (Yalçınkaya, 2012: 5).

Globalleşme, tek boyutlu bir süreci ifade etmemektedir. Bu durumun getirdiği zorluklar nedeniyle birçok globalleşme tanımı yapılmıştır. Tablo 3’de genel bir globalleşme tanımı yapılmış, globalleşmenin boyutlarıyla olan ilişkisi ele alınarak genel bir değerlendirmeye gidilmiştir.

Tablo 3: Globalleşmenin Boyutları ve Tanımları

Globalleşmenin Boyutu	Globalleşmenin Tanımı
Genel Olarak Globalleşme	Ulusal unsurların tüm dünyaya yayılması, uluslararası unsurların ise ulusal hale gelmesidir
Ekonomik Globalleşme	Ticaretin, üretimin, yatırımın, finansal faaliyetlerin, teknolojinin, ekonomik sistem ve ideolojilerin uluslararasılaşması sürecidir.
Siyasi Globalleşme	Ulusal toplum düzeyinde geçerli olan politik yönetim modellerinin global düzeyde geçerlilik kazanması ve yaygınlaştırılmasıdır
Kültürel Globalleşme	Ulusal kültürlerin farklı ulusal kültürlerden etkilenmesi veya onları etkilemesi, belirli ulusal kültürlerin yaygınlaşması sürecidir.

Kaynak: Karluk, 2007: 2

2.2.2 Globalleşmeye Farklı Yaklaşımlar

Günümüzde globalleşmeye yönelik yaklaşımlar; “radikaller” (hyperglobalists), “kuşkucular” (skepticals) ve “dönüşümcüler” (transformationalists) şeklinde üçlü bir sınıflamaya tabi tutulmaktadır (Held ve diğerleri, 1999: 1-4). Bu tür bir sınıflama ile

globalleşmeyi farklı bakış açılarından tanımlayan, sebep ve sonuçlarını açıklamaya çalışan yaklaşımların bir araya toplanması sağlanmıştır (Kaya, 2009: 4).

2.2.2.1 Radikaller (Hyperglobalists)

Radikaller, aşırı globalleşmeciler diye de adlandırılmaktadır. Radikallere göre ulus devlet, globalleşme sürecine paralel olarak önemini kaybetmektedir. Global piyasa, politikanın yerini alır; çünkü piyasa mekanizması hükümetlerden daha rasyonel çalışmaktadır. Global piyasanın gelişimi, toplum içinde daha yüksek rasyonaliteye vurgu yapmaktadır. Politikalar yerel ya da ulusal ölçekte etkili olsalar bile, global ekonominin hareketlerini etkileyebilecek güce sahip değildirler. Vatandaşların politikayla daha az ilgilenmeleri ya da politikacıların vatandaşlar üzerinde daha çok hayal kırıklığı yaratıyor olmaları globalleşme sürecinin bir sonucudur. Radikaller denildiğinde akla gelen ilk isimler olarak; Kenichi Ohmae, Francis Fukuyama ve Thomas Freidman sıralanmaktadır. (Giddens, 1999: 56).

Radikallere göre, piyasalar artık devletlerden daha güçlüdür. Devletlerin otoritesindeki bu gelişme ise, yerel otoritelerin ve birliklerin diğer kurumlar ile artarak yaygınlaşması şeklinde görülmektedir. Radikaller, dünya toplumunun, geleneksel ulus devletlerin yerini almakta olduğuna ya da olacağına inanmaktadırlar. Ayrıca yeni toplumsal örgütlenme biçimlerinin ortaya çıktığı düşüncesindedirler (Hablemitoğlu, 2004: 20). Ancak bu grup içinde yer alanlar, homojen değildirler. Örneğin neo-liberaller, devlet gücü üzerinde piyasanın ve bireyselin başarısını kabul ederken; radikaller içinde yer alan neo-marksistler, çağdaş globalleşmeyi baskıcı global kapitalizmin temsilcisi olarak değerlendirmektedirler. Bu ideolojik yaklaşımlardaki farklılıklara rağmen, bugün giderek artan bir biçimde bütünleşmiş global bir ekonomin mevcut olduğuna ilişkin düşünceleri de paylaşmaktadırlar (Held ve diğerleri, 1999: 2-4).

Radikaller, globalleşme sürecinin global ekonomide kaybedenler kadar kazananları da yarattığına inanmaktadır. Geleneksel merkez-çevre yapısının yerine geçen, “yeni bir global işbölümü” yaklaşımının yükseldiğini kabul etmekle beraber; Güney ve Kuzey arasındaki “artan bir uyumsuzluğun” olduğuna da inanmaktadırlar. Hükümetler, globalleşmenin sosyal sonuçlarını idare etmeli ve kazanan ve kaybedenler arasındaki kutuplaşmayı global ekonomik düzen içinde birbirine bağlayabilmelidirler. Bu süreçte, en

azından global ekonomik rekabetin “sıfır toplamlı” üretimde bulunması söz konusu değildir. Ekonomi içinde belli grupların durumu kötüleşse bile, hemen hemen bütün ülkelerin belli malların üretiminde karşılaştırmalı üstünlüğü söz konusudur (Bozkurt, 2000: 20).

Radikaller, sosyal devlet anlayışını benimsememektedirler. Sosyal devlet, gerçekleştirdiği varsayılan yararların tersine bireylerin kendilerine duydukları güveni zayıflatmakta ve özgür düşünceye sahip toplumu kötü yönde etkilemektedir. Klasik sosyal demokrasinin aksine yeni liberalizm globalleşmekte olan bir teoridir. Yeni liberaller, dünya çapında kendilerinin daha yerel birliklerle işbirliğine girmelerini sağlayan bir yaklaşımı izlemektedirler (Giddens, 2000: 24-25).

Radikallere göre, global ekonominin yükselişi, radikal yeni dünya düzeninin temeli olarak; global düzeyde kültürel karışım, global yayılma ve yönetim kurumlarının doğuşu, köklü bir biçimde yeni dünya düzeninin temsilcileri ve ulus devletinin sonu olarak yorumlanmaktadır. Böylece, global ve bölgesel hükümetler daha çok güçlenmekte, devletlerin egemenliği azalmaktadır. Bunun yanında, ülkeler arasında uluslararası işbirliği kolaylaşmaktadır. Artan global iletişim sayesinde de farklı ülkeler halklarının, ortak çıkarlarının daha çok farkına vardığının ve global bir uygarlığın doğuşu için ortak bir zeminin oluştuğunu iddia etmektedirler (Hablemitoğlu, 2004: 20).

2.2.2.2 Kuşkucular (Skepticals)

Radikallerin tam karşısında yer alan kuşkucular, globalleşme karşıtları olarak da anılmaktadır. Globalleşme karşıtı olarak akla gelen ilk isimler; Noam Chomsky, Paul Hirst, Grahame Thompson ve Immanuel Wallerstein’ dir.

Yaşadığımız dünyada hiçbir şeyin yeni olmadığını iddia etmektedirler. Kuşkucular, globalleşmenin geçmişine bakarak, o dönemde de önemli derecede para ve mal hareketinin oluşmuş olduğunu söylemektedirler. Günümüzde hala birçok ülkenin oldukça katı bir biçimde uyguladıkları ulusal sınır kontrollerine karşılık, 19. yüzyılda insanların pasaport bile kullanmadıklarını savunmaktadırlar. Kuşkucular, dünya ekonomisinde duvarların kaldırılması yönündeki günümüzde yaşanan gelişmelerin, 100 yıl öncesine benzer bir duruma geri dönüşten başka bir şey olmadığını iddia etmektedirler. Kısacası,

globalleşmenin yeni bir süreç olduğunu kabul etmeyerek; herkesin bu terimle bu kadar ilgili olmasını, zamanın ideoloji haline gelmesine bağlamaktadırlar. Onlar için globalleşme, refah devletini yok edecek minimal devlet için ve hükümeti amaçlayan çevrelerin sık sık kullandığı basit bir terimdir. Kuşkuculara göre globalleşme yeni liberallerin bir icadıdır (Giddens, 2000: 40).

Kuşkuculara göre globalleşme, beklenmeyen bir şey olmadığı gibi radikaller tarafından abartılarak dile getirilmiştir. Globalleşme sürecinin karşısında gelişen bölgeselleşme, aslında bir alternatiftir. Dünya global bir uygarlık yerine, yeni anlayışlar çerçevesinde bölünmeye doğru gitmektedir. Globalleşme, bir bütünleşme değil, farklı kültürler, farklı uygarlıklar ya da bölgeler arasında yeni çatışmaları beraberinde getirecektir. Yine kuşkuculara göre, dünya ekonomisinde eşitsizlikler vardır. Bu durum, neo-liberallerin dediği gibi global bir uygarlığın doğuşundan ziyade, kökten dinciliğin ya da saldırgan milliyetçiliğin doğuşuna yol açacağını savunmaktadırlar. Ayrıca kuşkucular, globalleşme sürecinin ekonomik ya da teknolojik gelişmelerin sonucunda ortaya çıkan bir olgudan ziyade, bir ideolojik tutum olduğunu iddia etmektedirler (Bozkurt, 2003).

Bu grubun bazı üyelerine göre, globalleşmeyi yenedünya düzeni, postmodernizm, yerelleşme ve neo-liberalizmi birbirinden ayrı düşünmemek gerekir. Çünkü söz konusu anlayış ve söylemlerin tamamı, kapitalizm ile bağlantılıdır. Bunlar, ancak kapitalizm bağlamında açıklanabilirler. Globalleşme, kapitalizmin diasporası, yani onun dünyaya dağılıp yayılması, dünyayı kuşatmasıdır. Globalleşme, kapitalist modernlik ile birlikte düşünülmelidir (Kızılçelik, 2003: 19).

2.2.2.3 Dönüşümcüler (Transformationalists)

Bu grup globalleşmeyi, modern toplumları ve dünya düzenini yeniden şekillendiren hızlı sosyal, siyasal ve ekonomik değişmelerin aralarındaki güç olarak görmektedir. Artık dış ya da uluslararası ile içişleri arasında açık bir ayrım görülememektedir.

Ekonomik bağlamda ise, önceki pazardan çok daha bütünleşmiş yeni bir global pazar oluşmuştur. Karşılıklı alınıp satılan malların miktarı, 19. yüzyıla göre artış göstermiştir. Bundan daha da önemlisi, ekonominin giderek daha fazla bir şekilde hizmet sektörüne bağlı hale gelmesidir. Bilgi, eğlence, iletişim ve en önemlisi elektronik ve finans ekonomisi içeren hizmetler, ekonomideki en önemli sektör haline gelmiştir. İletişimde

meydana gelen gelişmeler sayesinde, eski yapılar yıkılmaya, eski alışkanlıklar unutulmaya ve kültürler de diğer kültürlerle etkileşime girmeye başlamıştır (Bozkurt, 2003).

Giddens'in de dahil olduğu dönüştürücüler, ulusal hükümetlerin otoritelerini ve güçlerini yeniden yapılandırdığını kabul ettiği halde, radikallerin “egemen ulus devletin sonunun geldiği” iddialarını ve kuşkucuların “hiçbir şey değişmedi” tezini reddetmektedirler. Dönüştürücüler açısından bakılığında ise, ulus-devlet yeniden yapılanma içerisine girmiştir. Bu yapılanmanın koşulu da ulus-devletin dünyadaki konumu, globalleşmeyle olan yakından ilgisidir. Bu gruba göre, ulus-devletler hala güçlüdürler ve siyasi liderler dünyada önemli rollere sahiptirler. Fakat ulus-devletlerin yeniden yapılanması sürecini de kimselerin yadsıyamayacağını ve ulus kimliklerinin de yeniden düşünülmesi gerektiğini savunmaktadırlar (Esgin, 2001: 189-190).

Dönüştürücü yaklaşımın ayırt edici bir özelliği, globalleşmenin yalnızca ekonomik yönüyle değil, ekonomi-dışı yenilikçi ve dinamik yönüne de odaklanmasıdır. Ayrıca, daha yüksek demokrasi standartları, daha iyi yaşam, insan haklarının ilerlemesi, özgürlüklerin gelişmesi gibi alanlarda da globalleşmenin içine alınmış ülkelerin model oluşturacak şekilde sıçramalar gerçekleştireceğine olan inançlarıdır (Şen, 2008: 142). Bu yaklaşımları Tablo 4’de özetlersek;

Tablo 4: Globalleşmeye Farklı Yaklaşımlar

Yaklaşım	Temel Görüş
Radikaller	Radikallere göre globalleşme, modern toplumları ve toplum düzenini yeniden biçimlendiren hızlı, toplumsal, siyasal ve ekonomik değişimlerin gerisindeki temel itici güçtür. Globalleşen piyasa kavramı üzerine durarak, piyasanın ulusal ve yerel ölçekteki politikalar üzerinde belirleyici bir egemenlik kurduğu varsayımını savunmaktadırlar.
Kuşkucular	Globalleşme sürecinin yepyeni bir olgu olduğu yaklaşımına kuşkucu bir tutum takınmışlardır. Globalleşmenin yeni bir süreç olduğunu kabul etmeyip, refah devletini yok edecek minimal devlet ve hükümeti amaçlayan çevrelerin sık sık kullandığı basit bir terim olarak algılamaktadırlar. Bu gruba göre globalleşme, beklenilmeyen bir şey değildir; sadece bu süreç radikaller tarafından abartılarak bir efsane haline getirilmiştir. Dünya ekonomisi geçmişte olduğundan daha az bütünleşmiştir.
Dönüştürücüler	Dönüştürücülere göre ise globalleşme, modern toplumların ve dünya düzenini yeniden şekillendiren hızlı sosyal, siyasal ve ekonomik değişimlerin arkasındaki temel güç olarak görülmektedir.

Kaynak: Fox, 2001: 31; Gavcar ve Dirlik, 2005: 81-82; Yalçınkaya ve diğerleri, 2012: 6

Sonuç itibariyle üç yaklaşım arasında ana farklılık, savundukları yani temsil ettikleri dünya görüşlerindedir. Globalleşme tartışmalarının öncesinde, evrenselci bir tutumla hareket eden liberaller ve bazı Marksistler, globalleşme sürecini, mevcut yaklaşımların sonucu olarak değerlendirmişlerdir. Bu sürecin kapitalist piyasa ekonomisi içerisinde gerçekleşmesi neo- liberallerce desteklenmiş; fakat neo-marksistlerce eleştirilmiştir. Bu iki zıt düşünce, ulus devletin aşıldığı ve global bir uygarlığın doğmakta olduğunu savunan radikaller içinde benzer görüşleri savunmaktadırlar. Globalleşme karşısında yer alan şüpheciler ise, kapitalizm ve piyasa mekanizmasına tepki gösteren sol grup yanında, ulus devlete ve ulus egemenliği kavramlarını savunan sağ grup destekleyicilerinden oluşmaktadır (Bozkurt, 2003). Globalleşme, bu farklı yaklaşımlar ışığında Tablo 5’de kavramsallaştırılmıştır.

Tablo 5: Globalleşmenin Kavramsallaştırılması

Globalleşme Yaklaşımları	Radikaller (Hyperglobalist)	Kuşkucular (Skeptical)	Dönüşümcüler (Transformationalis)
Yeni Olan Ne?	Global bir çağ	Ticaret blokları	Global bağlılık
Hâkim Özellikler	Global bağlılık Global yönetim Global sivil toplum	1890’dan daha az bağımsız bir dünya	Yoğun ve derin globalleşme
Ulusal Hükümetlerin Gücü	Geriliyor Aşmıyor	Güçlenmiş ya da Gelişmiş	Yeniden inşa edilmiş Yeniden yapılanmış
Globalleşmenin İtici Gücü	Kapitalizm Teknoloji	Devlet Piyasalar	Modernitenin birleştirici güçleri
Tabakalaşma Kalıpları	Eski hiyerarşilerin aşınması	Güney’in marjinalleşmesi	Dünya düzeninin yeni mimarisi
Hâkim Motif	Mcdonalds, Madonna, vs.	Milli çıkar	Siyasal topluluğun değişimi
Globalleşmenin Kavramsallaştırılması	İnsani eylemin çerçevesinin yeniden düzenlenmesiyle	Uluslararasılaşma ve Bölgeselleşme	Bölgeler arasındaki eylemlerin ve bölgelerarası ilişkilerin yeniden düzenlenmesiyle
Tarihsel Yörünge	Global uygarlık	Bölgesel bloklar Uygarlıklar çatışması	Belirsizlik: Global bütünleşme ve parçalanma
Argümanların Değerlendirmesi	Ulus devletin sonu	Uluslararasılaşma devletin kabulü ve desteğine bağlı	Globalleşme, devletin otoritesini dünya siyasetini dönüştürüyor

Kaynak: Bozkurt, 2003

2.2.3 Globalleşmenin Aktörleri

Globalleşme sürecine baktığımızda, çeşitli faktörlere müdahale ederek bu süreci hızlandıran ve yön veren aktörlerin olduğunu görmekteyiz. Bu aktörler, günümüzde devletlerarası ilişkileri düzenlemekte, uluslararası sistemin giderek global bir sistem haline gelmesini sağlamaktadırlar. Bu aktörlerin ortak özelliği, az ya da çok globalleşme sürecine etki edebilme ve yönlendirme yeteneğine sahip olmalarıdır. Bu aktörleri; Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması (GATT), Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Uluslararası Para Fonu (IMF), Birleşmiş Milletler (UN), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) şeklinde sıralamak mümkündür.

2.2.3.1 Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması (GATT)

Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması, 30 Ekim 1947 tarihinde imzalanmış ve 10 Ocak 1948'de yürürlüğe girmiştir. GATT, uluslararası ticareti düzenleyen, çok taraflı bir antlaşma olup, 110'u aşkın üyesi bulunmaktadır. GATT'ın başlıca fonksiyonlarını şu şekilde sıralamak mümkündür (Bolat ve diğerleri, 2005: 41):

- Uluslararası ticaret ortamını serbestleştirme ve daha istikrarlı hale getirmeye yönelik bir “uluslararası ticaret forumu” özelliği taşımak,
- Üye ülkelerin uluslararası ticarete uyacakları ve üzerinde çok taraflı olarak uzlaşmaya varılmış bir kurallar bütünü olmak,
- Koruma aracı olarak sadece gümrük tarifelerini kullanmaktır.

1948 yılında ortaya çıkan GATT, günümüze kadar geçen sürede, uluslararası ticareti düzenleyen ve üzerinde anlaşılan uluslararası nitelikteki tek çok taraflı sözleşmedir. Günümüzün ticari ilişkilerinde rekabeti bozan ve ticareti kısıtlayan engellerin görüldüğü ve çözüme bağlandığı en önemli uluslararası bir kuruluş haline gelmiştir. GATT çerçevesinde oluşturulan dünya ticaret sistemi, antlaşmaya taraf olan ülkelerin tümünün uymayı taahhüt ettikleri bir kurallar dizisinden oluşmaktadır. Dünya ekonomisinin zaman içerisinde karşılaştığı çeşitli güçlükler ve yaşadığı değişimler sonucunda, GATT ana metni değiştirmeksizin sisteme bir dizi ekler yapılmıştır (Bolat ve diğerleri, 2005: 42).

GATT sisteminde en kapsamlı ve globalleşme sürecine hız kazandıran kapsamlı değişiklikler, 1986 yılında başlayan ve 1993 yılında sona eren Uruguay Turu müzakereleri sürecinde yapılmış ve GATT kurallarına tarım, tekstil gibi yeni ekler eklenmiştir. Bu turun en önemli sonucu, globalleşmenin temel aktörü olan ve globalleşme sürecine hız kazandıran Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulmasıdır. Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulmasıyla, 1948 yılından bu yana dünya ticaretini yön veren ve gerektiğinde de yönlendiren GATT ortadan kaldırılmıştır (Bolat ve diğerleri, 2005: 42-43).

2.2.3.2 Dünya Ticaret Örgütü (WTO)

Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Eylül 1986'da başlayan ve 15 Aralık 1993 tarihinde tamamlanan Uruguay Turu müzakereleri sonucunda, 15 Nisan 1994'te Marakeş'te imzalanan ve 1 Ocak 1995'te yürürlüğe giren, Nihai Senet içerisinde yer alan Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması ile kurulmuştur.

WTO'nun amaçları, GATT'ın gerçekleştirmek istediği amaçlara büyük benzerlik göstermektedir. Bunlar (Karluk, 2007: 310-311):

- Hayat standardını yükseltmeyi, istihdamı arttırmayı, mal ve hizmet üretim ve ticaretini geliştirmeyi, dünya kaynaklarının sürdürülebilir kalkınma hedeflerine en uygun şekilde kullanımına imkân vermeyi ve çevreyi korumayı, farklı ekonomik seviyedeki ülkelerin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde mevcut kaynaklarını geliştirmeyi,
- Gelişme yolundaki ülkelerin ve bunların arasında yer alan en az gelişmiş ülkelerin artan dünya ticaretinde ekonomik kalkınma ihtiyaçları ile orantılı bir pay elde etmelerini sağlamayı,
- Karşılıklı çıkar esasına dayalı ve gümrük tarifelerinde ticaretin karşılaştığı diğer engellerde önemli indirimler sağlayan ve uluslararası ticaret ilişkilerinde ayrımcı işlemleri ortadan kaldıran antlaşmalar yapmayı,
- Uruguay Turu Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri'nin sonuçlarını içeren bütünleştirilmiş, uygulanabilir ve kalıcı birçok taraflı ticaret sistemi geliştirmeyi,
- Çok taraflı ticaret sisteminin ana ilkelerini korumayı amaçlamaktadır.

Günümüzde tüm Batılı sanayileşmiş ülkeler Dünya Ticaret Örgütü'ne üyedir. Eski Doğu Blok'u ülkeleri ile Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan bağımsız ülkelerin çoğunluğu da Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olmuştur. 2002 yılında 143. üye olarak Çin, 144. üye olarak da Tayvan örgüt bünyesine katılmıştır. Bugün Dünya Ticaret Örgütü üyesi yaklaşık 150 ülkenin dünya ticaretindeki toplam payları % 97'nin üzerindedir (Bolat ve diğerleri, 2005: 44).

Günümüze baktığımızda, Dünya Ticaret Örgütü ticaretin evrenselleşmesinde, amaçladıkları hedefler doğrultusunda globalleşme sürecinin hızlanmasında en önemli aktörlerden biri olduğunu söyleyebiliriz.

2.2.3.3 Uluslararası Para Fonu (IMF)

İkinci Dünya Savaşı devam ederken, ABD ve İngiltere yeni uluslararası para sistemine ilişkin projelerini bütün ilgili üyelere danıştıktan sonra, 21 Nisan 1944 tarihinde bir anlaşmaya varmışlar ve bunu açıklamışlardır. Haziran 1944 de Atlantic City'de üzerinde anlaştıkları konuları tartışmaya açmışlardır. Üzerinde anlaştıkları metni, Bretton Woods'ta 1-22 Temmuz 1944 tarihleri arasında toplanan Birleşmiş Milletler Para ve Finans Konferansı'na sunmuşlardır. 44 ülkenin katıldığı Bretton Woods konferansı sonrasında, savaştan sonraki uluslararası para sisteminin esasları kabul edilmiş ve bir anlaşma imzalanmıştır. Bretton Woods anlaşması ile dünya çapında iki büyük kuruluş yaratılmıştır: Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (WB) (Karluk, 2007: 353).

Uluslararası Para Fonu, Bretton Woods Sistemi'nin yürütülmesinden sorumlu bir kurum olarak ortaya çıkmakla birlikte, bu sistemin yıkılışından sonra uluslararası parasal ve mali düzeni sağlamakla ilgili görevlerini sürdürmektedir. Bugün örgütün üye sayısı, 180'nin üzerinde ve bu ülkelerin dünya ticaretindeki payları % 90'nı aşmış durumdadır. Bu örgüte üye olan ülkeler, aynı zamanda Dünya Bankasına da üyedirler (Bolat ve diğerleri, 2005: 45).

Uluslararası Para Örgütü'nün amacı, uluslararası refahı arttırmaya yönelik olarak uluslararası ticaretin ve işbirliğinin geliştirilmesinin önüne geçebilecek düzenlemelerin ortaya çıkmasına engel olmaktır. Bunun için Fon, ödemeler dengesi açıkları ile karşı karşıya kalan ülkelere gerekli katkıyı sağlayarak, bu ülkelerin dış ticareti kısıtlayıcı

önlemlere başvurmalarını önlenmesi amaçlanmaktadır. Bu örgütün imkânları, kredi niteliğinde olmayıp, düşük faizli fon (fund), imkân veya kolaylık (facility) olarak tanımlanmaktadır. Bu örgütün amaçlarını kısaca şöyledir (Karluk, 2007: 355; Bolat ve diğerleri, 2005: 45):

- Uluslararası parasal işbirliğini teşvik etmek,
- Uluslararası ticaretin genişlemesini ve dengeli bir şekilde büyümesini kolaylaştırmak,
- Döviz kurlarında istikrarı sağlamak,
- Çok taraflı ödemeler sisteminin kurulmasına yardım etmek,
- Ödemeler dengesi finansmanında sorunu olan üye ülkelere finansal destek sağlamak,
- Üye ülkelerin rekabetçi devalüasyonlara başvurmalarına engel olmak,
- Genel kaynakların üye ülkelerin kullanımına gerekli hallerde geçici olarak sunulmak.

Günümüzde IMF, hızla gelişen ve bir çığ gibi büyüyen globalleşme karşısında farklı reformlar yapmak zorunda kalmaktadır. Global ekonomiye ayak uydurmak için yapılacak reformlar ile globalleşme sonucunda doğabilecek krizler ortadan kalkacaktır.

2.2.3.4 Dünya Bankası (WB)

Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ile birlikte, 1-22 Temmuz 1944 tarihleri arasında Bretton Woods'ta toplanan Birleşmiş Milletle Para ve Finans Konferansı'nda kurulmuştur. Merkezi Washington'da bulunan Dünya Bankası'nın 2007 yılında 185 üyesi bulunmaktadır. Uluslararası Para Fonu ile Dünya Bankası benzer kuruluşlardır. Fakat ana sözleşmelerine göre bu kuruluşların faaliyet alanları birbirinden ayrılmaktadır. Uluslararası Para Fonu, uluslararası mali konularla ilgilenirken; Dünya Bankası, az gelişmiş ülkelerin kalkınma sorunlarıyla ilgilenmektedir (Bolat ve diğerleri, 2005: 46).

Dünya Bankası'nın amaçları, ana sözleşmesinin birinci maddesinde şöyle sıralanmıştır (Karluk, 2007: 403):

- Üye ülkelerin, kalkınma ve yeniden yapılanma çabalarına, verimli sermaye yatırımları kanalıyla yardımcı olmak,
- Özel yabancı yatırımlara garanti vermek, kredi vererek desteklemek ve özel sermayenin yetersiz olduğu durumlarda kendi kaynaklarını kullanmak suretiyle destek sağlamak,
- Uluslararası ticareti geliştirmek, ödemeler dengesi sağlamak için kalkınma amaçlı uluslararası yatırımları özendirmek,
- Diğer kanallardan sağlanan kredileri yeniden düzenleyerek, daha yararlı alanlarda kullanılmasını sağlamak,
- Savaş dönemlerinden barış dönemlerine geçişte, uluslararası yatırımlara yön vermektir.

1980'li yıllara kadar proje kredileri veren ve bir kalkınma örgütü gibi çalışan Dünya Bankası, son zamanlarda yapısal uyarılama programları adı altında politikalar yapan ve yapısal uyum kredileri üreten bir konumdadır. Tek proje veya faaliyetler yerine, bir ülkenin ekonomik, toplumsal ve yönetsel yapı ve dengelerini değiştirmek için çalışmaktadır (Bolat ve diğerleri, 2005: 46).

Dünya Bankasının 2002 tarihli raporunda globalleşme sonucunda pek çok sorunların meydana geldiğinin (yoksulluk vb), bunun nedeninin de globalleşmenin tam olarak gerçekleşmemesinden kaynaklandığı belirtilmiştir. Bu amaçla Dünya Bankası, tam olarak globalleşmeyi gerçekleştiremeyen ülkelere yönelik ajanda sunmaktadır. Bu ajandanın içerisinde daha iyi bir yatırım oluşturmak için politika reformundan, sağlık ve eğitime kadar pek çok konu bulunmaktadır (World Bank: 2002: 1-2).

2.2.3.5 Birleşmiş Milletler (UN)

Birleşmiş milletler, dünya barışını ve güvenliğini sağlamak, temel hak ve özgürlükler ışığında ülkeler arasında dostluk ilişkilerini geliştirmek; ekonomik, toplumsal,

kültürel ve beşeri sorunları çözmek için uluslararası işbirliğini sağlamak amacıyla 24 Ekim 1945'te kurulan ve merkezi ABD'nin New York kenti olan uluslararası bir örgüttür (Bolat ve diğerleri, 2005: 47).

Birleşmiş Milletlerin amaçlarını şunlardır (Bolat ve diğerleri, 2005: 47; Karluk, 2007: 121):

- Dünya barış ve güvenliğini sağlamak,
- Silahlanmanın denetlenmesi ve silahsızlanma,
- Uluslararası dostça ilişkiler geliştirmek,
- Ekonomik, sosyal, kültürel alanlarda uluslararası işbirliğini sağlamak,
- Üyelerinin dış politikalarını uyumlaştıran bir merkez olmak,
- İnsan hakları vb. konularda birçok amacı bulunmaktadır.

Birleşmiş Milletler, özellikle UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı), globalleşmenin başarısız bir proje olduğunu savunmakta ayrıca, globalleşmeyi yine de kendisi için bir veri olarak görmektedir. Globalleşmenin ehil bir durum kazanabilmesi için ise insanî gelişim mantığının yoksullukla mücadele politikalarının merkezine oturması gerekliliğini savunmaktadır. Başka bir ifadeyle Birleşmiş Milletler, kendilerini globalleşme gibi bir misyonun sahibi değil; bu durumu veri olarak kabul eden bir tavırdaki görmektedir ve globalleşmenin başarısız bir süreç olduğu, öte yandan insanî gelişim kriterleri ile revize edildiği takdirde zararlı etkilerin bertaraf edileceği öne sürülmektedir (Tireli, 2009: 134-148).

2.2.3.6 Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)

Uluslararası Çalışma Örgütü, I. Dünya Savaşı sonunda Paris Barış Konferansı'nda oluşturulan Milletler Cemiyeti'nin özel hükümetler arası organı olarak kurulmuştur. ILO Sözleşmesi, Ocak- Nisan 1919 tarihleri arasında Paris Barış Konferansı'nda oluşturulan bir komisyon tarafından yazılmıştır. İlk Uluslararası Çalışma Konferansı, işçi işveren temsilcileri ile hükümet temsilcilerinin katılımıyla Washington'da 29 Ekim 1919 tarihinde toplanmış ve 6 Uluslararası Emek Sözleşmesini kabul etmiştir. 14 Aralık 1946 tarihinde

ILO ile BM arasında yapılan anlaşma ile örgüt, BM bünyesinde yer alan ilk kuruluş olmuştur. ILO'nun dört organı vardır.

ILO'nun temel görevleri şunlardır (Bolat ve diğerleri, 2005: 48 ve Karluk, 2007: 138):

- Uluslararası emek sözleşmelerini düzenlemek,
- Çalışanların çalışma saatlerini ve ücretlerini düzenlemek,
- Sosyal güvenlik konularında asgari standartlar koymak ve tavsiyelerde bulunmak,
- Ülkelerdeki çalışma koşullarında ve bu alana ilişkin uygulamalarda standartlar oluşturmak,
- Uluslararası rekabet, işsizlik, eksik istihdam, işçi-işveren ilişkileri, ekonomik kalkınma, uluslararası göçmenlerin korunması, sendikal hakların savunulması vb alanlarda araştırmalar yapmaktır.

ILO izlemiş olduğu yöntemlerle globalleşme sürecini etkilemektedir. Bu yöntemler şunlardır (Bolat ve diğerleri, 2005: 48-49):

- Temel insan haklarını geliştirmek,
- Çalışma ve yaşam koşullarını iyileştirmek,
- İstihdam olanakları yaratmak ve uluslararası politika ve programlar oluşturmak,
- Uluslararası çalışma standartları oluşturmak ve bu standartların izlenmesi için uygun mekanizmayı meydana getirmek, bu bağlamda da standartların uygulanması için ulusal mercilere yol gösterici olma,
- Ülkelerin söz konusu politikalarını hayata geçirmelerine yardımcı olmak,
- Kapsamlı bir uluslararası teknik işbirliği programının sosyal tarafların aktif ortaklığı ile oluşturulmasını ve uygulanmasını sağlamak,
- Bütün bu amaçları gerçekleştirebilmek için de dünya ölçeğinde eğitim, öğretim, araştırma ve yayın faaliyetlerinde bulunmaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 21. YÜZYILI ŞEKİLLENDİRECEK ÖNEMLİ KAVRAM OLARAK GLOBAL SİVİL TOPLUM

3.1 Genel Olarak

Sivil toplum kavramı, eski çağlardan beri ele alınıp incelenen ve üzerinde çokça tartışılan kavramlardan biridir. Kavram; ilk ele alındığı zamanki gibi canlılığını koruyamamasına rağmen 1980 ve 1990'larda belli kavramların etkisiyle yeniden gündeme getirilip tartışılmıştır. Günümüzde bu kavramı gündeme getiren ise, globalleşme sürecinin kendisinden başkası değildir. Sivil toplum kavramı kazandığı yeni içerik ve ad değişimiyle uluslararası arenada kendine yer edinmeyi başarmıştır. Kavram, “global sivil toplum” adı altında günümüzde tekrar tartışılır hale gelmiştir.

Sivil Toplum Örgütleri (Non-Governmental Organizations-NGOs), sivil toplumun aktörleri olarak anılmakta ve gerek toplumsal gerekse de siyasal yaşamın en önemli belirleyicileri olarak karşımıza çıkmaktadırlar. NGOs, artık yerel ve ulusal olmaktan çıkmış, özellikle globalleşmenin etkisiyle global bir nitelik kazanmış ve dünya ölçeğinde örgütlenme ve etkinlik kazanma özelliğine ulaşmıştır.

Globalleşmenin etkisiyle global düzeyde faaliyet göstermeye başlayan Uluslararası Sivil Toplum Örgütleri (International Non-Governmental Organizations-INGOs), global sivil toplumun aktörleri olarak gündeme gelmeye ve tartışılmaya başlanmıştır. Global nitelikteki pek çok soruna, siyasi otoritenin yetersiz kaldığı durumlarda, çözüm üretmekte ve kamuoyunun dikkatini ilgili alana çekmektedirler. Özellikle 1990'lar INGOs atağa geçtiği yıllar olarak görülmektedir. Bu tarihten günümüze kadar INGOs artarak dünya gündemini oluşturmaya devam etmektedirler. INGOs dünya gündemine oturduktan sonra çokça tartışılmakta, olumlu ve olumsuz yönde bir çok eleştiriye mahruz kalmaktadırlar.

Çalışmamızın bu bölümünde, globalleşmenin ve sivil toplumun karşılıklı etkileşimi soncunda “global sivil toplumu” nasıl ortaya çıkardığına, global sivil toplumun tanım ve

kavramsal çerçevesine, NGOs ve INGOs'a değinilerek, “global sivil toplum” ile neyin kastedildiği açıklanmaya çalışılmıştır.

3.2 Globalleşme - Sivil Toplum İlişkisi

Özellikle 1980 ve 1990'lar dünyada sivil toplum olgusunun yeniden canlandığı ve yoğunlukla tartışıldığı dönemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemlerdeki tartışmalar, 1980'lerde başlayarak günümüze kadar süre gelen globalleşme süreci ve onun toplum üzerindeki etkisidir. Bu süreç içerisinde sivil topluma olan ilginin artmasının nedeni, 1970'lerin sonunda başlayan ve 1980'lerde devam eden Latin Amerika ve Doğu Avrupa ülkelerindeki demokrasiye geçiş sürecidir (Scholte ve Keyman: 2005: 14).

Keyman'a göre, globalleşmenin sivil toplumun yeniden canlanması üzerindeki etkisini iki başlık altında toplamak mümkündür. Bunlardan birincisi; özellikle neo-liberal globalleşme süreci içerisinde devletin toplumda refahı, ekonomik kalkınmayı, çevresel ve toplumsal sorunları çözümedeki etkisinin azalmasıyla birlikte sivil toplumun yeniden canlanma süresi arasındaki paralelliktir. İkincisi ise, 1980 ve 1990'larda ekonomiden çevreye, insan haklarından kültürel kimlik taleplerine kadar, ulusal veya yerel düzeyde temel toplumsal sorunların özüne bakıldığında bunların aslında global sorunlar olduğudur. 1980 ve 1990'larda ortaya çıkan bu global sorunlara global çözümler getirmekte ne devletlerin kendisi, ne sahip oldukları demokrasileri, ne de siyasi partileri yeterli olmamaktadır. Bu durum, üçüncü bir sektör olan sivil toplumu gündeme getirmektedir. Sivil toplumun yeniden canlanma süreci, aynı zamanda sivil toplumun globalleşme sürecini de gündeme getirmiştir (Keyman ve Scholte, 2005: 14-15).

Başka bir ifadeyle, 1980 ve sonrası dünyadaki ekonomik, siyasal, kültürel değişiklikleri ifade etmek için kullanılan ve 1990'lı yıllarda Sovyet sisteminin yıkılmasıyla tek kutuplu hale gelen dünyada ivme kazanan globalleşmenin, demokratikleşmeyi ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için sivil toplum kavramının canlandığı veya canlandırıldığı görülmektedir (Arslanel ve Hamdemir, 2007: 16).

Acar'a göre, globalleşme sivil toplumun gelişmesine birçok imkân sunmuştur. Bu imkânlar sayesinde kamu otoritelerine karşı bireyler daha etkin direnme gücüne kavuşmuşlardır. Bunlar imkanlar (Acar, 2003: 79-80):

1. İlk olarak, globalleşmenin ulus-devlet anlayışı uygulamasını zayıflatarak sivil toplumun gelişmesine ve büyümesine elverişli bir ortam yaratmasıdır. Ülke sınırları içerisinde belirli bir ideoloji, din, dil veya bunların kompozisyonundan oluşan belirli bir yaşam tarzını benimsetmeye çalışan pek çok ulus devlet globalleşmenin sonucunda sınırların aşınması, dünyadaki başka yönetim tarzları ve refah düzeylerinden toplumların haberdar olmasını sağlamış ve sivil toplum gelişmesini engelleyen otoriter devlet anlayışı ve uygulamalarının büyük bir direnişle karşılanmasına neden olmuştur.
2. Globalleşmenin sivil topluma sunduğu ikinci imkân ise örgütlenme kolaylığıdır. Demokrasinin ve insan haklarının güçlenmesine paralel olarak, basın ve örgütlenme özgürlüğünün önündeki engellerin kalkması, iletişim imkânlarının gelişmesiyle benzer hedefleri gerçekleştirmek isteyen insanlar daha kolay bir araya gelmeleri ve güçlerini birleştirmeleri için elverişli bir ortam oluşmuştur.
3. Son olarak ise globalleşme, sivil toplum örgütlerinin varlığını duyurma, mesajlarını hem iç hem de dış kamuoyuna ileterek geniş kitlelere daha hızlı ve etkili biçimde ulaşma imkânı sağlamıştır. Bugün gerek Yeşil Barış (Greenpeace) ve Uluslararası İnsan Hakları Örgütü gibi uluslararası, gerekse insan hakları, düşünce çevre vb alanlarda örgütlenmiş yerel sivil toplum kuruluşları; gazeteler, televizyonlar, internet vb araçlar sayesinde eylem ve mesajlarını tüm dünyaya duyurabilmektedirler. Bunun sonucunda siyasi otorite, belli bir politika uygulamasına başlamadan önce veya bir karar almadan evvel gelebilecek tepkileri düşünerek daha duyarlı olmaya zorlanmaktadır.

Globalleşme sivil toplumu etkilediği gibi sivil toplum da globalleşmeyi belirli oranda etkilemektedir. Acar'a göre bu etkileşim sadece olumlu bir içerik taşımamakta aynı zamanda olumsuz etkiden de bahsetmek mümkündür. Sivil toplumun globalleşme sürecine olan olumlu ve olumsuz etkisini şöyle açıklamaktadır (Acar, 2003: 80-81);

... toplum içi ve toplumlar arası etkileşimi artırması, eskiden söz konusu olmayan yeni ilişki biçimlerinin geliştirilmesine olanak vermesi, hem mal-hizmet hem para sermaye, hem bilgi-fikir alış verişini gerek nicel, gerekse nitel olarak arttırmak suretiyle dünyanın gerçekten global bir köye dönüşme sürecini hızlandırmasıdır. ... yoksullaşma, eşitsizlik, gelir dağılımında dengesizlik, sömürü, çevreye zarar gibi argümanlar çerçevesinde... yerel ve uluslararası örgütler... dünyada yankı yapan eylemler gerçekleştirebilmektedirler. Bu eylemlerden bazıları şiddet boyutuna varmakta, can ve mal kayıplarına yol açabilmektedir.

3.3 Global Sivil Toplum

Çalışmamızın ana temasını oluşturan, aynı zamanda 21. yüzyılın en çok tartışılan kavramlarından olan “global sivil toplum”, sivil toplum kavramının globalleşmesi sürecinin bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Global sivil toplum kavramını açıklamadan evvel “Global Toplum” ve “Dünya Toplumu” kavramları, konunun anlaşılması açısından incelenmiştir.

3.3.1 “Global Toplum” ve “Dünya Toplumu” Kavramı

Globalleşmenin literatüre kazandırdığı yeni kavramlardan bir tanesi de “global sivil toplum”dur. Global sivil toplum kavramının literatüre girişi on veya on beş yılı geçmemesine rağmen üzerinde yoğun bir şekilde tartışıla gelen bir kavram olma özelliğine sahiptir.

Sivil toplumla ilgili 90’lı yıllardan itibaren çeşitli dergilerde yayımlanan makaleler incelendiğinde, büyük bir yoğunluğunun “Batı” dışında kalan bir ülkede sivil toplumun gelişimi, varlığı, yokluğuyla ya da zaafıyla ilgilendiği görülür. Eski Doğu Avrupa ülkeleri, Latin Amerika ülkeleri, Ortadoğu ülkeleri, Asya ya da Afrika ülkeleri, yani kimi söylemlerde Üçüncü Dünya, kimi söylemlerde çevre ülkeleri olarak geçen, esasen Avrupa ülkelerinin önemli bir kısmıyla Amerika, Kanada ve Avustralya dışında kalan tüm dünya ülkeleri bu eleştirilerden nasiplenmektedir. Bu konudaki yazının daha ufak bir kesimi de tarihsel-kavramsal tartışmalarla ve “global sivil toplum” adı verilen yeni bir tartışmayla haşır neşir olmaktadır. Ancak bu konudaki yazıların çoğunluğu, üzerinde neredeyse anlaşmış gibi, belirli ve somut bir sivil toplum kavramsallaştırılmasından hareket etmektedir. Bu kavramsallaştırılmasında, devlet harici olma özelliği, gönüllülük, kendi ayakları üzerinde durma gibi bazı boyutlar öne çıkma eğilimindedir (Cengiz ve diğerleri, 2005: 218).

Globalleşme, bireylerin uluslararası toplumla bütünleşme sürecine girmesini sağlamış ve bunun sonucu olarak evrensel anlamda toplumlaşma ve global sivil toplum kavramından söz edilmeye başlanmıştır. Ancak global sivil toplumdaki bahsedilmesi için dünya çapında kabul ile yani global bir toplumun kabul edilmesi ile mümkündür (Arslanel ve Hamdemir, 2007: 19). Bu bağlamda, “Dünya Toplumu” ve “Global Toplum” kavramını açıklamak, global sivil toplum kavramını anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

Sarıbay “Dünya Toplumu” kavramını; iletişim ve enformasyon ağının tüm yerküreye yayıldığı bir modern toplum olarak tanımlamaktadır (Sarıbay, 2004b: 1).

“Dünya Toplumu”, Alman Sosyolog Niklas Luhmann’ın teorik bir çözümlenme birimi olarak kullanıma sunduğu bir kavramdır. Luhman’a göre; ulusal, yerel, gelişmiş,

az gelişmiş vb farklı vasıflandırmalara dayanan toplum yoktur, sadece bir toplum vardır o da “Dünya Toplumı”dur. Bu toplum, tüm toplumların ufuklarını iletişimsel sistem şeklinde içine alan bir niteliğe sahiptir. Luhmann toplumu iletişim ile özleştirmiştir. Ona göre, enformasyon çağında ortaya çıkan iletişimin mahiyeti sadece bir toplumda kendini göstermiştir, o da “Dünya Toplumı”dur.

“Dünya Toplumı” kavramını kullanan bir başka Sosyolog Immanuel Wallerstein'dir. Wallerstein'e göre “Dünya Toplumı”, 16. yüzyıldan itibaren dünyanın farklı yerlerindeki insanların kapitalist ticari ilişkilere bağlı olarak işbirliği içine girmeleri ve bu durumda yapısal bir bütünlük içerecek şekilde dünya sistemi şekline dönüşmesidir. Wallerstein'de “Dünya Toplumı”nu ortaya çıkaran, kapitalist üretim ve ticaret ilişkileridir. Bu ilişkiler toplumları yapısal olarak dönüştürmüş ve 16.yüzyıldan itibaren dünya çapında oluşmaya başlayan bir sisteme dâhil olmaya zorlamıştır. Bu duruma bağlı olarak ortaya çıkan dünya toplumu diğer toplumsal sistemlerden biri olarak tanımlanmış ve “Kapitalist Dünya Sistemi” olarak adlandırılmıştır (Sarıbay, 2004b: 2). “Global Toplum” kavramını incelersek;

Global toplum, dünya çapında yaygın enflasyon ve iletişimin teknolojilerin vücut verdiği; kapitalist nitelikte enformasyonel, global ve ağsal kaideler üzerine oturmuş; kişiselleşmiş ve otomasyona dayanmış bir kapital-emek ekseninde örgütlenmiş üretim ilişkilerine sahip; bu ilişkilerden hasıl olan ekonomik değerlerin gösterimsel bir tüketime dönüştürüldüğü; hiyerarşik olmayan, merkezsiz ve örgütsüz iktidar uygulanmasına maruz bırakılmış; her türlü şekli alacak tarzda esnek, akışkan, uyarlanmışlık kapasitesi yüksek, birbirine kendi kendini çoğaltan düğümlerle bağlanmış ve bu sayede bütünleşmeden (integrity) değil, farklılaşmadan beslenen (differentiation) bir toplumdur. ... günümüzün toplum tipi olarak Global Toplum'un, globalleşmenin bir sonucu değil, sebebi olduğudur. ... globalleşmeye toplumsal değişimin kendisi olarak değil, onun bir yüzü olarak bakmak gereğidir (Sarıbay, 2004b: 4-5).

Manuel Castells, “Global Toplum”u bir ağ toplumu olarak ifade etmektedir. Ona göre ağ toplumu; ağa dayalı bir toplumsal yapı, dengesini bozmaksızın yeniliklere gidebilecek son derece dinamik açık bir sistem olarak tanımlanmaktadır (Demirci, 2008: 8):

Global Toplum, ... esnek ve uyarılma kapasitesine ve programlanmış yapılara tabi mali piyasaların ve işlemlerin, örgütlenmelerin, global/yerel düzeydeki kültürel faaliyetlerin elektronik iletişimle yapıldığı; kurumsal kararlardan, toplumsal hareketlerden internet aracılığıyla haberdar olduğumuz ve bunlarla temasa geçme olanağını gene aynı vasıtayla bize sağlayan bir toplum (Sarıbay, 2004b: 3).

“Dünya Toplum”u ve “Global Toplum”un tanımını yaptıktan sonra, “Global Sivil Toplum” kavramını inceleyelim.

3.3.2 Global Sivil Toplum: Tanım, Kavramsal Çerçeve ve Temel Özellikler

Global sivil toplum kavramı, bilimsel arenada ve yazılı ve sözlü medyada gündeme gelmesinin geçmişi sadece on ya da on beş yılı geçmemekle beraber, bu süre içerisinde kendine literatürde yer edinmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında global hareketlerin etkisi vardır. Global sivil toplum kavramı, özellikle Seattle, Prag, Cenova’da gerçekleşen Sosyal Forum(lar) ve Dünya Ticaret Örgütü karşıtı gösterilerle ve Porto Alerge’de toplanan II. Dünya Sosyal Formu’ndan çıkan “*barış ve sosyal adalet için Neoliberalizm*”, “*savaş ve militarizme karşı dirence çağrı*” sloganlarıyla gündeme gelmiştir (Erdoğan Tosun, 2003: 60).

Gerek sivil toplum gerekse de globalleşme kavramının tanımlanmasında birbirinden farklı görüşlerin olduğunu ve henüz görüş birliğine varılmadığını ifade etmiştik. Aynı durum, global sivil toplumun tanımlanmasında da karşımıza çıkmaktadır. Genel bir tanımlandırma kargaşasının öncesinde meydana gelen önemli sorun ise, yukarıda değindiğimiz global hareketlerin nasıl adlandırılacağı konusunda ortaya çıkmıştır. Global hareketler bağlamında, “ulus aşırı sivil toplum” a mı yoksa “global sivil toplum” a mı atıfta bulunulacağı konusu tartışıla gelmiştir. Başka bir sorun ise terminoloji konusunda ortaya çıkmıştır. Falk’a göre,

“Global sivil toplumla ilişkin aktörler için “hükümet-dışı örgütler” tabiri uygun görülüyor, çünkü doğru ve kullanışlı olmasının yanı sıra, çok geniş çapta kullanılmaktadır ve bu yüzden kolayca tanımlanmaktadır. Ancak bu tabir hükümler devlet ve devletler sisteminin gittikçe zayıflayan düzen sağlama kapasitesi hakkındaki temel hipotezle ilişkili olarak bir ölçüde yanıltıcıdır. Hükümet dışı-örgütler diye adlandırılarak, global sivil toplumun aktörlerini ve eylemlerini devletlerin hükümetleriyle karşılaştırmak onlara ikincil bir statü vermek ve Vestfalyacı hükümler devletler dünyasının çağdaş dünya düzeninin tek geçerli unsuru olarak sürdürdüğünü ima etmektir. ... James Rosenau hükümet dışı örgütlere alternatif bir terminoloji teklif ederek bunları “hükümlerlikten bağımsız aktörler” diye isimlendirdi (Falk, 2005: 183-184).

Erdoğan Tosun’un bu konudaki tespiti şöyledir;

Global sivil toplum kavramıyla uluslararası STK’lar çoğu zaman birbiri yerine kullanılabilir. ... global sivil toplum terimini kullananların bir kısmı onu uluslararası STK’lar, diğer bir kısmı, demokrasi ve kalkınma idealinin yayılması için ihtiyaç duyulan alt yapı unsuru olarak görür. Diğer bir grupsa, insani yardım sağlayan Sınır Tanımayan Doktorlar Örgütü veya Çocukları Koruma Örgütü gibi kurumların faaliyetleriyle özdeşleştirerek, yoksulluk ve baskıyla mücadele eden global dayanışma olarak tanımlar. Bazı durumlarda ise terim, internet odaları, barış, çevre, insan hakları eylemcilerinin ağları, öğrenci değişimi ve global medya aracılığıyla birbirine bağlanmış yurttaşlara gönderme yapılarak kullanılır. Sonuçta, terimin farklı kullanım tarzları arasında birini tercih etmek

ne kadar zor olursa olsun, bir sosyal gerçeklik olarak global sivil toplumun varlığını kabul etmekten başka bir çaremiz yoktur (Tosun, 2003: 60).

Sarıbay'a göre global sivil toplum, "adem-i merkezileşmiş, yerel aktörlerin hayali bir mekanın (space) sınırlarını aşarak meydana getirdikleri bilgi eylem ağlarının öz bilinçli bir inşasıdır" (Sarıbay, 2000: 130). Bu tanımda global sivil toplumun ortaya çıkmasında networkların (uluslararası ağların) belirleyici olduğu ifade edilmektedir. İletişim ve teknoloji dünyasındaki dönüşümler ve ilerlemeler bu "ağ"ın global ölçekte ilerlemesine katkı sağlamıştır. Literatüre yeni giren bu toplum "ağ toplumu" olarak formüle edilmektedir (Yıldız, 2007: 272).

Sarıbay'a göre;

"Global Sivil Toplum, ulus-devletlerin varlığını sürdürmesine olanak tanımakla beraber, onların egemenlik haklarının üstünlüğünü reddeder. Global Sivil Toplum, zaten uluslar arası derneklerin global düzeyde gösterdikleri faaliyet ve etkileşimlerinde vücut bulduğu için, ulusal egemenlik haklarının yarattığı ihlalleri ve/ya sahip olduğu yetersizlikleri dile getirme ve takip etme ortamıdır. Bu sebeple, Global Sivil Toplum devlet-dışı politik, kültürel ve ekonomik eylemlerin bir uzantısı olarak global demokrasi ile çerçevesizdir. ... Global Sivil Toplum kendiliğinden demokratikleşmenin bir anlatımı değildir; anti-demokratik, eşitsiz kültürel, politik ve ekonomik bir yüzü de içerebilir. Dünya Ticaret Örgütü'nün uluslararası ticarete yeni serbestleştirmelere ilişkin Seattle'de başlattığı girişimlerine uluslararası derneklerin karşı çıktığı Global Sivil Toplumun demokratikleşmeye ilişkin pozitif yönü sayılabilir. Öte yandan, şiddet kullanımını meşrulaştırarak ve etik değerleri hiçe sayarak gerçekleştirilen bazı uluslararası hukukun uygulamaları da Global Sivil Toplumun negatif yüzünü gösterir. ... Global Sivil Toplum da ulus-devlet ile ulusaşırı örgütlenmeler arasındaki özgür ve özerk alan olarak tanımlayabiliriz" (Sarıbay, 2000: 130-131).

Shaw'a göre global sivil toplumun iki anlamı vardır: Dünya çapında oluşan kitle iletişim ve medya ağı, diğeri ise, dünya medyasının önem verdiği tutum ve davranışlar (Aslanlı ve Hamdemir, 2007: 20).

Global sivil toplumu geliştirmeye çalışan Pahsa ve Blaney'e göre kavram, yeni bir global bilincin başlangıcı ve global ağlar, uluslararası sivil toplum örgütleri ve network ağları üzerinden şekillenmektedir. Hall'a göre ise global sivil toplum, "şey"lerin olup bittiği uzamdır. Kendisi bir aktör değil, mekândır. Bu mekân, toplumsal hareketlerin ve örgütlenmelerin, uluslararası araştırma ağlarının, global politika yapılarının, NGO ve INGOs'ın devletlerle, Birleşmiş Milletlerle ve diğer uluslararası yapılara ve özel sektörün kendisiyle etkileşime girdiği uzamdır (Yeğen ve diğerleri, 2010: 17). Lipshutz ise, 1997'de yayımladığı "Global Civil Society and Global Environmental Governance" adlı eserinde global sivil toplum terimini kullanmasının nedenini şöyle açıklamıştır:

“Birincisi, terim uygun bir tür stenografi sağlamakta. İkincisi, kavram sosyal süreçlerde, devlet merkezli kurumsallaşmış politikalara muhalif bir çevrenin temellenişinin altını çizmekte. Nihayet üçüncü neden ise, kavramın bazı ekolojik modellerde görüldüğü türde, bir biçimde holizme paralellik gösteren sosyal eylem biçimine işaret etmekte olmasıdır” (Yeğen ve diğerleri, 2010: 17).

Lipshutz’un global sivil toplum terimini kullanmasının sebeplerini açarak tekrar ele alırsak; ilk olarak, terimin noktalama işaretleri, kelimelerin yerine semboller ve kısaltmalar kullanan çabuk yazma sistemi açısından kolaylık sağladığını ifade etmiştir. İkinci olarak, kavramın sosyal süreçlerde, devlet merkezli kurumsallaşmış politikalara karşı aykırı bir yapının oluşmasını sağlamasıdır. Son olarak ise, kavramın bazı çevrebilimsel modellerde görüldüğü türde, global sivil toplumun ötesine işaret eden sosyal eylem biçimini ifade etmesidir (Cengiz ve diğerleri, 2005: 226).

Falk’a göre, global sivil toplum konusunda, özellikle global düzeyde çevre politikalarıyla ilgili olarak oldukça geniş ve giderek büyüyen bir literatür bulunmaktadır. Falk, “*Dünyanın Düzeni Nereye?*” adlı eserinde global sivil toplumu şöyle tanımlanmaktadır: “*Gönüllü, kâr amacı gütmeyen nitelikte kişisel ya da kolektif yurttaş inisiyatiflerinin- hem devletler hem de ulusötesi bir biçimde- doldurduğu düşünce ve eylem alanını işaret etmektedir*” (Falk, 2008: 134). Falk başka bir eserinde, global sivil toplumu; “*Hem devlet içi hem de ulus aşırı seviyede, kâr amacı gütmeyen gönüllü ferdi ve kolektif vatandaş girişimlerinin doldurduğu eylem ve düşünce alanı kastedilmektedir*” şeklinde ifade etmiştir (Falk, 2005: 184-185).

Scholte, “*Global Civil Society*” adlı makalesinde global sivil toplumu; devlet ile pazar sisteminin dışında yer alan, amaçların, politikaların, normların, kanunların ve kuralların oluşumunu etkilemek ve toplumda yapısal değişiklikler meydana getirmek amacını taşıyan gönüllü faaliyetler birliği olarak tanımlamıştır. Bir konu etrafında politika veya davranış değişikliği gerçekleştirmeyi amaçlayan, mikro sivil toplum girişimlerine sahip global olmayan birliklerin olduğunu da vurgulamıştır (İnsel, 2004: 7-8).

Erdoğan Tosun’a göre, “*global sivil toplum ulusal ve uluslararası hükümet dışı örgütlerden bireylere, çeşitli topluluklara ve ağlara uzanan oldukça geniş bir aktörler yelpazesini içinde barındırır*” (Erdoğan Tosun, 2003: 61).

Şenkal’a göre, global sivil toplumun oluşması, globalleşme araştırmalarının önemini giderek arttırmıştır. Görüşlerin çoğuna göre, global toplumsal hareketler ve sivil

toplum örgütleri, insan hakları, çevre korunması ve bezeri konularda çözümler aradıklarından globalleşmenin karşıtı olarak görülmektedirler (Şenkal, 2007: 348).

Erdoğan Tosun, global sivil toplum kavramının özelliklerini üç madde halinde sıralamıştır (Erdoğan Tosun, 2003: 69-70):

1. Global sivil toplumun ilk özelliği, onun formel bir örgütlenme biçiminden ziyade esnek bir yapıya sahip olduğu “*dinamizm*”dir.

2. İkinci özellik ise, global sivil toplumun dünya yönetimini belirlemeye çalışan, ilgililerinin düşünce ve deneyimlerin geniş bir yelpazede temsil edilmesini ifade eden “*kapsayıcılık*”tır.

3. Son özellik ise, global sivil toplumu biçimlendiren bağların rast gele oluşmadığı, zihni ve akli önermeleri içeren “*farkındalık*”tır.

3.3.3 Global Sivil Toplumun Aktörleri: Uluslararası Sivil Toplum Örgütleri

(International Non-Governmental Organizations- INGOs)

Çalışmamızın ilk bölümünde yapmış olduğumuz sivil toplum kavramı, sivil toplumun aktörleri olan Sivil Toplum Örgütlerinin (NGOs) de tanımlanmasını beraberinde getirmektedir. Günümüzde NGOs toplumsal ve siyasal yaşamda önemli bir rol oynamakta ve demokratik bir sistem için vazgeçilmez bir konumda bulunmaktadır (Duman, 2003: 365). Globalleşme çağı denilen günümüzde sivil toplum örgütleri toplumları yönlendiren, çalıştıran temel faktör olarak düşünülmektedir. Sivil toplum örgütleri, globalleşme çağının politika oluşturan aktörlerinden biridir (Talas, 2011: 387). Global sivil toplumun aktörleri olan uluslararası sivil toplum örgütlerini (INGOs) tanımlamadan önce NGOs’ın incelenmesi konunun açıklanması açısından önem teşkil etmektedir.

3.3.3.1 Sivil Toplum Örgütleri (NGOs): Tanım ve Temel Özellikler

Batı literatüründe “*Non-Governmental Organization (NGO)*” şeklinde tanımlanan kavram, Türkçeye “Hükümet Dışı Örgüt” şeklinde çevrilmiştir. Dünyada ve Türkiye’de çeşitli isimlerle anılan kavram; “Beşinci Güç”, “Üçüncü Sektör” olarak da ifade edilmektedir. Ayrıca Sivil Toplum Kuruluşu (STK), Sivil Toplum Örgütü (STÖ), Gönüllü

Teşekküller (GT), sendika, kooperatif, vakıf gibi farklı isimlerle de anılmaktadır. Çalışmamızda “Sivil Toplum Örgütü” kavramı ve İngilizce kısaltması olan “NGO” tercih edilmiştir.

Günümüzde NGOs, globalleşmenin etkisiyle ulus-devletin önemine yitirmesi ve birçok alandaki belirleyiciliğinin sorgulanması karşısında önemli görevler üstlenmişlerdir. Ulus-devletin sosyal politika alanında etkinliğini yitirmesi, sivil demokratik yapılar için önemli bir fırsat olmuştur. Bu bağlamda, devletin vatandaşa karşı yerine getirmesi gereken eğitimden sağlığa çevreden insan haklarına yükümlülüklerinden önemli bir kısmı NGOs’a devredilmeye başlanmıştır. Bu durum NGOs’ı, sosyal politikanın uygulayıcısı haline getirmiştir. Günümüzde hükümetlerin sorunları çözmeye yetersiz kaldığı alanlarda NGOs’ın devreye girmesi ve etkin olması, önemli bir olgu olarak karşımıza çıkarmaktadır (Kocabaş, 2008: 175). Globalleşme, özellikle 1970’li yıllarda neo-libaralizmin de etkisiyle NGOs’ın etkisinin artmasında ve güçlenmesinde en önemli aktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

21. yüzyılda, globalleşme sürecine bağlantılı olarak NGOs’ın yeni işlevler üstlendiği, toplumsal değişimin en önemli aktörlerinden biri haline geldiği görülmektedir. Günümüzde NGOs’ın farklı yapılanmalar içerisinde girerek yaygınlaştığı, sadece ulusal değil ayrıca uluslararası gündemin de ilk sıralarında yer aldığı görülmektedir. Bu yapılanmanın etkinliği sadece yerel ve ulusal ölçekte değil, bölgesel ve global ölçekte de giderek artmaktadır (Yıldız, 2008: 585).

Soloman’a göre NGOs, 20. yüzyılın buluşu sivil toplum ve bunun sonucu ortaya çıkan hükümet dışı örgütlerdir. Stewart’a göre ise, NGOs günümüzde toplumsal yapının önemli unsuru ve uluslararası sistemle etkili olan önemli aktördür. Craplet’e göre, NGOs kâr amacı gütmeyen kuruluşlardır. Fernando ve Heston’a göre ise, devletlerin karşıtı ve kâr amacı gütmemenin karşılığı şeklinde ifade edilmiştir. Smillie ise, devletin dışında kalan alan olarak tasvir edilmekte ve gönüllük esasına dayanan, kâr amacı gütmeyen örgütleri ifade etmektedir (Baharçicek, 2008: 298-299). Görüldüğü üzere NGOs, kimilerine göre hükümet dışı örgüt, kimilerine göre kâr amacı gütmeyen kuruluş diğerlerine göre ise gönüllülük esasına dayanan örgütü ifade etmektedir.

Tanımı konusunda çok çeşitli görüşler olduğunu söyleyen Yıldırım'a göre, NGOs'ın dar ve geniş anlamda ele alınıp incelenmesi gerekmektedir. Ona göre geniş anlamda NGOs, *“sivil toplum alanında faaliyet gösteren ve yönetimin bir parçası olmayan her örgütlenmeyi ifade etmek için kullanılır”*. Dar anlamda NGOs ise, *“yalnız sosyo-ekonomik kalkınmaya dolaylı veya doğrudan katkı sağlamak amacıyla gönüllülük, bağımsızlık, kar amacı gütmek ve kişisel çıkarlarına çalışmamak gibi esaslara dayanan sivil kuruluşlardır”*. Ona göre, resmi olarak belli bir hukuki dayanağı olan bu örgütler, ortak bir amaç etrafında toplanan ve doğrudan kendilerine çıkar sağlamayan kişi topluluğudur. NGOs, özerk kuruluşlardan oluşmuş, özel sektörle kamu sektörü arasındaki bir ara sektör niteliğiyle sivil toplumun vazgeçilmez elemanlarıdır (Yıldırım, 2004: 51-52).

Kuçuradi ise NGOs'ı, belirli bir zaman ve mekânda bilgiye dayandırılarak anlamlandırılan, belirli ihtiyaçları karşılamayı amaç edinen, kâr amacı gütmeyen hizmet vermeyi hedefleyerek kamu yönetimine katılan kuruluşlardır (Kuçuradi: 2003: 40).

Yıldız'a göre NGOs, gönüllü yurttaş inisiyatiflerinden, farklı motiflerle bir araya gelen sosyal hareketlere, hükümet dışı hareketlerden, globalleşme karşıtlarına, düşünce kuruluşlarından, sendikalara ve meslek örgütlerine dek uzanmaktadır. Ona göre, NGOs bir yanda demokratikleşmenin, diğer tarafta ise ekonomik kalkınmanın önemli bir aktörü olarak kabul görmektedirler (Yıldız, 2008:585).

NGOs, *“Tüm insanların; ulus, din ve siyasi görüş farklılıklarına bakmaksızın ortaklaşabileceği insan hak ve özgürlüklerinin korunması konularına ilaveten yardıma muhtaç kişilere yardım eli uzatma ve çevrenin korunması gibi konular etrafında tüm insanları buluşturacağı varsayımından hareket etmektedir”*. NGOs, merkezi ya da yerel yönetimlerin dışında ihtiyari kuruluşlardır (Yıldırım, 2004: 54-55).

Tanımsal analizden sonra NGOs'ın işlevlerine bakmak gerekirse, Güneş dört farklı işlevden bahsetmektedir. (Güneş, 2004: 2):

- Bireylerin istek ve arzularını dile getirmek amacıyla kamuoyu oluşturarak yardımcı olmak,
- Piyasalardaki metalaşmaya ve egemen piyasa değerlerini dengeleyerek, çoğulcu bir toplum yapısının meydana gelmesini sağlamak,

- Bireylerin yönetim deneyimi elde etmesini, kendi içlerinde oluşturdukları katılımcı ve çoğulcu kültürle beslemelerine yardımcı olmak,
- Pilot projeler üreterek, bunlara kaynak bulmak veya uygulamaya geçirmek vasıtasıyla eğitim, sosyal refah ve istihdam konularında hükümet politikalarına paralel veya alternatif sorumluluklar alabilmektir.

Kavanagh ve Jones'a göre, NGOs'ın sahip olması gereken özellikler şunlardır (Kavanagh and Jones, 1991: 227):

- NGOs, bütün üyelerine örgütlenme yeteneğine sahip olduğunu gösterecek güce sahip olmaları gerekmektedir.
- NGO ile mevcut hükümetin hedefleri ve yapmak istedikleri bir bütünlük içinde olmalıdır.
- NGOs, özellikle pazarlıkta güçlü bir onay yeteneğine sahip olmaları gerekmektedir.

Yıldırım'a göre ise NGOs'ın özellikleri şöyledir (Yıldırım, 2004: 60):

- Özerklik, gönüllülük, yasallık ve şeffaflık,
- Bir kamu alanına sahip olma,
- Kâr amacı gütmeme,
- Kamu yararını gözetme,
- Ortak değerlere sahip olmaktır.

Yiğit'e göre, NGOs'ın temel karakteristikleri gönüllülük ve yardımlaşmadır. Dünya Bankası NGOs'ı iki gruba ayırmaktadır. Bunlar; Operasyonel NGOs ve Destekleyici NGOs. Operasyonel NGOs da kendi aralarında 3'e ayrılmaktadır: Toplumsal bazlı NGOs, Ulusal bazlı NGOs ve Uluslararası bazlı NGOs'dır (Yiğit, 2005: 33). NGOs'ın güçlü ve zayıf yönleri Tablo 6'de gösterilmiştir.

Tablo 6: NGOs'ın Zayıf ve Güçlü Yönleri

	Güçlü Yönleri	Zayıf Yönleri
NGOs'ın Güçlü ve Zayıf Yönleri	<ul style="list-style-type: none">- Yenilikçi ve desteklenme yeteneği- Kalkınmaya yönelik kökenli yaklaşım- Katılımcı yöntem ve araçlar- Uzun vadeli icra ve sürdürülebilir kalkınma maliyet etkinliği- Güçlü bağlar, bilgi alanı ve uzmanlık- Sorumluluk, ilgilenme ve örgüt özellikleri	<ul style="list-style-type: none">- Sınırlı finansal ve yönetim deneyimi- Sınırlı kurumsal kapasite- Düşük düzeyde kendine yeterlilik- Organizasyonlar arası iletişim ve koordinasyon eksikliği- Sosyal veya ekonomik bağlamda anlayış eksikliği- İdeolojiye dayalı önyargılar- Birbirine benzeme ve ölçek tutturma sorunu- Otoriteden yoksunluk- Temsil yeteneğinde eksiklik

Kaynak: Caplan ve Payne, 2000: 27-28; Yiğit, 2005: 34

Clark, Batı'daki NGOs'ı göz önüne alarak onları 6 grupta tasnif etmiştir (Yıldırım, 2004: 55): 1. Görüş ve Savunma Grupları, 2.Tabandan kalkınma kuruluşları, 3. Popüler kalkınma kuruluşları, 4. Yardım ve refah kuruluşları, 5. Kamu hizmeti araçları, 6. Teknik yenilik kuruluşları. Faaliyetleri bazında sınıflandırmaya tabi tutanlara göre ise NGOs; yardım amaçlı, duyarlılık yaratan, toplumsal üretim ve başvuru örgütleri şeklinde ifade edilmektedir (Yıldırım, 2004: 55).

3.3.3.2 INGOs Tanım ve Temel Özellikler

Kaldor, “global sivil toplum”dan bahsederken, globalleşmeyle birlikte dünya üzerinde meydana gelen yeni toplumsal hareketleri, sivil toplum örgütlerini, hükümet dışı kuruluşları, dünya üzerine yayılmış sosyal ağları vb oluşumları içine alan bir kavram olarak kullanmıştır.Ona göre, insanların katılımına dayalı ve istediklerini karar mekanizmalarına ulaştırmayı sağlayan her türlü resmi ya da gayri resmi her türlü örgüt global sivil toplumu temsil etmekte veya onun içinde var olmaktadır (Kaldor, 2003b: 79).

Erdoğan Tosun'a göre, “*Global sivil toplumun ve örgütlerinin başarı şansı, insan hakları ve özgürlükler temelinde siyasi gücü elinde bulunduran otoriteler (ulusal-uluslar arası) ile bireyle ve diğer topluluklar arasında kamusal müzakere ortamı yarattığı ölçüde artacaktır*”(Erdoğan Tosun, 2003: 7).

Sivil Toplum Örgütleri (NGOs), 20. yüzyılda uluslararası sisteme dâhil olan ve zamanla güç ve etkinlik kazanan önemli kuruluşlardır. Özellikle 1980’li yıllar, siyasette iki kutuplu yapının uluslararası düzlemde sona ermesi ve bunun sonucunda meydana gelen “yenidünya düzeni”, bu kuruluşlara güç kazandırmıştır. Günümüzde, bu kuruluşların en önemli özellikleri arasında uluslararası, uluslar üstü ve hükümet dışı olarak örgütlenmiş olmalarıdır. Bugün dünyada, INGOs’ın ortaya çıkmasında insan hakları, demokrasi, çevre, nükleer güç ve barış hareketi gibi uluslar ötesi unsurlar etkili olmuştur. Dünya üzerindeki devletleri, diğer devletler ve kendi kamuoyunun ötesinde yönlendirir hale gelmişlerdir (Yılmaz: 2003: 320).

Günümüzde globalleşmeyi ortaya çıkaran etmenler, global bir sivil toplumun ve global bir kamuoyunun da oluşmasında öncülük etmiştir. Örs’e göre, hareket alanı yalnızca yerel ve ulusal değil, aynı zamanda bölgesel ve global bir nitelik kazanan NGOs, farklı alanlarda çalışan gönüllü örgütlerden, düşünce kuruluşlarına, sosyal hareketlerden vatandaşlık inisiyatiflerine, hükümet dışı örgütlerden sendikalara ve meslek odalarına kadar geniş bir yelpaze içinde hareket eden bir alanı temsil etmektedir. Bu bağlamda globalleşme, NGOs’ın dünya ölçeğinde örgütlenme, etkinlik kurma ve değişen koşullara daha kolay uyum sağlama yeteneğini arttırmıştır (Örs, 2008:729). INGOs’ın birkaç tanımını inceleyelim;

Bir tanıma göre INGOs; “ *Hükümetler arası antlaşmayla kurulan, devletten otonom, en azından bilinçli bir organik bağı olmayan, bu anlamda bağımsız hareket edebilme yetisine sahip, kâr amacı gütmeyen, en az iki ülkede faaliyet gösteren, belirli bir misyonu olan ve bu misyonu gerçekleştirmek için bir kurumsal yapı altında toplanmış, kişi ve/veya kişi gruplarından oluşan bir yapılanmadır* ” (Çalış ve diğerleri, 2006: 728).

Başka bir tanıma göre ise INGOs, özel sektör topluluklarını, çıkar guruplarını ve özel gönüllü kuruluşlarını içeren bir yapılanmadır (Tuncer, 2006: 142).

INGOs’in ortak özellikleri şunlardır (Çalış ve diğerleri, 2006: 731):

- Bir INGO’nun bir kurucu antlaşması veya anayasası olmamalıdır.
- Kurumsal yapısında açıklık ve şeffaflık gerekmektedir.

- Legalite, amaç ve faaliyetlere uygun olunmasıdır.
- Kâr amacı güdülmemelidir.
- Devletin iç işlerine karışmama ilkesi benimsenmelidir.
- Üyelik ve faaliyet bakımından; bir hükümet dışı kuruluşun, INGO olarak değerlendirilebilmesi için en az birden fazla farklı ülkeleri kapsayan üyeleri, fon kaynakları ve faaliyetleri olmalıdır.
- Son kriter ise, INGO'nun aktif olarak varlığının korunması ve çalışması gerekliliğidir.

3.3.3.3 INGOs'ın Dünya Sahnesine Çıkışı

Göymen, NGOs'ın dünya çapında önem kazanmasının nedenlerini şöyle sıralamaktadır (Göymen, 2004: 70-71-72-73-74);

- Çevre sorunları, nükleer tehlike, yerel-bölgesel çatışmalar, uyuşturucu trafiği, göç ve insan kaçakçılığı, salgın hastalıklar, terörizm gibi global nitelikteki sorunların üstesinden gelmekte yalnız uluslararası kuruluşların ve ulus-devletlerin çabaları yeterli olmamaktadır. NGOs bu aşamada devreye girerek, sorunun algılanması, çözüm aranması ve bunların politika ve eylemlere yansımada büyük rol oynamaya başlamıştır.
- Kır-kent yoksulluğuyla savaşım, sosyal güvenliğin yaygınlaştırılması-derinleştirilmesi, özürülüler, eğitimsiz kadınlar ve sokak çocukları gibi özel gruplara hizmet sunulmasında devlet-NGO işbirliğine ihtiyaç duyulmasıdır.
- Serbest piyasanın, global yönetişimin yarattığı eşitsizliklerin, uluslararası üretim ve ticaretin bazı toplumsal kesimlerde meydana getirdiği olumsuz etki, NGOs'ın bu konudaki faaliyet gösteren örgütlerine ihtiyacı gündeme getirmiştir.
- Temsili demokrasinin ciddi şekilde eleştirilmesi, ideolojilerin yetersiz kalması, kurumların temsilliliğinin sorgulanması, demokrasi kavramının önüne çeşitli sıfatların konulmasına neden olmuştur. Doğrudan, radikal, katılımcı, söylemsel

demokrasi önermelerinin hepsinin içinde sivil toplum örgütü ögesi bulunmakta, NGOs'ın demokratikleşmeyi sağlamada etkili olacağı düşünülmektedir.

- Globalleşmenin yeni bir olgu olup olmadığı tartışılmaktadır. Buna NGOs açısından bakıldığında iki boyut ve etki alanı karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki, ucuz iletişim sayesinde dünyanın çeşitli bölgelerinde bulunan NGOs bilgi alış verişinde bulunmakta, ortak hedef ve hareketleri gerçekleştirebilmektedirler. İkinci ise; eğitim, yaş, bilgi düzeyi ve benzeri faktörler nedeniyle globalleşme trendini yakalayamayanlar, NGOs için önemli eylem alanını teşkil etmektedir.
- Toplumdan topluma değişmeyen değerleri ifade eden; insan hak ve özgürlükleri, çevrenin, adalet, eşitlik, dayanışma duygularının vb değer ve yaklaşımların belirlenmesi ve gözetilmesinde NGOs'a büyük görevler düşmektedir.
- 1950'lerin sonundan itibaren iki kutuplu dünya yapısının ortadan kalkmasından sonra, temsili demokrasinin yayılması NGOs'ın bulunduğu alanların yayılmasını sağlamış, Doğu Avrupa ülkeleri başta olmak üzere birçok alanda NGOs kurulmuştur. Böylece, NGOs yeni bir demokrasi kültürünü yaratma ve yayma görevini üstlenmiştir.
- Dünyada global bir savaş çıkma riski azalmasına rağmen bölgesel savaşlar bazı kıtalarda devam etmektedir. NGOs'ın bu durumda üç görevi şöyle sıralanmıştır: çatışma başlamadan önce arabuluculuk ve uzlaşma sağlanması; çatışmanın başladığı durumlarda ise etkilenen nüfusa insancıl yardım, nakil ve geçici barındırma yerinin bulunması, esir değişimi; son görev ise çatışma sonrası düzenin kurulmasıdır.
- NGOs sadece savaşlarda değil; doğal afet, sosyal/ekonomik/siyasal kriz dönemlerinde devreye girerek çoğu zaman devletle işbirliği halinde kimi zaman devlete rağmen yaraların sarılmasında görev almaktadır.
- NGOs'a önem kazandıran ve yer yer devletle kıyaslandırıldıkları zaman tercih edilmelerinin nedeni olarak, halka ve hizmetlerin tüketicilerine daha yakın olmaları ve verimli çalışmalarınıdır.

Hasgüler ve Uludağ, NGOs'ın dünya sahnesinde boy göstermelerinin temel gerekçelerini şöyle sıralamaktadır (Hasgüler ve Uludağ, 2005: 298):

1. Batı sermayesi burjuva terimleriyle ülkesel iktidarı ele geçirdikten sonra ülke dışına taşıma anlayışlarına girdi. Emperyalist rekabetler dünya savaşlarına ve yıkıma neden oldukları için artık bu işin barışçıl yollarla yapılması gerekiyordu. Bu amaçla da başta Sosyalist Blok olmak üzere bütün kapalı pazarları açmak için buralardaki toplumların Batı anlayışına göre biçimlendirilmesi lazımdı. Bunun içinde global sermayenin desteklediği Sivil Toplum Örgütleri de kaçınılmaz olarak globalleştiler ve Uluslararası Örgütler doğdu.
2. Devletlerarası rekabette de Sivil Toplum Örgütleri içişlerine karışmada “masum” olduğu kadar da çok işe yarayan etkili bir mekanizmaydı. Mesela kapitalist blok içerisinde olmasına rağmen Türkiye, Şili, Endonezya, Güney Kore gibi rejimlere bu yolla müdahale edilmiş ve sivilleşmeleri sağlanmıştır.
3. Batı dünyasındaki yabancılaşmanın doğurduğu örgütler de zaman zaman faaliyetlerini global düzeye yayacak duruma gelmişlerdir. Bu aynı zamanda kapitalizmin de globalleşmesine koşut olarak yaşanmak zorunda olan bir süreçti.
4. Kapitalist globalleşmenin başta çevre, global ısınma, kültürel değerler, insan hakları gibi evrensel değerler üzerinde zaman zaman yol açtığı tahribat, tüm bu alanlarda faaliyet gösteren Sivil Toplum Örgütlerinin globalleşmesi sonucunu vermiştir. Kuzey ülkelerinin Davos ve Seattle merkezli Dünya Ekonomik Forumu toplantılarına karşı Brezilya'daki Sosyalist Porto Alegre Belediye Başkanı'nın öncülüğünde gerçekleştirilen “Dünya Sosyal Forumu” toplantıları, Yeşil Barış (Greenpeace) örgütünün global düzeydeki eylemleri bu nedenin somut örnekleridir.

Erdoğan Tosun, global sivil toplumun dünya gündemine oturmasının sebeplerini altı kırılma noktasıyla açıklamıştır. Bunlar (Erdoğan Tosun, 2003: 61);

1. Bunlardan ilki, Amerikan siyasi ve Başkan Bush yönetimi kültürüyle özdeşleşen - Amerikancı-“*tek taraflılık*” ile ifade edilen kırılma noktasıdır. “Teröre karşı savaş” sloganıyla birleşerek, şeytana karşı savaş olarak sunulan Afganistan müdahalesinin NGO'lardan da büyük ölçüde destek görmüş olması global sivil toplum açısından önemli bir kırılma noktasıdır.

2. İkinci kırılma noktası ise “*çok taraflılık*” tır. Çok taraflılık ise, devletlerarasında yeni birliklerin oluşmasını, devlet dışı aktörlerle işbirliğine gidilmesini ve uluslararası yönetim ile ilgili yeni yaklaşımları ifade eder. Kimi devletler arasında çok taraflılığın gerçekleşmesine yardımcı olmak global sivil toplumun önemli bir etkisi olarak görülmektedir. Bu devletlere “post modern, globalleşen devletler” denildiği gibi, negatif anlamı içeren “uluslararası legal emperyalist devletler” adı da verilmektedir.

3. Üçüncü kırılma noktası, “*barış*”tır. Afganistan’ın bombalanmasının ardından dünya da meydana gelen savaş karşıtı gösteriler ve hareketler etrafında bir araya gelen NGO’lar bu kırılma noktasının taşıyıcılarıdır.

4. Dördüncü kırılma noktası, “*anti-kapitalizm*”dir. Kendisini globalleşme karşıtı olarak tanımlayan protestocuların Seattle, Prag, Cenova, Porto Alegre’de yapmış oldukları global kapitalizme gösterilen tepkilerdir.

5. Beşinci kırılma noktası, “*İslamcılık*”tır. 11 Eylül’de ikiz kulelere el- Kaide tarafından yapılan saldırı, dünyayı Müslüman ve Hıristiyan kutuplara ayrılması tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştır.

6. Altıncı ve son kırılma noktası ise, “*insan hakları*” etrafında gelişen hareketlerdir.

Karagül’e göre, INGOs’ın uluslararası alanda faaliyet göstermeleri ve kimlik sahibi olabilmeleri için bazı özelliklere sahip olmaları gerekmektedir. Bu özellikleri sıralarsak (Karagül, 2007):

- NGOs sahip oldukları alanları bilmeleri, kendilerine bir hedef geliştirmeleri ve bu alanda uluslararası ilişkilerle yapacakları faaliyetleri çok iyi belirlemeleri gerekmektedir.
- NGOs uluslararası ilişkilerde yapacakları işbirliğinin, sahip oldukları iş etiğiyle olan ilişkisini doğru tespit etmeleri ve oluşabilecek muhtemel sorunları önceden tespit ederek bunların çözümünü üretmeleri gerekmektedir.
- NGOs’ın yapacakları işbirliğinde karşıdaki kuruluşa kendisinin nasıl bir katkı sağlayacağını ve nasıl bir kazanım sağlayabileceğini doğru belirlemelidir.
- NGOs kurdukları ilişki sonucunda ortaya çıkacak olan olumlu gelişmeleri, kurum lehine uzun vadeli yapılanmalara dönüştürmek için gerekli sistematigi önceden oluşturmaları gerekmektedir.

Erdoğan Tosun’a göre;

“Bugün hem Kuzey’li gelişmiş hem de Gelişmekte olan ülkelerde ulusal STK’ların büyük kısmı uluslararası STK’larla iş birliği içinde olup global-yerel sorunların planlama, karar alma ve uygulama süreçlerinde birer toplumsal-siyasal aktör olarak yerlerini almışlardır. Üstlendikleri yeni politik rolle, onların ulus-devletlerin değişen yapısının ayrılmaz bir

parçası olacaklarının habercisi olarak değerlendirilebilir. Ancak uluslararası ST'lerin global yönetim çerçevesinde kendinden beklenenleri yerine getirebilmesi için, temsiliyet ve hesap verme bazında yapılanmalarını yeniden gözden geçirmeleri ve demokratik meşruiyet zeminlerini sağlamlaştırılmaları gerektirmektedir'' (Erdoğan Tosun, 2003: 71).

Karagül, NGOs'ın uluslararası politikada güç sahibi unsurlar olarak görülmelerini beş unsurla açıklamaktadır (Karagül, 2007):

- İlk olarak, uluslararası NGOs devletler gibi güç sahibi aktörlere benzemektedir. INGOs, uluslararası toplumun tümünü temsil etmemekle birlikte, uluslararası temsil yeteneğine sahip olmamalarına rağmen *ulus üstü sivil toplum* standartlarına sahip olanlar, önemli bir güç sahibi aktör olarak dikkate alınmalıdırlar.
- İkinci olarak, NGOs global ölçekte ele alınmalıdırlar.
- Üçüncü olarak, uluslararası NGOs adına herkesin yasal kabul edilen açıklayıcı tanım oluşturulamamasıdır.
- Dördüncü olarak, bazı NGOs'ın üyeleri tarafından ve parasal destek sağlayanlarca takip edilmesi için kaliteli yöntemlere sahip olmalarıdır.
- Son olarak ise, NGOs'a olan güvendir.

3.3.3.4 INGOs'ın Tarihsel Arka Planı

Modern anlamda ulus-devletin kurulması 15. yüzyıla kadar uzanmaktadır. 1713 Utrecht Antlaşması ve 1789 Fransız İhtilalı bu sürece etki yapmıştır. 1815 Viyana Kongresinde alınan kararlar imparatorluklara bir asırlık direnme gücünü vermiştir. I. Dünya Savaşı imparatorlukların tasfiyesini sağlamıştır. II. Dünya Savaşı ise ulus-devletler için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Uluslararası kavramı o dönemlerde devletlerarası kavramla eş anlama gelmekteydi. Fakat ilişkilerin ve aktörlerin zamanla artması ve çeşitlenmesi uluslararası teriminin de içeriğinin değişmesine neden olmuştur. Özellikle 1960'lı yıllardan itibaren literatüre girmeye başlayan "*globalleşme*" olgusu hem ulusları hem devletleri hem de ilişkileri karmaşık hale getirmiştir. Globalleşmeyle birlikte çeşitlenen ilişkiler ile birlikte bir anda artan ulus-devlet sayısı, örgütlerin sayısını da beklenmedik bir şekilde artırmıştır. Bu yolla dünya politikasında birden fazla aktör ortaya çıkmaya ve bu aktörler de giderek artan trendle beraber uluslararası ilişkileri olumlu ve olumsuz yönde etkilemeye başlamıştır (Çalış, 2006: 26).

1990 yılların başında Doğu Blok'unun çöküşü ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla başlayan etnik ve sınır çatışmalarının en önemli konusu olan insan hakları ve çevre temelli açılımlar ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütlerini önemli ölçüde uluslararası toplumun gündemine getirmiştir (Hasgüler ve Uludağ, 2005: 298). NGOs'ın dünya gündemine girmesi BM'nin bu örgütlere danışma statüsü vermesiyle olmuştur.

NGOs ile ilgili BM 71. maddesinde gerekli düzenleme yapılmıştır. Bu maddenin hayata geçirilmesi sırasında bir dizi karar alınmıştır. Bunların en önemlisi 23 Mayıs 1968 tarihli 1296 (XLIV) sayılı karardır. Kararda, devletlerarası antlaşmayla kurulmuş bütün uluslararası örgütler sivil toplum örgütü olarak kabul edilmiştir. INGOs'a danışmalık statüsü verilmesi, 1946 yılında BM ECOSOC tarafından gerçekleştirilmiştir. Esas itibarıyla sivil toplum örgütlerinin atağa kalktığı dönem, 1992 Rio de Janeiro'da düzenlenen Çevre ve Kalkınma Konferansında olmuştur. 1994 yılında Kahire BM Nüfus ve Kalkınma Konferansı, 1995 yılında Kopenhag Sosyal Gelişme Konferansı'nda yayınlanan bildirilerde NGOs yenilikçi ve sorun çözme potansiyeli olan yapılar olarak tasnif edilmiştir. 1995 yılındaki Dünya Kadın Konferansında kadının örgütlenmesinde sivil toplum örgütlerinin önemi vurgulanmıştır. İstanbul'da 1996 BM İkinci İnsan Yerleşimleri (Habitat) Konferansında yönetimlerin sivil toplum örgütleriyle işbirliği yapma konuları ele alınmıştır (Hasgüler ve Uludağ, 2005: 299).

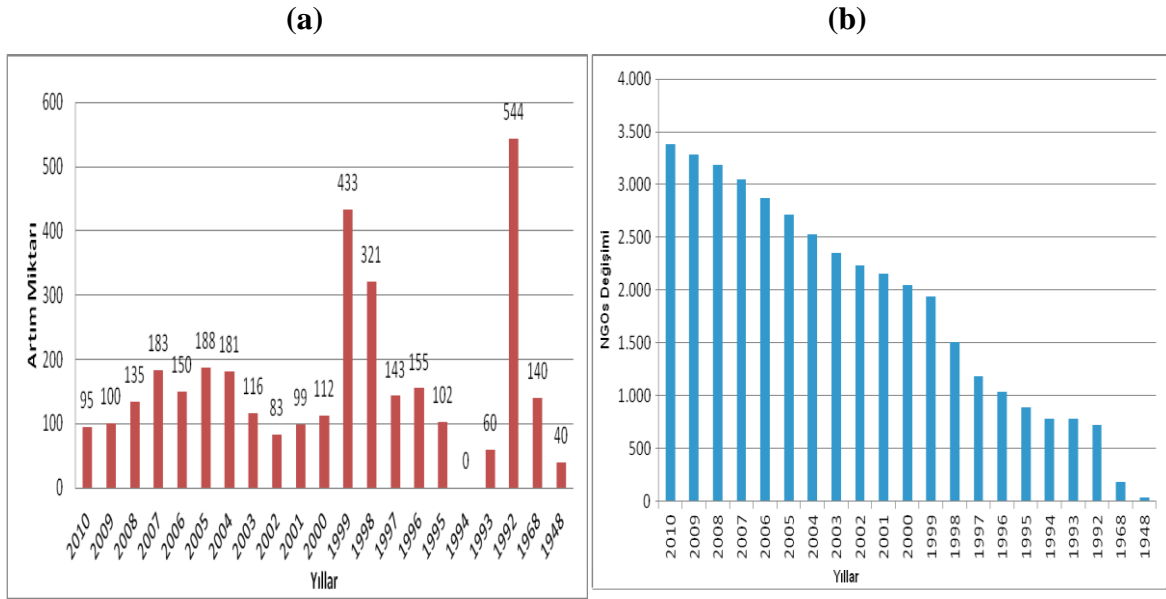
Tablo 7'de gösterilen istatistikler, 1948-2010 ECOSOC nezdinde danışman statüsüne sahip INGOs'ın sayısını göstermektedir. 2010 yılı itibarıyla, 3,382 global organizasyon ECOSOC nezdinde danışman statüsüne sahiptir.

Tablo 7: 1948-2010 ECOSOC Nezdinde Danışman Statüsüne Sahip INGOs'ın İstatistikleri

Yıllar	INGOs'ın Değişimi	INGOs'ın Artım Miktarı
2010	3.382	95
2009	3.287	100
2008	3.187	135
2007	3.052	183
2006	2.869	150
2005	2.719	188
2004	2.531	181
2003	2.350	116
2002	2.234	83
2001	2.151	99
2000	2.050	112
1999	1.938	433
1998	1.505	321
1997	1.184	143
1996	1.041	155
1995	886	102
1994	784	0
1993	784	60
1992	724	544
1968	180	140
1948	40	40

Kaynak: <http://www.statista.com/statistics/158268/changes-in-the-number-of-ngos-worldwide-since-1948/> 'den yararlanılarak oluşturulmuştur.

Grafik 1: 1948-2010 ECOSOC Nezdinde Danışman Statüsüne Sahip INGOs'ın Değişim (a) ve Artış Miktarının (b) Gösterimi

Kaynak: <http://www.statista.com/statistics/158268/changes-in-the-number-of-ngos-worldwide-since-1948/>' den yararlanılarak oluşturulmuştur.

İstatistiklerde görüldüğü gibi INGOs'ın sayısı 1948 yılında 40 iken 2010 itibariyle 3,382'ye ulaşmıştır. 1992-1998 ve 1999 yılında örgütlerin sayısı diğer yıllara göre en yüksek sayıya ulaşmıştır. 2000 yılından sonra dalgalanmalar şeklinde artma ve azalma göstermiştir.

3.3.3.5 NGOs'ın Globalleşmesi Sonucunda Oluşan Örgütler, Komiteler, Gruplar ve Vakıflar

INGOs'ın ilk örnekleri modern ulus-devlet sisteminin oluşumundan çok öncelere kadar götürülmektedir. Çalışmamızda INGOs, global gelişmelere ve buna bağlı olarak dünya politikasında aldıkları etkin rol çerçevesinde ele alınmış ve incelenmiştir. Bu bağlamda Tablo 8'de bazı uluslararası sivil toplum örgütlerine yer verilerek, globalleşmenin ürünü olarak görülen bu örgütlerin global sivil toplumun gelişmesine olan katkısı irdelenmiştir.

Global sivil toplumun kurumsal unsurları global sivil toplum örgütleridir. Tablo 10'da NGOs'ın globalleşmenin etkisiyle dünya merceğinde uluslararasılaşarak değişime

uğramaları sonucunda, INGOs'ın ortaya çıkmasıyla, meydana gelen belli başlı bazı örgütler sıralanmıştır. Global sivil toplumun anlaşılması adına, çalışmada bu örgütlerin bazıları ele alınıp incelenmiştir.

Tablo 8. Sivil Toplum Örgütlerinin (NGOs) Globalleşmesi

Uluslararası Sivil Toplum Örgütleri (INGOs)	
1.	Yeşil Barış (Greenpeace)
2.	İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch)
3.	Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International)
4.	Uluslararası Kızılhaç Komitesi (International Committee of the Red Cross)
5.	Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International)
6.	Uluslararası Kriz Grubu (The International Crisis Group)
7.	Sınır Tanımayan Doktorlar Örgütü (Medicins Sans Frontieres)
8.	Uluslararası Vakıflar
a.	Tema Vakfı
b.	Sasakawa Vakfı
c.	Friedrich Ebert Vakfı
d.	Fulbright Programı
e.	Konrad Adenauer Vakfı
f.	Çanakkale- Tübingen Troia Vakfı
g.	Bill ve Melinda Gates Vakfı

Kaynak: Nye ve Welch, 2011: 404-405; Hasgüler ve Uludağ, 2005: X-Xi

Karagül'e göre, INGOs; işlevsel, hizmet alanı, finansal kaynakların temini, üyelerin tüzel ve gerçek kişi oluşu, hangi amaçlar çerçevesinde faaliyet gösterdiği ve organizasyon şekli açılarından kategorilere ayrılmaktadır (Karagül, 2005).

- Uluslararası Kızılhaç Teşkilatı gibi; insancıl, kalkınma, çevrenin korunması gibi alanlarda uzmanlaşarak faaliyette bulunanlar birinci kategoriyi oluşturur.
- Hizmet alanı açısından sınıflandırılan ve ikinci kategoride yer alan INGOs; yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası boyutta faaliyet yürütmektedirler.

- Finansal kaynakların temini açısından ele alınan üçüncü kategoride yer alan uluslararası NGOs; üyelerin, iş dünyasının ve hükümetlerin desteklediği üç sınıflandırmaya tabidirler.
- Üyeleri gerçek ve tüzel kişilerden oluşuna göre dördüncü kategoride yer alan uluslararası NGOs; hem uluslararası kuruluşlar hem de devletlerden oluşan melez NGOs'ı da içinde barındırır. Kapalı üye gruplarını ve federasyonları bünyesine kabul eden, hükümetlerden bağımsız karar alabilen ulus ötesi veya hükümetler aşırı NGOs da mevcuttur.
- Beşinci kategoride yer alan uluslararası NGOs, siyasal, dini, ideolojik, hukuksal ve ekonomik amaçlar çerçevesinde faaliyet göstermektedirler. Bu NGOs'm bir kısmı basit yapılıdır ve yalnızca bir ülkede faaliyet yürütür. Bir kısmı ise, Uluslararası Af Örgütü, Greenpeace, Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu gibi değişik ülkelerde kurulan şubeler ya da kuruluşlardan oluşan birliklerdir.

3.3.3.5.1 Bazı Örgüt, Komite ve Gruplar: Hedefler, Amaçlar ve Temel Özellikler

3.3.3.5.1.1 Yeşil Barış (Greenpeace)

Yeşil Barış Örgütü, yaygın olarak kullanılan adıyla Greenpeace, ABD'nin Alaska'da yaptığı nükleer denemelere bir tepki olarak, 1971 yılında Kanada'nın Vancouver kentinde kurulmuş, hükümet dışı ve kâr amacı gütmeyen bir çevre örgütüdür. Dünyadaki bütün önemli çevre sorunlarıyla ilgili kampanyalar yürüten global bir örgüttür. Yeşil Barış (Greenpeace), şiddet içermeyen fakat çevreye yönelik toplumsal duyarlılığı harekete geçirip karar alıcıları etkileyen, doğrudan eylemler düzenlemektedir. Uluslararası uzmanlarla çalışarak birçok alanda araştırma yapmakta, çevre sorunlarına çözüm önerileri sunmakta ve çeşitli hükümetler ve uluslararası kuruluşlar bünyesinde lobi faaliyetleri yürütmektedir (Laçiner, 2006:406).

Yeşil Barış Örgütü, yeşil ve barışçıl bir gelecek için gereken güçlü çözümleri ve global çevre problemlerini ortaya koymak için şiddet içermeyen ve yaratıcı çatışma kullanan bağımsız bir kampanya organizasyonudur. Tablo 9'da Greenpeace ile ilgili genel bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 9: Yeşil Barış (Greenpeace)

Adı	Yeşil Barış (Greenpeace)
Kuruluşu	1971
Merkezi	Hollanda/Amsterdam
Bütçesi	256,7 milyon Avro (yaklaşık 222,8 milyon ABD Doları)
Amaçları	<ul style="list-style-type: none">- İklim değişikliğinin engellenmesi, okyanusların ve ormanların korunması, zehirli kimyasalların yok edilmesi çabalarını ve sürdürülebilir ticareti desteklemektedir.- Yenilenebilir enerji kullanımını, bütün nükleer tehditlere son verilmesini, genetik değişikliklerin engellenmesini, bütün yönleriyle biyolojik çeşitliliğin korunmasını amaçlamaktadır.- Ayrıca; barışın, silahsızlanmanın ve şiddet karşıtlığının savunulmasını desteklemektedir.- 40'ı aşkın ülkede faaliyet göstermektedir. Balina avcılığına ve genetik mühendisliğine karşı çabaları desteklemek üzere 2,9 milyon destekçiye ulaşmıştır.

Kaynak: Laçiner, 2006:407-408; Nye ve Welch, 2011: 404-405

Temel değerleri ise şöyle sıralanmaktadır: Finansal bağımsızlık, Şiddetsizlik, Globalleşmişlik, Hedefe odaklılık, Yaratıcılık, Farklılık-Çeşitlilik (Yeşil Barış, 1971).

Örgüt, uluslararası anlaşmaların uygulanmasını gözetmek, çevre kirliliğini ve denizdeki yaşamın ve kaynakların bozulmasını protesto etmek için 6 gemilik bir filoya sahiptir. Örgüt, 26 uluslararası antlaşma, Birleşmiş Milletler sözleşmeleri, zehirli madde ticareti, iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik gibi uluslararası oluşumlarda tanınmıştır. Türkiye'nin de katılımının olduğu Greenpeace Akdeniz Bölge Ofisi (GAO), 1995 yılında Malta'da kurulmuştur. 1997 yılında İstanbul'da açılan ofis Türkiye'de, enerji kampanyası ve toksit maddeler kampanyası olmak üzere iki kampanya yürütmektedir (Laçiner, 2006: 409-410).

3.3.3.5.1.2 İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch)

İnsan Hakları İzleme Örgütü, dünyanın dört bir yanından 280'den fazla personel ile çalışan, kâr amacı gütmeyen, bir sivil toplum insan hakları örgütüdür. 1978 yılında kurulan örgüt, farklı kökenden ve milletten uzmanlar, avukatlar, gazeteciler ve akademisyenlerden oluşan çok kapsamlı insan hakları personeline sahiptir (İnsan Hakları İzleme Örgütü, 1978).

Başka bir ifadeyle, dünya çapında insan haklarını savunan ve bu konuda araştırmalar yapıp yayınlayan uluslararası sivil toplum kuruluşudur. Örgüt, Uluslararası Af Örgütü'ne göre çok daha az gönüllüye ve profesyonel çalışana sahiptir. (Wikipedia Özgür Ansiklopedi, 2003). Tablo 10'da örgütle ilgili temel bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 10: İnsan Hakları İzleme Örgütü

Adı	İnsan Hakları İzleme Örgütü
Kuruluşu	1978
Merkezi	New York
Bütçesi	41,2 milyon ABD Doları (Toplam destek ve gelir)
Amaçları	- İnsan hakları ihlalleri ışığında, "ihlalcı devletler üzerinde uluslararası baskının artması ve ilgili devletlerin bu kapsamda uygun ve etkin önlemlerin alınmasını sağlamaktır.

Kaynak: Nye ve Welch, 2011: 404-405; Wikipedia Özgür Ansiklopedi, 2003

İnsan Hakları İzleme örgütü (Nye ve Welch, 2011: 404);

- ABD merkezli en büyük insan hakları örgütüdür.
- 70'in üzerinde ülkede insan hakları ihlallerini belgeleyerek, ihlallere medyanın dikkatini çekerek ve ihlalde bulunan hükümetlere diplomatik baskı uygulamaları için hükümetler ve kuruluşlar nezdinde lobi faaliyetleri yürüterek insan hakları ihlallerini gündeme taşımaktadır.

3.3.3.5.1.3 Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International)

1961 yılında İngiliz Avukat Peter Beneson'un gazete yazısında mahkûmların hakları ile ilgili yaptığı çağrı üzerine insanlığa hizmet için kurulan uluslararası hükümet dışı örgüttür. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey'i, UNESCO, Avrupa Konseyi gibi pek çok örgüte danışmanlık hizmeti sunmaktadır. Çalışmalarından ötürü 1977 yılında Nobel Barış Ödülünü, 1978'de ise BM İnsan Hakları Ödülünü almıştır. Örgüt, üye ağı ve destekçileri vasıtasıyla mahkemelerde gözlemci bulundurmakta ve ülkelere mahkûmlarla ve hükümet organları ile görüşmek üzere delegasyonlar göndermektedir. Her yıl ekim ayında Uluslararası Af Haftası faaliyetleri ile kamuoyunun dikkatini bu konuya ve kampanyalara çekmeyi amaçlamaktadır. Bütün faaliyetlerini gönüllülük ilkesi ve bireylerin bağışları ile yürütmektedir (Büyükbaş, 2006:556-557). Tablo 11 örgüt ilgili bilgileri içermektedir.

Tablo 11: Uluslararası Af Örgütü

Adı	Uluslararası Af Örgütü
Merkezi	İngiltere/Londra
Kuruluşu	1961
Bütçesi	35,2 milyon İngiliz Sterlini(yaklaşık 57,8 milyon dolar ABD Doları)
Amaçları	<ul style="list-style-type: none">- Tüm dünyada siyasi, dini veya diğer vicdani inançları veya etnik köken, cinsiyet, renk, dil, uyruk veya sosyal köken, ekonomik statü, doğum ve diğer statüleri nedeniyle göz altına alınmış, fakat şiddet kullanmamış ve şiddeti savunmamış düşünce mahkûmlarının serbest bırakılmasını,- Tüm siyasi tutukluların açık ve adil bir biçimde yargılanmasını, işkence ve ölüm cezalarının kaldırılmasını amaçlamaktadır.- 140'a yakın ülkeden bir milyonun üzerinde üyesi bulunmaktadır. Örgütün Türkiye'nin de içinde bulunduğu 56 ülkede teşkilatları bulunmaktadır.

Kaynak: Büyükbaş, 2006:556-557; Nye ve Welch, 2011: 404-405

Örgütün, kampanyalarında odaklandığı ve harekete geçtiği temel insan hakları konuları şunlardır:

- İfade özgürlüğü ve düşünce mahkûmlarının serbest bırakılması,
- İşkenceye karşı koymak ve terörle mücadelede adalet,
- Kadınlara yönelik şiddeti durdurmak,
- Yoksulluğun pençesindeki insanların, insan onurunu ve haklarını savunmak,
- Mültecilerin ve göçmenlerin haklarını korumak,
- Ölüm cezasını yok etmek,
- Uluslararası silah ticaretine sıkı düzenlemeler ve sınırlandırmalar getirilmesi için mücadele etmek,
- Yüz binlerce Uluslararası Af Örgütü üyesi aracılığıyla, yakın tehlikede (immediate risk) olan bireyler adına Acil Eylem çağrılarını yapmaktır (Uluslararası Af Örgütü, 1961).

3.3.3.5.1.4 Uluslararası Kızılhaç Komitesi (International Committee of The Red Cross)

Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketinin görevi; din, inanç, dil, ırk, toplumsal sınıf veya politik görüş farkı gözetmeksizin insan hayatı ve sağlığını korumak, insan

varoluşunun saygı görmesini sağlamak, insanların acı çekmesini önlemek ve acılarını dindirmek olan uluslararası bir insani harekettir. Hareket, üç farklı kurumsal oluşumu içinde taşımaktadır: dünyanın hemen her ülkesindeki ulusal dernekler; bu derneklerin koordinasyonunu sağlayan bir federasyon (IFRC) ve silahlı çatışmalarda insan hayatını ve onurunu korumaya odaklı bir uluslararası komite (ICRC). Her dört yılda bir komiteden, federasyondan, ulusal derneklerden katılımı toplanan *Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Konferansı*, hareketin en yüksek tartışma ve karar organıdır. Ulusal Kızılhaç ve Kızılay Hareketi'nin bütün çalışmalarında temel alması gereken yedi ilkesi vardır: İnsaniyetçilik, Ayrım gözetmemek, Tarafsızlık, Bağımsızlık, Gönüllülük, Birlik, Evrensellik (Wikipedia Özgür Ansiklopedi, 2003). Tablo 11'de örgütün genel bilgileri yer almaktadır.

Tablo 12: Uluslararası Kızılhaç Örgütü

Adı	Uluslararası Kızılhaç Komitesi
Kuruluşu	1863
Merkezi	İsviçre/Cenevre
Bütçesi	843,3 milyon İsviçre Frankı (yaklaşık 791,2 milyon ABD Doları)
Amaçları	<ul style="list-style-type: none"> - Cenevre Sözleşmesi tarafından, silahlı çatışmalar sırasında tutukluları ziyaret etmek, yardım kampanyaları düzenlemek, parçalanmış aileleri yeniden birleştirmek ve benzeri insani faaliyetlerde bulunmakla görevlendirilmiştir. - Salt insani nitelikli misyonu, savaş ve ülke içi şiddet kurbanlarının yaşamını ve haysiyetini korumak ve onlara yardım sağlamak olan tarafsız ve bağımsız bir kuruluştur.

Kaynak: Nye ve Welch, 2011: 405

Kızılhaç Örgütü en büyük uluslararası örgüttür. Tüm dünyada 186 ülkede Kızılhaç ve Kızılay örgütleri vardır. Kızılhaç fikrinin babası Henri Dunant'tır. Dunant, 1857'de Kuzey İtalya'daki Solferino savaşı sona erdikten sonra savaş alanını gezerken kaderine ve ölüme terk edilmiş yerde yatmakta olan yüzlerce, binlerce yaralı askerin durumu onu o kadar etkiler ki, savaş zamanlarında önyargısız ve tarafsız bir şekilde bu insanlara yardım sunabilecek eğitimli gönüllü grupların oluşturulması önerisini getirmiştir. Önerisinin kabul edilmesi üzerine 1863 yılında Cenevre'de bir komisyon kurulmuş ve ertesi yıl bu komisyon Uluslararası Kızılhaç Komitesi'ne dönüştürülmüştür. 1864 yılında Kızılhaç beyaz fon üzerine kızıl bir haç işaretinden oluşan amblemini belirlemiştir. Daha sonra Kızılay amblemi de benimsenmiştir. 2005 yılında ise onu Kızıl Kristal amblemi izlemiştir.

1864'ten 1949'a kadar 4 Cenevre Sözleşmesi imzalanmıştır. Bu sözleşmeler savaş meydanındaki yaralıların tedavi tüzüğünü belirlemekte ve gerek savaş gerekse de barış dönemlerinde Kızılhaç'ın aktivitelerini kapsamaktadır. O günden bu yana dünyanın en büyük insani örgütü olarak gelişen Kızılhaç iki ana uluslararası örgütü ve 186 ülkede faaliyet sürdüren ulusal dernekleriyle tüm dünyada milyonlarca insana yardım sunmaktadır (Uluslararası Kızılhaç Komitesi, 1863).

3.3.3.5.1.5 Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International-TI)

Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International-TI), yolsuzluğun toplumlar üzerindeki yıkıcı etkisini sonlandırmak için insanları dünya çapında güçlü bir koalisyon içinde bir araya getiren, yolsuzlukla mücadeleye liderlik eden global bir sivil toplum örgütüdür. Tablo 13'de örgüt ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Örgüt, yolsuzluktan arınmış bir dünyaya doğru değişimi yaratma amacını taşımaktadır. Örgüt, yolsuzluğun kaçınılmaz olduğu söylemine karşı çıkmakta ve yolsuzluk mağdurlarına umut vaat etmektedir. Örgüt 1993'teki kuruluşundan bu yana, yolsuzlukla mücadele hareketine ivme kazandırarak tüm dünyada milyonların yaşamının iyileştirilmesinde yol gösterici rolü üstlenmiştir. Ayrıca, farkındalığı artırarak yolsuzluk karşısındaki tepkisizlik ve duyarsızlığı azaltmak ve buna dikkat çekmek için eylemler üretmekte ve gerçekleştirmektedir. 90'dan fazla ülkede kurulmuş ülke kolları ile global bir ağ oluşturmaktadır. Bu ülke kolları, kendi alanlarında çeşitli yöntemlerle yolsuzlukla mücadele etmektedirler. Örgüt siyasette, kamu yönetiminde, ihale süreçlerinde ve iş dünyasında şeffaflığı teşvik etmek için kamu, sivil toplum, özel sektör ve medyadan ilgili aktörleri bir araya getirmektedir. Örgüt'ün ülke kolları ve paydaşları, yolsuzlukla mücadele reformlarının uygulanması için hükümetler nezdinde lobi faaliyetlerinde bulunmakta ve savunuculuk kampanyaları yürütmektedir (Uluslararası Şeffaflık Örgütü, 1993).

Tablo 13: Uluslararası Şeffaflık Örgütü

Adı	Uluslararası Şeffaflık Örgütü
Kuruluşu	1993
Merkezi	Almanya/Berlin
Bütçesi	-
Amaçları	<ul style="list-style-type: none">- Siyasal hayatta şeffaf, dürüst ve hesap verilebilir bir sistemin geliştirilmesi,- Kamu ihalelerinde açıklık ve denetim ilkelerinin hâkim kılınarak, yolsuzluğun önlenmesi,- İş dünyasındaki şeffaflık standartlarının yükseltilmesi,- Uluslararası Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmelerinin hazırlanması ve uygulanması,- Yolsuzluğun demokratik, sosyal ve ekonomik gelişimi engellemesinin önlenmesidir.

Kaynak: Uluslararası Şeffaflık Örgütü, 1993

3.3.3.5.1.6 Uluslararası Kriz Grubu (International Crisis Group)

Uluslararası Kriz Grubu, ölümle sonuçlanacak çatışmaları önlemek ve çözüme ulaştırmak amacıyla kurulan bağımsız, kâr amacı gütmeyen, sivil toplum örgütüdür. Grubun çalıştığı temel konuları; Afrika bölgesel güvenlik, barış ve adalet, toplumsal cinsiyet ve çatışma, iklim değişikliği ve çatışma, koruma ve sorumluluktur (Uluslararası Kriz Grubu, 1995). Tablo 14’de örgütle ilgili genel bilgilere yer verilmiştir.

Uluslararası Kriz Grubu, şiddetli çatışmaların çıkması, hızla artması veya yeniden baş göstermesi riskinin bulunduğu ülkeleri incelemektedir. İktidarda bulunan partilere, oluşturdukları politikaların meydana getirdiği gerginliğin giderilmesi ve çözülmesiyle ilgili önerilerde bulunmaktadır (Nye ve Welch, 2011: 404).

1995 yılında Berlin’de kurulmuş uluslararası bir sivil toplum örgütüdür. 70’den fazla ülkede faaliyet göstermektedir. Berlin’deki küçük bir sekreteryaya uluslararası şeffaflık hareketini koordine etmekte ve desteklemektedir. Ayrıca Londra’da bir araştırma bölümü vardır. Yaklaşık 60 ülkede Uluslararası Şeffaflık Örgütünün temsilcileri konumunda olan ve temel amacı yolsuzluklarla mücadele ve şeffaflığın geliştirilmesi olan sivil toplum kuruluşu şeffaflık hareketinin ana çatısını oluşturmaktadır. Bu örgütler ülkelerinin özelliklerini de dikkate alarak yolsuzluklarla mücadelede yeni stratejiler geliştirmekte ve ülkelerindeki gelişmeleri gözlem altında tutmaktadırlar. Bu bölümler; gerek mali açıdan

gerekse de kurumsal açıdan Berlin'deki merkezden tamamıyla müstakildir, ancak merkezin temel ilkelerini faaliyetlerinde göz önünde bulundurmaktadır. (Wikipedia Özgür Ansiklopedi, 2003).

Tablo 14: Uluslararası Kriz Grubu

Adı	Uluslararası Kriz Grubu
Merkezi	Brüksel
Kuruluşu	1995
Bütçesi	20,5 milyon ABD doları
Amaçları	- Kitleli şiddet, terörizm ve savaş belasından dünyayı kurtarmak için çalışan, analiz ve ölümcül çatışmanın önlenmesi ve çözülmesi için uğraşan bir gruptur.

Kaynak: Nye ve Welch, 2011: 404; Uluslararası Kriz Grubu, 1995

Grup; 53 ülkeden, 50 dil konuşan, 154 daimi personele sahiptir. Uluslararası Kriz Konseyi, dünya çapında çatışmayı önlemek için bireysel ve kurumsal destekçileriyle beraber Kriz Grubu'nun çabalarında önemli bir rol oynamaktadır.

Kriz Grubu, Konseyi aracılığıyla özel sektör ile giderek daha verimli bir çalışma ilişkisi inşa etmeyi amaçlamaktadır (Uluslararası Kriz Grubu, 1995).

3.3.3.5.1.7 Sınır Tanımayan Doktorlar Örgütü (Medicins Sans Frontieres)

Sınır Tanımayan Doktorlar Örgütü (MSF), 70'in üzerinde ülkeye destek olan uluslararası insani yardım örgütüdür. Tehlike altındaki topluluklara, silahlı çatışma ve doğal ya da insani afet kurbanlarına ayırım gözetmeksizin ve ırka, dine, inanca ya da siyasi görüşe bakmaksızın destek sağlar (Nye ve Welch, 2011: 404). Tablo 15 örgüt ile ilgili temel bilgileri içermektedir.

1971 yılında Nijerya iç savaşı sonrasında küçük bir Fransız doktor grubunca kurulmuştur. Dünyanın çoğu yerinde Fransızca ismini veya MSF kısaltmasını kullanan kuruluş, ABD'de daha çok Doctors Without Borders (Sınır Tanımayan Doktorlar) olarak anılmaktadır (Wikipedia Özgür Ansiklopedi, 2003).

Tablo 15: Sınır Tanımayan Doktorlar Örgütü

Adı	Sınır Tanımayan Doktorlar Örgütü
Merkezi	Cenevre
Kuruluşu	1971
Bütçesi	592,7 milyon Avro (yaklaşık 842,3 ABD doları)
Amaçları	- MSF, savaş yüzünden zarar görmüş bölgelerde ve gelişmekte olan ülkelerdeki endemik hastalıklara karşı projeler üreten insani yardım amaçlı sivil toplum kuruluşudur.

Kaynak: Nye ve Welch, 2011: 404; Wikipedia Özgür Ansiklopedi, 2003

MSF, İsviçre, Cenevre'de bulunan uluslararası bir kurul tarafından yönetilmektedir. 20 alt bölümü vardır. Her yıl 3,000 doktor, hemşire, ebe ve ikmalci projelerde çalışmak üzere işe alınmaktadır. Sürekli istihdam edilen 1,000 kişilik ekip, gönüllüleri toplamakta ve medya ile finans işlerini düzenlemektedir. Özel bağışlar, kuruluşun gelirlerinin %80'ini oluştururken, geri kalan kısım hükümetlerin ve şirketlerin yardımlarından sağlanmaktadır. Kuruluş, 70'den fazla ülkede sağlık hizmetleri ve tıbbi eğitim programları uygulamakta ve sıklıkla Çeçenistan ve Kosova gibi bölgelerde politik sorumluluk alınması talebinde bulunmaktadır. Kuruluş, tarihinde sadece bir kez, 1994'teki Ruanda soykırımında ordu yardımı isteğinde bulunmuştur.

MSF, 1999 yılında üyelerinin özellikle hızlı gelişen krizlerde tıbbi hizmetler sağlaması ve uluslararası ilgiyi bu krizlere çekmesi ile Nobel Barış Ödülü'nü kazanmıştır. (Wikipedia Özgür Ansiklopedi, 2003).

3.3.3.5.2 Uluslararası Alanda Faaliyette Bulunan Bazı Sendikal Örgütlenmeler: Hedefler, Amaçlar ve Temel Özellikler

Tablo 16: Uluslararası Bazı Vakıflar

Uluslararası Bazı Vakıflar		
Adı	Kuruluş Yeri ve Tarihi	Kuruluş Amacı
Tema Vakfı	Türkiye/1992	Anadolu’da yaşanmakta olan erozyon ve çölleşme tehlikesine kamuoyunun dikkatini çekmek amacıyla kurulmuştur.
Sasakawa Vakfı	Japonya/1987	Sosyal, ekonomik, kültürel gelişim projelerini desteklemektir.
Fulbright Programı	ABD/1946	Amerikan halkı ile öteki ülkelerin halkları arasında karşılıklı anlayışı arttırmaktır.
Friedrich Ebert Vakfı	Almanya/1925	Demokratik düşüncenin ve temel demokratik değerlerin yerleşmesine ve gelişmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Dünyada yüzden fazla ülkede ortaklarıyla uluslararası çalışmalar temelinde birlikte hareket etmek ve bütünleşmektir.
Konrad Adenauer Vakfı	Almanya/1964	Hümanizm çerçevesinde direnme, Avrupa aydınlanmasının liberal geleneğinin yükseltilmesidir.
Çanakkale- Tübingen Trio Vakfı	Türkiye/2004	Trio’daki tarihi eserlerin ve Trio ile ilgili arkeoloji konularının araştırılması, Toria ve Toria ile ilgili arkeolojik kazı, araştırma ve bilimsel çalışmaların teşvik edilmesi ve bu amaçla yapılacak çalışmaların maddi ve manevi yönden desteklenmesini amaçlamaktadır.
Bill ve Melinda Gates Vakfı	ABD/1994	Gelişmekte olan ülkelerde insan sağlığının iyileştirilmesi, açlık ve aşırı yoksulluğun önüne geçmek için çalışmaktadır.

Kaynak: Hasgüler ve Uludağ: 2005, 309-310; Tema Vakfı, 1992; Bill ve Melinda Gates Vakfı, 1994

Tema Vakfı, erozyon ve çölleşme mücadelesinin devlet politikası haline gelmesine katkı sağlamaktır. TEMA Vakfı’nın kuruluş döneminde, doğa koruma konusu ülke gündeminde bugünkü kadar öne çıkmamıştı. Kamuoyu doğadaki bozulmaların farkına yeni yeni varmaya başlamıştı. Sosyal sorumluluk kavramı henüz gelişmemişti, iş adamları hayırseverlik adı altında çalışmalar yürütüyordu. 1992 Haziran’ında Brezilya’nın Rio de Janerio kentinde yapılan dünyanın ilk “Yeryüzü Zirvesi”, devletlerin insanın ekosistemler üzerinde yarattığı tahribatı kabul etmesi ve buna karşı verilen mücadeleleri küreselleştirerek ön plana çıkarması açısından önemli bir dönüm noktası oldu.

Zirve, aynı zamanda sivil toplumun güçlü bir aktör olarak sahneye çıkmasında önemli rol oynadı. “Toprak Yaşamdır” sloganıyla bugün 20. yaşını kutlayan TEMA Vakfı, Rio Zirvesi’nden sadece birkaç ay sonra, 11 Eylül 1992 tarihinde kuruldu (Tema Vakfı, 1992). Vakfın amaçları;

- Ülke topraklarımızı tehdit eden erozyon ve çölleşme tehlikesine dikkat çekmek ve bu mücadelenin bir devlet politikası haline gelmesine katkı sağlamak,
- Toprakla birlikte dünya üzerindeki ekosistemi oluşturan su, orman, biyolojik çeşitlilik gibi tüm doğal varlıkların korunması ve insan kaynaklı iklim değişikliğine dair politikaların ve toplumsal bilincin oluşturulması için çalışmak,
- Kendiliğinden yetişen doğal ormanları korumak, ağaçlandırma çalışmaları yaparak topluma ağaç sevgisi aşılamak,
- Tarım alanları, çayır ve meraları korumak, geliştirmek, amacı dışında kullanılmasını önlemek,
- Doğal varlıkların korunması ve doğru şekilde yönetilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasına öncülük etmek, destek vermektir (Tema Vakfı, 1992).

Sasakawa Vakfı, 1987’de Japonya “Tokyo Vakfı” tarafından kurulmuştur. Bu kuruluşun tam adı, “Ryoichi Sasakawa Genç Liderler Dostluk Fonu”dur. Bu fonun önemi, Japonya’nın uluslararası ve ulusal sivil toplum politikasının önemli ayağı olmasıdır. Fon, 1997 itibariyle dünya ölçeğinde 38 ülkede 58 üniversitede ve benzeri akademik kurumda lisansüstü karşılıksız burs vermektedir. 2004 itibariyle 6000’in üzerinde lisansüstü öğrenci bu destekten yararlanmaktadır. Fon birçok uluslararası üniversitelerle ortak çalışmalar sürdürmektedir. Uluslararası sivil diplomasi için çok önemli bir örnek teşkil etmektedir (Hasgüler ve Uludağ, 2005: 310-311).

Fulbright Programı, Amerika Birleşik Devletleri’nin en prestijli burs programıdır. Bu program sayesinde Amerikalı öğrenciler ve sanatçılar dünyanın her yerindeki eşsiz kaynaklardan faydalanabilmekte, dünyanın her yerinden gelen öğrenci, öğretmen ve akademisyenler Amerika’da eğitim alabilmektedirler. Program, ülkelerin giderek birbirine daha da bağımlı hale geldiği bir dünyada kişilere, kendilerini uluslararası alanda geliştirme

fırsatı sunmaktadır. Amerikan Kongresi tarafından 1946'da, II. Dünya Savaşı bitiminde, eğitimsel ve kültürel değişim yoluyla ülkeler arasında ortak bir anlayış geliştirmek için oluşturulmuştur. J. William Fulbright, bu programı silahlı çatışmaya karşı atılan bir adım olarak görmüştür (Fulbright Programı, 1948).

Friedrich Ebert Vakfı, 1925'de kurulmuştur. Vakfın temel hedefleri; Demokratik bir anlayış içinde yaşamın değişik alanlarındaki yetişkinlere yönelik politik ve toplumsal içerikli eğitim programları geliştirmek, uluslararası yakınlaşmanın ve işbirliğinin gelişmesine katkı sağlamak, yurt içinde ve yurt dışında üstün yetenekli öğrencilere ve genç bilim insanlarına burs sağlayarak, onların akademik çalışmalarına destek olmaktır. Vakıf, Türkiye'de 1988 yılından bu yana İstanbul'da, 1996 yılından itibaren Ankara'da bir irtibat bürosunda faaliyetlerini sürdürmektedir (Hasgüler ve Uludağ, 2005: 310-311). Friedrich Ebert Vakfı, sosyal demokrasinin fikirlerine ve temel değerlerine bağlı, kamu yararına çalışan, özel, bağımsız ve kültürel bir kuruluştur. Demokrasiyi, sosyal adaleti ve kalkınmayı dünya çapında teşvik etmek, barışa ve güvenliğe katkıda bulunmak, uluslararası dayanışma düşüncesini güçlendirmek, globalleşmeyi dayanışma içerisinde şekillendirmek ve Avrupa Birliği'nin genişlemesini ve derinleşmesini desteklemek FES'in uluslararası çalışmalarının temel belirleyici hedefleridir. Vakıf, bu doğrultuda 100'den fazla ülkede ve Almanya'da faaliyet göstermektedir (Friedrich Ebert Vakfı, 1925).

Konrad Adenauer Vakfı, 1964'de kurulmuştur. Barışı ve özgürlüğü kollamak, demokrasiyi ve insan haklarını yaşama geçirmek, kendi kendine yardım olanaklarını güçlendirerek yoksulluğa karşı savaşmak ve doğal yaşam kaynaklarını korumayı hedeflemektedir. Bu hedefleri gerçekleştirebilmek için Konrad Adenauer Vakfı, 35 yılı aşkın bir süredir dünyanın her tarafında partnerleri ile birlikte çaba göstermektedir. Yurtdışında görev yapan personeli Afrika, Asya, Avrupa, Latin Amerika, Ortadoğu, ve Kuzey Amerika'nın yüzden fazla ülkesinde 200'ün üstünde proje ve programı koordine etmektedir.

Sürdürülebilir kalkınma sürecinin başlatılabilmesinde en önemli şartlardan biri, demokratik bir politik çerçevenin inşa edilmesidir. Bundan dolayıdır ki, Konrad Adenauer Vakfı, esas görevi olarak, demokrasinin geliştirilmesine destek vermeyi görmektedir. Vakıf, hukuk devleti ve hukukun üstünlüğünün güvence altına alınması için yapılacak reformları, parlamentoların kurulması ve işlerlik kazanmasını, çevreye saygılı bir sosyal

piyasa ekonomisi doğrultusunda gerçekleştirebilecek her tür ekonomik, sosyal ve çevreci reformu, yurttaşlık eğitimini, kalkınmaya ivme kazandıran çerçeve şartlarını olumlu etkileyebilecek toplumsal grupların, kuruluşların örgütlenmesini destekler. Konrad Adenauer Vakfı'nın uluslararası planda düzenlediği toplantıların gündeminde, öteki dinler ve kültürlerle sürdürülen ve temelinde değerlerin ele alındığı, bölgesel işbirliği ve entegrasyon, dünyanın çeşitli yerlerinde yeniden güncellik kazanan güvenlik politikası sorunlarının tartışılması gibi konular yer alır.

Konrad Adenauer Vakfı'nın partnerleri, siyasi partiler, parlamentolar, hükümetler, Anayasa Mahkemeleri, öteki adli kuruluşlar, barolar, yerel yönetimler, yerel yönetim birlikleri, eğitim ve araştırma enstitüleri, işveren örgütleri ve sendikalar, kooperatifler, insan hakları örgütleri, kadın örgütleri, çevreci örgütler, yurttaşlık girişimleri ve medyadır. Konrad Adenauer Vakfı, danışmanlık ve eğitim programlarına, yayın faaliyetine, eğitim malzemesi teminine, politik bilimler, toplum bilimleri ve ekonomi alanlarında bilimsel araştırmalara destek vermektedir (Konrad Adenauer Vakfı, 1964).

Çanakkale- Tübingen Trio Vakfı,. Trio, Anadolu'da en eski yerleşimlerden biridir. Üst üste kurulmuş dokuz ayrı döneme ait bir kentler yığıdır. Bu durumda arkeoloji tekniği bakımından olağanüstü zorluklar arz etmekte, çok dikkatli ve özgün kazı ve kurgulama çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Çanakkale-Tübingen TroiaVakfı, 9 Ağustos 2004 tarihinde, Prof. Dr. h.c. Manfred Osman Korfmann tarafından Çanakkale'de kuruldu. 2001 yılında, Tübingen'de tarafından kurulan Tübingen TroiaVakfı'nın kardeş vakfıdır. Tübingen TroiaVakfı, Tübingen'de sürdürülen araştırma, değerlendirme ve yayın çalışmalarını, Çanakkale-Tübingen TroiaVakfı ise Çanakkale'de Troia ile ilgili araştırma, kazı, restorasyon, koruma çalışmalarını desteklemektedir. Ayrıca, vakıf kütüphanesinin açılmasını da sağlamıştır. Troia'da bir müzenin açılması, vakfın önemli amaçlarından birisidir (Çanakkale-Tübingen TroiaVakfı, 2004).

Türkiye Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu, 30 Eylül 1996 tarihinde Troia ve çevresinin "Tarihi Milli Park" olmasına karar vermiştir. 136 kilometre karelik bir alanı kaplayan söz konusu bu park, içinde Neolitik Dönem'den (M.Ö. 5 bin) 20. yüzyıla kadar (1915 Çanakkale Savaşları anıtları) uzanan birçok arkeolojik ve tarihsel anıtı barındırmaktadır.

Sadece kültür mirasının değil, doğa mirasının korunması da çok önemlidir, çünkü modern tarımın olumsuz etkileri gittikçe artmaktadır. Ekolojik olarak büyük önem taşıyan son alanlar da tehdit altındadır. Troia Milli Parkı yeni yüksek lisans planının hayata geçirilmesi, Troas Bölgesindeki kültürel ve doğal mirasın korunmasını sağlayacaktır. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin başvurusuyla, Troia 1998 yılında ise ‘‘UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi’’ne alınmıştır (Çanakkale-Tübingen TroiaVakfı, 2004).

Bill ve Melinda Gates Vakfı, Bill Gates ve Melinda Gates tarafından yönetilen sıtma, açlık gibi global sorunları çözmeyi amaçlayan kâr amacı gütmeyen bir vakıftır. Vakıf 1994 yılında ABD'nin Washington eyaletinde bulunan Seattle şehrinde kurulmuştur (Wikipedia Özgür Ansiklopedi, 2003).

Bölgesel müdürlükleri, Washington, Avrupa, Afrika, Hindistan, Çin olmak üzere dünya üzerine yayılmıştır. *Washington'daki müdürlükte*, Kanada ve Asya Pasifik bölgelerini içine alan kesimde faaliyetlerini yürütmektedir. *Avrupa'daki müdürlük ise*, Avrupa kurumları ve NGOs'la ilişki kurarak, Avrupa'daki donör desteğini sürdürmek için çalışmaktadır. Ayrıca, global sağlık ve kalkınma hedeflerini ilerletmek için Avrupa'da siyasi taahhüdü teşvik etmektedir. *Afrika'daki müdürlük*, kritik sağlık ve kalkınma sorunları çözmek amacıyla Afrika'da önemli yatırımlar yapmaktadır. Aşılarla erişimi arttırmak, anne ve çocuk sağlığını geliştirmek, gönüllü aile planlaması hizmetlerine erişimin artırılması ve küçük çiftçilere yardımcı olmak bu yatırımlardan bazılarıdır. Nijerya, Etiyopya ve Güney Afrika merkezli temsilcileri vardır. *Hindistan'daki müdürlük*, HIV'in yayılmasını engellemek amacıyla çalışmaya başlamıştır. Müdürlük zamanla anne çocuk sağlığı, sağlık ve beslenme hizmetleri, aşı ve rutin kontroller, aile planlaması, tarımsal kalkınma ve bulaşıcı hastalıkların kontrolüne kadar bir çok alanda faaliyete başlamıştır. Çin'deki müdürlük, çocuk felcini yok etme, tütün kontrolü, hayırseverlik amacıyla çalışmalarda bulunmaktadır (Bill ve Melinda Gates Vakfı, 1994).

SONUÇ ve ÖNERİLER

Sivil toplum ve globalleşme, 21. yüzyılın en önemli iki anahtar kelimesini oluşturmaktadır. Bu kavramlar; ekonomiden siyasete, kültürden çevreye kadar pek çok alanda hissedilir derecede etkili olmuşlardır. Bu çalışmada, globalleşmenin uzun bir sessizlik dönemine giren sivil toplumu, tekrar nasıl gündeme taşıdığı ve uluslararası arenada “global sivil toplum” olarak nasıl yeni bir ad ve içeriğe kavuşturduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmada “global sivil toplum”un neyi ifade ettiği ve nasıl ortaya çıktığı irdelenmeden önce, sivil toplum ve globalleşme kavramları ayrıntılı olarak incelenmiştir. İlk olarak, Batı’ya özgü bir kavram olarak ortaya çıkan sivil toplumun ilk ele alınışından günümüze gelinceye kadar değişik düşünürlerce nasıl bir “muğlak” yapıya dönüştürüldüğü görülmüştür. Günümüzde hala üzerinde konsensüs sağlanmış bir sivil toplum tanımının olmaması bu muğlaklığın oluşumunu doğrulamaktadır. Sivil toplum kavramının 18. yüzyıla kadar toplumun modernleşmesi anlamında kullanıldığı, bu yüzyıldan sonra ise modern anlamda tekrar gündeme geldiği ve özgürlük alanı olarak tanımlandığı görülmüştür. Kavramın, bu tarihlerden sonra bir süre unutulma kaderiyle yüzleştiği, 1980’lerin bitimi ve 1990’ların başlangıcında kimilerine göre olumlu karşılanan, kimilerine göre olumsuz anlam yüklenen globalleşme süreciyle yepyeni bir döneme girdiği anlaşılmıştır. Bu dönem, “global sivil toplum”un dünya sahnesinde kendini göstermeye başladığı tarihin miladıdır.

İkinci olarak ele alınan globalleşme kavramının tanımlanması konusunda devasa bir literatürün olduğu görülmüştür. Globalleşme sürecinin teknolojik gelişmelerin paralelinde yaygınlık kazandığı ve tüm dünyayı etkilediği görülmüştür. Çalışmada yeni toplumsal hareketlere ve protesto eylemlerine yer verilmemiştir. Konu, global sivil toplumun tanımlanması ve uluslararası arenada sivil toplum örgütleriyle nasıl boy gösterdiği ile sınırlandırılmıştır. Diğer çalışmalara ışık tutması açısından sonuç kısmında yeni toplumsal hareketler başlığa altında globalleşme sürecine doğan tepkilerin ayrı bir çalışma konusu yapılacağı vurgulanmak istenmiştir. Globalleşmeyle beraber bir çok kavramın önüne global kelimesinin geldiği görülmüştür. Bunlardan en önemlisi ve çalışmanın ana

konusunu oluşturan global sivil toplum kavramıdır. Sivil toplumun, ilk ele alınışından ve globalleşme süreciyle olan etkileşimden günümüze kadar bir dönüşümünün yaşandığı anlaşılmış ve çalışmamız bu dönüşümün varlığına göstermeye odaklanmıştır. Sivil toplumun global düzeyde önem kazanmasının nedeni, toplumsal sorunların artık yerel ve bölgesel olmaktan çıktığı ve global bir düzeyde görülmeye başlanması olduğu görülmüştür. Siyasi otoritelerin bu sorunları ortadan kaldıramaması sonucunda üçüncü sektör olarak ifade edilen sivil toplumun gündeme geldiği anlaşılmıştır.

Globalleşme sürecinin en büyük etkisi ulus-devlet yapısının kemikleşmiş uygulamalarını zayıflatmasıdır. Globalleşmeyle beraber farklı yönetim tarzlarının görülmesi sivil toplumun gelişmesine engel olan devlet yapılarının tepkiyle karşılanmasına neden olmuştur. Globalleşme ile beraber sivil toplum örgütlerinin mesajlarının iletişimin kolaylığı sayesinde tüm dünyaya anında duyurulması sağlanmış ve farklı kıtalarda, bölgelerde ve ülkelerde yaşayan aynı görüşe sahip olan insanların örgütlenmesi kolaylaşmıştır. Bu bağlamda, çalışmanın ana temasını oluşturan ve son bölümünde global sivil toplumun uluslararası arenaya taşınmasını sağlayan sivil toplum örgütleri incelenmiştir. Bunlar: Yeşil Barış, Uluslararası Af Örgütü, Uluslararası Kızılhaç Komitesi, İnsan Hakları Örgütü, Uluslararası Şeffaflık Örgütü, Uluslararası Kriz Grubu, Sınır Tanımayan Doktorlar Örgütü ve bazı sendikal örgütlenmelerdir. Bu örgüt ve sendikalar mesajlarını ve eylemlerini, globalleşmenin teknolojiye meydana getirdiği devasa ilerleme sayesinde bütün dünyayla paylaşmakta ve hükümetleri alacakları kararlarda bir kez daha düşünmeye sevk etmektedirler.

Çalışmanın sonucunda anlaşılmıştır ki global sivil toplum: “*21. yüzyılda toplumsal sorunların yerel ve bölgesel olmaktan çıkıp global boyut kazanması ve siyasi otoritelerin sorunlara çözüm bulmada yetersiz kalması sonucunda; faaliyetleri devlet sınırlarını aşan, gönüllülük esasına dayalı bir araya gelen, teknolojik gelişmelerle beraber mesajlarını kolayca tüm dünyaya duyurabilen ve örgütlenebilme özgürlüğüne sahip örgütlerin faaliyetlerinin tümü*”dür. Yapılacak akademik çalışmalara ışık olması amacıyla, dünyada globalleşme karşıtı gösterilerle (Prag’da, Cenova’da vb) ortaya çıkan global sivil toplumun yeni toplumsal hareketler başlığı altında incelenebileceği vurgulanmak istenmiştir. Söz konusu alanda yapılacak akademik çalışmalar, global sivil toplumun anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Ağaoğlu, Mehmet Ali ve Köker, Levent (2004a), **Tanrı Devletten Kral Devlete**, 4. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.

_____ (2004b), **Kral - Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, 3. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.

Abay, Ali Rıza, “**Sivil Toplum ve Demokrasi Bağlamında Sivil Dayanışma ve Sivil Toplum Örgütleri**”, <http://www.siyasaliletisim.org/pdf/siviltoplumvesivildayanisma.pdf> (13.10.2012).

_____ (2003), “21. Yüzyılı Şekillendirecek İki Kavram Olarak Küreselleşme ve Sivil Toplum”, **Sivil Toplum**, 1(4), 75-83.

Acar, Mustafa (2009), **Düzenleyici ve Özgürleştirici Bir Süreç Olarak Küreselleşme**, 1. Baskı, Ankara: Orion Kitabevi.

Akad, Mehmet ve Vural Dinçkol, Bihterin (2009), **Genel Kamu Hukuku**, 5. Baskı, İstanbul: Der Yayınları.

Akdikmen, Resuhi (2000), **Langenscheidt Pocet English Dictionary**, 1. Baskı, İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Akal, Cemal Bali (1990), **Sivil Toplum Tanrısı**, 1. Baskı, İstanbul: Afa Yayınları.

_____ (2004), **İktidarın Üç Yüzü**, 3. Baskı, Ankara: Dost Kitabevi.

Akpınar Gönenç, Ayşenur (2001), **Sivil Toplum Düşünsel Temelleri ve Türkiye Perspektifi**, www.altkitap.com (04.04.2013).

Arslanel, Nazan ve Hamdemir, Berkan (2007), “Küreselleşmenin Sivil Toplum Siyaseti”, **Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, (2), 12-23

Aslan, Seyfettin (2010a), “Sivil Toplum: Kavramsal Değişim ve Dönüşüm”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 9 (33), 188-212.

_____ (2010b), “Sivil Toplum ve Demokrasi”, **SDÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 2 (15), 357-374.

Asomedyta (1999), **Küreselleşme**, Nisan Sayısı, Ankara: Akara Sanayi Odası Yayınları.

Aydın, Ayhan (2002), **Düşünce Tarihi ve İnsan Doğası**, 2.baskı, İstanbul: Alfa Yayınları.

Aytenmiz Seymen, Oya ve Bolat, Tamer (2005), “Küreselleşme Olgusuna Kavramsal Bir Bakış”, Oya Aytemiz Seymen ve Tamer Bolat(Ed.), 1. Baskı *içinde* (3-31) , **Küreselleşme ve Çok Uluslu İşletmecilik**, Ankara: Nobel yayın dağıtım.

Bal, Hüseyin (2002), **Kent Sosyolojisi**, 2. Baskı, Isparta: Fakülte Kitapevi.

Baharçiçek, Abdülkadir (2008), “Hükümet Dışı Örgütler (Ngo’s) ve Demokratikleşme”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 18 (2), 297-308.

Baker, Gideon (1998), “ Civil Society and Democracy: The Gap Between Theory and Possibility”, **Politics**, *içinde* (81-87), 18 (2).

Bayar, Rıfat (2009), “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye”, **Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, (32), 25-34.

Bayhan, Vehbi (2002), “**Demokrasi ve Sivil Toplum Örgütlerinin Engelleri: Patronaj ve Nepotizm**”, **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, Mayıs 2002 1 (26), 1-13.

_____ (2005), “Türkiye’de Sivil Toplum Örgütleri, Demokrasi ve Patronaj”, **Sivil Toplum ve Demokrasi**, Lütfi Sunar (Ed.), 1. Baskı *içinde* (145-169), İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Bayramoğlu, Ali (2005), “Sivil Toplum Hakemlik Yapan Bir Güç Olmaya Başlıyor ”, **Sivil Toplumunu Konuşmak**, Haz. Lütfi Sunar, 1. Baskı *içinde* (41-61), İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Bohman, J. (1999). **Habermas, Marxism and Social Theory: The Case for Pluralism in Critical Social Science. Habermas: A Critical Reader**, (Der. P. Dews), Oxford-Malden.

Bolat, Tamer ve diğerkleri (2005), ‘‘Küreselleşmenin Boyutları ve Bu Süreçte Etkili Olan Faktörlerin Analizi’’, Oya Aytemiz Seymen ve Tamer Bolat (Ed.), 1. Baskı *içinde* (33-52), **Küreselleşme ve Çok Uluslu İşletmecilik**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Bozkurt, Veysel (2000), **Küreselleşmenin İnsani Yüzü**, 1. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları.

_____ (2000), Küreselleşme: Kavram - Gelişim ve Yaklaşımlar, **İş, Üç Endüstri İlişkileri ve İnsan Hakları Dergisi**, 2(1), <http://www.isguc.org/?p=makale&id=87&cilt=2&sayi=1&yil=2000> (14.01.2013).

_____ (2005), Değişen Dünyada Sosyoloji, 3. Baskı, İstanbul: Aktüel Yayınları.

Büyükbaş, Hakkı (2006), ‘‘SCO: Şangay İşbirliği Örgütü’’, Şaban H. Çalış (Ed.), **Uluslararası Örgütler ve Türkiye**, 1. Baskı *içinde* (555-584), Konya: Çizgi Kitabevi.

Bill ve Melinda Gates Vakfı (1994), ‘‘Genel Özellikler, Vizyon, Misyon ve Tarihçesi’’ <http://www.gatesfoundation.org/Who-We-Are/General-Information/FoundationFactsheet>, 04.04.2013.

Cassirer, Ernst (2005), **Devlet Efsanesi**, (Çev. Necla Akat), 1. Baskı, İstanbul: Say Yayınları.

Calhoun, Craig (1992), **Intoduction, Habermas And The Public Sphere**, (Der. Craig Calhoun), Cambridge: The MIT Press.

Caplan, Ken and Payne, Lea (2000), **The Workshop Series: Ngo Workshop Report**, Business Partners For Development Water And Sanitation Cluster, [http:// www.bpd-waterandsanitation.org/english/docs/ngoreport.pdf](http://www.bpd-waterandsanitation.org/english/docs/ngoreport.pdf) (09.04.2013).

Cengiz, Kurtuluş ve diğerkleri (2005), ‘‘Türkiye ve Orta Doğu’da Sivil Toplum Tartışmaları’’, **Sivil Toplum ve Demokrasi**, 1.Baskı *içinde* (213-259), İstanbul: Kaknüs Yayınları,

Cevizci, Ahmet (2009), **Felsefe Tarihi**, 1. Baskı, İstanbul: Say Yayınları.

Chandran, Kukathas (1999), ‘‘İslam, Demokrasi ve Sivil Toplum’’ , (Der. Ömer Demir), **İslam, Sivil Toplum, Piyasa Ekonomisi**, *içinde* (21-25), Ankara: Liberte Yayınları.

Copleston, Frederick (1991), **Felsefe Tarihi, Çağdaş Felsefe: İngiliz Görgücülüğü**, (Çev. Aziz Yardımlı), 1. Baskı, İstanbul: İdea Yayınları.

- Çanakkale-Tübingen Trio Vakfı (2004), “Genel Özellikler, Vizyon, Misyon ve Tarihçesi”
http://www.troiavakfi.com/hakkinda.asp?menu_item=Vakif, 03.04.2013.
- Coşar, Yakup (2001), “Sivil itaatsizlik”, **Kamu Vicdanına Çağrı Sivil İtaatsizlik**, içinde (9-10), İstanbul: Ayrıntı yayınları.
- Çalış, Şaban H. ve diğerleri (2006), “INGOS: Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları”, Şaban H. Çalış, Birol Akgün, Önder kutlu (Ed.), **Uluslararası Örgütler ve Türkiye**, 1. Baskı içinde (723-749), Konya: Çizgi Kitabevi.
- Çaha, Ömer (2003), **Aşkın Devletten Sivil Topluma**, 2. Baskı, İstanbul: Gendaş Yayınları.
- _____ (2005) “Sivil Toplum Üstüne”, Lütfi Sunar (Ed.), **Sivil Toplum ve Demokrasi**, 1. Baskı içinde (9-22), İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Çulhaoğlu, Metin (2001), “Devlet, Sivil Toplum ve Demokratikleşme”, **Sivil Toplum: Devletin Büyümesi**, 1. Baskı içinde (30-45), İstanbul: YGS Yayınları.
- Demir, Ömer ve Acar, Mustafa (1992), **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, 1. Baskı, İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- Demirci, O. (2008), **Sosyal Web’de Kimlik ve Birey**, 1. Baskı, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Doğan, İsmail (2000), **Sivil Toplum Ondan Bizde de Var**, 1. Baskı, İstanbul: Sistem Yayınları.
- Doğan, İlyas (2002), **Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum**, 1. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Dulupçu, Murat Ali (2001), **Küresel Rekabet Gücü Türkiye Üzerinde Bir Değerlendirme**, 1. Baskı, Ankara: Nobel Yayınları.
- Duman, Fatih (2009), “Sivil Toplum”, Mümtaz’er Türkönü (Ed.), **Siyaset**, 10. Baskı içinde 347-377, İstanbul: Opus Yayınları.
- Ebenstein, William (2003), **Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri**, (Çev: İsmet Özel), 3. Baskı, İstanbul: Şule Yayınları.

- Ellwood, Wayne (2007), **Küreselleşmeyi Anlama Kılavuzu**, (Çev. Betül Dilan Genç), 3. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları.
- Ekin, Nusret (1999), **Küreselleşme ve Gümrük Birliği**, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No:1999-47.
- Esgin, Ali (2001) “Ulus-Devlet ve Küreselleşmeye İlişkin Bazı Tartışmalar”, **C.Ü.Sosyal Bilimler Dergisi**, 25(2), 185-192.
- Erbay, Yusuf (1997), **Kavram Olarak Küreselleşme, Milli Kültürler ve Küreselleşme**, 1. Baskı, Ankara: Türk Yurdu Yayınları.
- Erdoğan, Mustafa (1998), **Liberal Toplum Liberal Siyaset**, 2.Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Erdoğan Tosun, Gülgün (2001), **Demokratikleşme Perspektifinden: Devlet-Sivil Toplum İlişkisi**, 1. Baskı, Ankara: Alfa Yayınları.
- _____ (2003), “Global Sivil Toplum, Siyaset ve Yurttaşlık”, **Sivil Toplum**, 1(4), 59-73.
- Erkan, Hüsnü (1998), **Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme**, 4. Baskı, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Falk, Richard (2004), **Yırtıcı Küreselleşme**, (Çev. Ali Çaksu), 3. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları.
- _____ (2008), **Dünya Düzeni Nereye? Amerikan Emperyal Jeopolitikası**, (Çev. Neşenur Domaniç ve Nusret Arhan), 1. Baskı, İstanbul: Metris Yayınları.
- Fulbright Programı (1948), “Genel Özellikler, Vizyon, Misyon ve Tarihçesi” <http://www.fulbright.org.tr/tr/fulbright-programi>, 03.04.2013
- Friedrich Ebert Vakfı (1925), “Genel Özellikler, Vizyon, Misyon ve Tarihçesi” <http://www.festr.org/pages/tuerkce/hakkimizda.php>, 03.04.2013
- Friedman, Thomas (2000a), **Lexus ve Zeytin Ağacı: Küreselleşmenin Geleceği**, 1. Baskı, (Çev. Elif Özsayar), İstanbul: Boyner Holding Yayınları.

_____ (2000b), **Küreselleşmenin Geleceği**, (Çev. Elif Özsayar), 1. Baskı, İstanbul: Boyner Holding Yayınları.

Fox, Jeremy (2001), **Chomsky ve Küreselleşme**, 1. Baskı, İstanbul: Everest Yayıncılık.

Gavcar, Erdoğan ve Dirlik, Serkan (2005), “Küreselleşme ve Yöneticilere Göre Küreselleşme Olgusu”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)**, (15), 78-95.

Gray, John. (1999), **Sahte Şafak**, (Çev. Gül Çagalı Güven), 1. Baskı, İstanbul: Om Yayınevi.

Giddens, Anthony (1999), “Küreselleşmenin İklimleri”, **Sosyal Demokrat Değişim Dergisi**, (12), 56-67.

_____ (2000), **Elimizden Kaçıp Giden Dünya**, 1. Baskı, İstanbul: Alfa Basım Yayınları.

Göymen, Korel (2004), “Küresel Sivil Toplum: Gereksinme, Fırsatlar ve Engeller”, **I. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi**, Çanakkale: Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Yayınları, 67-73.

Gözübüyük Tamer, Mine (2010), Tarihi Süreçte Sivil Toplum, **Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 1 (27), 89-105.

Guriz, Adnan (2007), **Hukuk Felsefesi**, 7. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Güneş, İsmail (2004), “Sivil Toplum Kuruluşları”, **Son Baskı Sanal Dergi**, (1)5, <http://www.sonbaski.com/sayi7siviltoplum.htm> (13.10.2012).

Habermas, Jürgen (2003), **Kamusallığın Yapısal Dönüşümü**, (Çev. Tanıl Bora-Mithat Sancar), 5. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Hablemitoğlu, Şengül (2004), **Küreselleşme Düşlerden Gerçeklere**, 1. Baskı, Ankara: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Hall, John A. ve Ikenberry, G. John (2005), **Devlet**, (Çev. İsmail Çekem), 1. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Hanpsher-Monk, Iain (2004), **Modern Siyasi Düşünce Tarihi**, (Çev. Necla Akat), 1. Baskı, İstanbul: Say Yayınları.

Hasgüler, Mehmet ve Uludağ, Mehmet B. (2005), **Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler**, 2.Baskı, Ankara: Nobel basımevi.

Hall, Peter Dobkin (1987), “A Historical Overview of the Private Nonprofit Sector”, Walter Powell (Ed.), **The Nonprofit Sector: A Research Handbook**, New Heaven and London: Yale University Press

Held, D. , McGrew, A. , Goldblatt D. , Perraton, J. (1999), **Global Transformations: Global Transformations-Politics, Economics and Culture**, Cambridge: Polity Press.

Hobbes, Thomas (2005), **Leviathan or The Matter, Forme, & Power of A Common-wealth Ecclesiall and Civil** , UK: Cambridge University Press.

İçel, Hatice (2008), “Küreselleşme ve Unutulan Kültür Değerlerimiz”, **Farklı Yönleriyle Küreselleşme**, Mustafa Talas, S. Salih Bilici (Ed.), 1. Baskı *içinde* (125-133), İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.

İnsan Hakları İzleme Örgütü (1978), “Genel Özellikler, Vizyon, Misyon ve Tarihçesi” <http://www.hrw.org/node/75136>, 26.03.2013.

İnsel, Ahmet (2004), “Sivil toplum, STK’lar ve Gönüllülük”, Arzu Karamani (Haz.), **Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları**, (1-31).

İstanbul Ticaret Odası (2007), **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, 2.Baskı, İstanbul: İTO Yayınları.

Kalaycıoğlu, Ersin ve Sarıbay, Ali Yaşar (2007), **Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme**, 3. Baskı, İstanbul: Alfa Aktüel Yayınları.

Kaldor, Marry (2003a), ‘The Idea of Global Civil Society’, **International Affairs**, *içinde* (583-593), 79(3).

_____ (2003b), **Global Civil Society; An Answer To War**, Cambridge.

- Karadağ, Ahmet (2006), “ Postmodernite ve Kamusal Alan: Mutlak Hakikat Arayışının Sonu”, **Kamusal Alan ve Türkiye**, 1. Baskı içinde (42-70), Ahmet Karadağ (Ed.), Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Karluk, S. Rıdvan (2007), **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kuruluşlar**, 6. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.
- Karagül, Soner (2007), “**Küresel Bir Aktör Olarak Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları: Uluslararası Politikadaki Rol Ve Etkinlikleri**”, <http://www.sivilgazete.org/2007/08/09/kuresel-bir-aktor-olarak-uluslararasi-sivil-toplum-kuruluslari/> (03.02.2013).
- Kapani, Münici (2010), **Politika Bilimine Giriş**, 25. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınları.
- Kaplangil, Diren (2010), **Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Sivil Toplum ve Demokratikleşme**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kavanagh, Dennis and Jones, Bill, (1991), “Pressure Groups”, **Politics**, Bill Jones (Ed.) UK: Cambridge/ Great Britain.
- Kaya, Mehmet (2009), “Küreselleşme Yaklaşımları”, **Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi**, (13), 1-16.
- Keane, John (1994), **Demokrasi ve Toplum**, (Çev. Necmi Erdoğan), 1. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- _____ (1998), **Civil Society: Old Images New Visions**, Oxford Cambridge: Polity Press.
- _____ (2003). **Global Civil Society?**, 1. Baskı, New York: Cambridge University Press.
- _____ (2004), **Sivil Toplum ve Devlet Avrupa’da Yeni Yaklaşımlar**, (Çev. Levent Köker, Ahmet Çiğdem, Mehmet Küçük, Erkan Akın, Aksu Bora, Ayşe Nur), 1. Baskı, Ankara: Yedi Kıta Yayınları.
- Kocabaş, Fatma (2008), “Küreselleşme Bağlamında Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşların Güçlendirilmesinde İnternetin Önemi”, **Kamu-İş**, 10 (2), 173-195.

- Konrad Adenauer Vakfı (1964), “Genel Özellikler, Vizyon, Misyon ve Tarihçesi”
<http://www.konrad.org.tr/index.php?id=3>, 03.04.2013.
- Köker, Levent (2005b), “Soruşturma: Devlet mi? Sivil Toplum mu?”, **Sivil Toplum**, 1. Baskı
içinde (117-119), 3 (10).
- Kuçuradi, Ioanna (2003), **Projeler, Projecilik ve Sivil Toplum Kuruluşları**, 1. Baskı, İstanbul:
Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Laçiner, Sedat (2006), “Latin Amerika’da Örgütler”, Şaban H. Çalış ve diğerleri (Ed.),
Uluslararası Örgütler ve Türkiye, 1.Baskı *içinde* (405-435), Konya: Çizgi Kitabevi.
- Locke, John (2004), **Hükümet Üzerine İkinci İnceleme**, (Çev. Fahri Bakırcı), 1. Baskı, Ankara:
Babil Yayınları.
- Mardin, Şerif (2003), “ Sivil Toplum”, **Türkiye’de Toplum ve Siyaset Makaleler 1**,
Mümtaz’er Türkönü ve Tuncay Önder (Ed.), 11. Baskı *içinde* (9-18), İstanbul: İletişim
Yayınları.
- Nişancı, Şükrü (2003), **Sivil İtaatsizlik**, 1. Baskı, İstanbul: Okumuş Adam Yayıncılık.
- Nye, Joseph S. ve Welch, David A. (2011), **Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak**, (Çev.
Rezan Akman), 2. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Okutan, Mustafa Çağatay (2006), “Bilgi Toplumunda Sivil Toplum ve Demokrasi”, Nihal
Karcı (Ed.), **Bilgi Toplumu**, 1. Baskı *içinde* (71-88), Ankara: Ekin Kitabevi.
- Onbaşı, Funda (2005), **Sivil Toplum**, 1. Baskı, İstanbul: L&M Yayınları.
- Oran, Baskın (2000), **Küreselleşme ve Azınlıklar**, 1. Baskı, Ankara: İmaj Yayınevi.
- Orhan, S. Sevinç, (2003), ”Küresel İktisat Politikaları Olarak Liberalizasyon” , M. Ali
Çukurçayır (Ed.), 1. Baskı *içinde* (411-446), **Bilim Toplum Siyaset 16**, Konya: Çizgi
Kitabevi.
- Ökçesiz, Hayrettin (1996), **Sivil İtaatsizlik**, 1. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları.

- Özcan, Ahmet (2005), “ Türkiye’de Sivil Toplumun Batılı Anlamda Hiçbir Karşılığı Yoktur’’,
Sivil Toplumunu Konuşmak, Lütfi Sunar (Ed.), 1. Baskı *çinde* (9-21), İstanbul: Kaknüs
Yayımları.
- Özgen, Hüseyin ve diğlerleri (2004), **Temel işletmecilik Bilgisi**, 1. Baskı, Ankara: Nobel
Kitabevi.
- Sarıbay, Ali Yaşar (2000), **Global Bir Bakışla Politik Sosyoloji**, 2. Baskı, İstanbul: Alfa
Yayımları.
- _____ (2004), **Global Toplumda Din ve Türkiye**, 1. Baskı, İstanbul: Everest
Yayımları.
- _____ (2004), **Modernitenin İronisi Olarak Globalleşme**, 1. Basım, İstanbul:
Everest Yayımları.
- Saybaşılı, Kemali (1999), **Siyaset Biliminde Temel Yaklaşımlar**, 2. Baskı, Ankara: Doruk
Yayımları.
- Scholte, Jan Aart ve Keyman, Fuat (2005),“Küreselleşme ve Sivil Toplum”, İstanbul Bilgi
Üniversitesi Sivil Toplum Araştırma Birimi, **Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans
Yazıları**, Çev. Nur Deriş Ottoman, 1-23.
- Sunar, İlkay (1999), **Düşünce ve Toplum**, 1. Baskı, Ankara: Doruk Yayımları.
- Sartori, Giovanni (1993), **Demokrasi Teorisine Giriş**, (Çev. Tuncer Karamustafaoğlu ve
Mehmet Turan), 1. Baskı, Ankara: Yetkin Yayımları.
- Sennett, Richard. (1996), **Kamusal İnsanın Çöküşü**, (Çev. Serpil Durak ve Abdullah Yılmaz),
1. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayımları.
- Steger, Manfred B. (2006), **Küreselleşme**, (Çev. Abdullah Ersoy), 1. Baskı, Ankara: Dost
Kitabevi.
- Şenkal, Abdülkadir (2007), **Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika**, 2.Baskı, İstanbul: Alfa
Yayımları.

Şen, Bülent (2008), “Küreselleşme: Anlamlar ve Söylemler”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (18), 135-150.

Şen, Y. Furkan (2004), **Globalleşme Sürecinde Milliyetçilik Trendleri ve Ulus Devlet**, 1. Baskı, Ankara: Yargı Yayınları.

Şimşek, Ufuk ve Ilgaz, Selçuk (2010), “Küreselleşme ve Ulusal Kimlik”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 9(1),189-199.

Talas, Mustafa (2003), “ 21. Yüzyılı Şekillendirecek Anahtar Kavram Olarak Küreselleşme ve Sivil Toplum”, **Sivil Toplum**, (4),75-83.

_____ (2008), “Küreselleşme” Mustafa Talas ve S. Salih Bildirici (Ed.), 1. Baskı içinde (9-18), **Farklı Yönleriyle Küreselleşme**, İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.

_____ (2011), “Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi”, **TÜBAR-XXIX**, 387-401.

Tannenbaum, Donald ve Schultz, David (2007), **Siyasi Düşünce Tarihi Filozoflar ve Fikirleri**, (Çev. Fatih Demirci), 1. Baskı, İstanbul: Adres Yayınları.

The Statistics Portal (2013), “Changes In The Number Of Non-Governmental Organizations (Ngos) With Consultative Status With ECOSOC * 1948 to 2010”, www.statista.com/statistics/158268/changes-in-the-number-of-ngos-worldwide-since-194, 26.03.2013.

Tema Vakfı (1992), “Genel Özellikler, Vizyon, Misyon ve Tarihçesi” http://www.tema.org.tr/web_14966-2_1/neuralnetwork.aspx?type=130, 03.04.2013.

Tireli, Münir (2009), **Küreselleşme ve Yoksulluk: Birleşmiş Milletler (UNDP) ve Dünya Bankası Göstergeleri Işığında Bir Analiz**, Yayınlanmamış Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.

- Tuncay, Mete (1998), “Sivil Toplum Kuruluşları İle İlgili Kavramlar”, **Tanzimat’tan Günümüze İstanbul’da STK’lar**, A. N. Yücekök, İ. Turan ve M. Ö. Alkan (Ed.), 1. Baskı içinde (ix-xv), İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- _____ (2002), **Batıda Siyasi düşünceler Tarihi**, 1. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Yayınları.
- Tuncer, Hüner (2006), **Küresel Diplomasi**, 1.Baskı, Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Uluslararası Af Örgütü (1961), “Genel Özellikler, Vizyon, Misyon ve Tarihçesi” <http://www.amnesty.org.tr/ai/node/1422>, 26.03.2013.
- Uluslararası Kızılhaç Komitesi (1863), “Genel Özellikler, Vizyon, Misyon ve Tarihçesi” <http://www.redcross.org>, 26.03.2013.
- Uluslararası Kriz Grubu (1995), “Genel Özellikler, Vizyon, Misyon ve Tarihçesi” <http://www.crisisgroup.org/en/about.aspx,10.04.2013> 26.03.2013.
- Uluslararası Şeffaflık Örgütü (1993), “Genel Özellikler, Vizyon, Misyon ve Tarihçesi” <http://www.seffaflik.org>, 26.03.2013.
- Ünal, Bayram (2008), “Küreselleşme, Göç ve Şehir”, Mustafa Talas ve S. Salih Bilici (Ed.), **Farklı Yönleriyle Küreselleşme**, 1. Baskı içinde (41-72), İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- Ünüvar, Kerem (2006), “ Osmanlı’da Bir Kamusal Mekân: Kahvehaneler ”, **Kamusal Alan ve Türkiye**, Ahmet Karadağ (Ed.), 1. Baskı içinde (237-253), Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Yalçınkaya, M. Hakan ve diğerleri (2012), “Küreselleşme İle Yeniden Şekillenen Ulus-Devlet Anlayışı”, **Uluslararası iktisadi ve idari incelemeler Dergisi**, (8),1-26.
- Yeğen ve diğerleri (2010), Türkiye’de Gönüllü Kuruluşlarda Sivil Toplum Kültürü, http://www.siviltoplumakademisi.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=758:stklar_sorunlar_ineler&catid=54:sivil-toplum-bilinci&Itemid=132 (09.04.2013).
- Yelken, Ramazan (2005), “ Kamusal Alan Kim(ler)in Hanı ”, **Sivil Bir Kamusal Alan**, Lütfi Sunar (Ed.), 1. Baskı içinde (85-96), İstanbul: Kaknüs Yayınları.

- Yetkin, Çetin (2009), **Siyasal Düşünceler Tarihi**, 1. Baskı, İstanbul: Gürer Yayınları.
- Yeşil Barış (1971) “Genel Özellikler, Vizyon, Misyon ve Tarihçesi”
<http://www.greenpeace.org/turkey/tr/about/corevalues>, 26.03.2013.
- Yıldırım, Murat (2003), “Sivil Toplum ve Devlet”, **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, 2 (27), 226 – 242.
- Yıldırım, İbrahim (2004), **Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim**, 1. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldız, Özkan (2004), “Sivil Toplum, Demokrasi ve Çoğulculuk”, **Sivil Toplum**, 1. Baskı içinde (85-92), 2 (5).
- _____ (2008), “21.Yüzyılda Sivil Toplum Örgütleri: ‘Demokratikleşme’nin Mi, Neo-Liberalizm’in Mi Araçları?’, **V. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiri Kitabı Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi**, Ali Akdemir ve diğerleri (Haz.), (585-588), Çanakkale: Aynalı Gazetecilik ve Matbaacılık.
- Yılmaz, AYTEKİN (2003), **Çağdaş Siyasal Akımlar; Modern Demokraside Yeni Arayışlar**, 2. Basım, Ankara: Vadi Yayınları.
- Yiğit, Mehmet (2005), “Küresel Eşitsizliği Gidermede Ulusal Ve Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkinlikleri”, **II. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı**, (31-36), Çanakkale: Pozitif Matbaacılık.
- Went, Robert (2001), **Küreselleşme, Neoliberal iddialar, Radikal Yanıtla**, (Çev. Emrah Dinç), 1.Baskı, İstanbul: Yazın Yayıncılık.
- Wikipedia Özgür Ansiklopedi (2003), “İnsan Hakları İzleme Örgütü”,
http://tr.wikipedia.org.tr/wiki/İnsan_Hakları_İzleme_Örgütü, 26.03.2013.
- Wikipedia Özgür Ansiklopedi (2003), “Uluslararası Kızıl Haç Komitesi”,
http://tr.wikipedia.org.tr/wiki/Uluslararası_Kızılhaç_ve_Kızılay_Komitesi, 26.03.2013.

Wikipedia Özgür Ansiklopedi (2003), Uluslararası Şeffaflık Örgütü”,
<http://tr.wikipedia.org/wiki/Uluslararası%20Şeffaflık%20Örgütü>, 26.03.2013.

Wikipedia Özgür Ansiklopedi (2003), Sınır Tanımayan Doktorlar Örgütü”,
http://tr.wikipedia.org/wiki/Sınır_Tanımayan_Doktorlar
03.04.2013.

Wikipedia Özgür Ansiklopedi (2003), “Bill ve Melinda Gates Vakfı”,
http://tr.wikipedia.org/wiki/Bill_ve_Melinda_Gates_Vakfı, 04.04.2013.

Wikipedia Özgür Ansiklopedi (2003), “Papalık Kuramı”,
http://tr.wikipedia.org/wiki/Papalık_Kuramı, 06.07.2013.

World Bank (2002), Globalization, Growth and Poverty-A World Bank Policy Research Report,
www.worldbank.org 04.05.2013.

ÖZGEÇMİŞ

Şahin, 1984 yılında Trabzon'un Of ilçesinde doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Of'ta tamamladı. 2009 yılında Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Kamu Yönetimi bölümünü onur öğrencisi olarak bitirdi. 2010 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisans eğitimine başladı.

Şahin evli olup, bir çocuk annesidir. Türkçe ve İngilizce dilini bilmektedir.